

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
KRIMINAALÕIGUSE, KRIMINOLOOGIA JA KOGNITIIVSE PSÜHHOLOOGIA
ÕPPETOOL

Tuuli Pily

**ALAEALISTE KOMISJONIDE POOLT KOHALDATAVAD
MÕJUTUSVAHENDID: SÜSTEEM JA TULEMUSLIKKUS**

Magistritöö

Juhendaja
Prof. Jaan Sootak

Tartu

2012

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. ALAEALISTE HÄLBIV KÄITUMINE JA SELLELE KOHALDATAVAD REAKTSIOONISÜSTEEMID	7
1.1. Hälbiv käitumine kui sotsioloogiline probleem.....	7
1.2. Alaealiste hälbiv käitumine	9
1.3. Alaealisus ning vanusepiiri kehtestamise vajadus	16
1.4. Alaealiste õigusrikkujate kohtlemine Eestis lähiajaaloos.....	19
1.5. Alaealiste õigusrikkujate suhtes kehtiv sanktsioonisüsteem	26
1.5.1. Karistusseadustikust tulenevad sanktsioonid	26
1.5.2. Alaealiste komisjonide poolt kohaldatavad sanktsioonid.....	29
2. ALAEALISTE KOMISJONID EESTIS	31
2.1. Alaealiste komisjonide süsteem.....	31
2.2. Alaealiste komisjonide koosseis	32
2.3. Alaealiste komisjoni pädevus	34
2.4. Taotluste esitamine alaealiste komisjoni	35
2.5. Ettevalmistus alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks.....	39
2.6. Alaealise õigusrikkumise asja arutamine	40
2.7. Alaealiste komisjoni otsus	44
2.8. Alaealiste komisjoni otsuse täitmine ja järelevalve.....	47
2.9. Alaealiste komisjoni otsuse vaidlustamine ja järelevalve alaealiste komisjonide üle...	50
3. ALAEALISTE KOMISJONIDE POOLT KOHALDATAVATE MÕJUTUSVAHENDITE TULEMUSLIKKUS.....	53
3.1. Üldine ülevaade	53
3.2. Hoiatus.....	54
3.3. Koolikorralduslikud mõjutusvahendid	56
3.4. Spetsialisti juurde vestlusele suunamine	59
3.5. Lepitamine	61
3.6. Kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus.....	64
3.7. Üldkasulik töö.....	66
3.8. Käendus	69
3.9. Noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooni-teenuses või ravikuurides osalemine.....	71
3.10. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine	74
3.11. Üldine hinnang mõjutusvahenditele	79
KOKKUVÕTE	86
SANCTIONS IMPOSED BY THE JUVENILE COMMITTEES: SYSTEM AND EFFECTIVENESS. Summary.....	90
KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU	97
Kasutatud kirjandus	97
Kasutatud õigusaktid	102
Kasutatud kohtupraktika.....	103

SISSEJUHATUS

Eesti on valinud alaealiste õigusrikkujate osas sanktsioonisüsteemi, mis koosneb kolmest osast. Esimene on kriminaalvastutus, mis on sätestatud karistusseadustikus¹ ning on üldise kriminaalõiguse osa, teine osa on karistusseadustikus sätestatud mõjutusvahendite kohaldamise võimalus, mille puhul alaealine mõistetakse kohtus süüdi, kuid karistuse asemel kohaldatakse mõjutusvahendit ning kolmandaks osaks on alaealiste komisjonide poolt alaealistele õigusrikkujatele kohaldatavad mõjutusvahendid. Käesolev magistr töö käsitleb viimati nimetatut ehk siis alaealiste komisjone ning nende poolt kohaldatavaid mõjutusvahendeid.

Käesolevas magistr töö keskendub autor hälbiva käitumisega alaealistele ning eelkõige alaealistele õigusrikkujatele. Töös määratletakse alaealiste hälbiv käitumine ning sellele kohalduv reaktsioonisüsteem. Analüüsi objektiks on alaealiste komisjonid, alaealiste komisjonide poolt kohaldatavad mõjutusvahendid ja nende tulemuslikkus. Analüüsitakse seadusandluse ning sellest tulenevate mõjutusvahendite ajakohasust, võimalikke esinevaid probleeme, tulemuslikkust ning pakutakse autoripoolseid lahendusi alaealiste komisjonide tööga seoses esilekerkivatele probleemidele.

Autor on magistr töö uurimisobjektiks valinud alaealiste komisjonide poolt kohaldatavate mõjutusvahendite tulemuslikkuse teema probleemse tõttu ning teema aktuaalsuse pärast. Alaealiste hälbiv käitumine kui sotsiaalne probleem ja alaealiste õigusrikkumistega seonduv temaatika on kõigis kaasaegsetes arenenud riikides aktuaalne temaatika. Alaealiste õigusrikkujate resotsialiseerimine ja õiguskuulekusele suunamine on oluline mõeldes tulevikule. Viimase kolme aasta jooksul on alaealiste õigusrikkujate arv vähenenud, kuid puuduvad andmed õigusrikkujate vähenemise põhjuste kohta ehk kas vähenemine on tingitud alaealiste arvu vähenemisest või kehtiva reaktsioonisüsteemi tulemuslikkusest. Lähiaastatel ei ole tehtud põhjalikku alaealiste komisjonide töö analüüsi, et hinnata nende poolt kohaldatavate mõjutusvahendite tulemuslikkust, kuigi alaealiste õigusrikkumised on ajas muutuv nähtus ning vajab pidevat analüüsi, et seadusandlus ja reaktsioonisüsteemid saaksid järjepidevalt areneda. Käesoleva töö uudsus seisneb selles, et varasemalt ei ole kasutatud põhjaliku analüüsi tegemiseks Eesti Hariduse Infosüsteemi andmeid alaealiste õigusrikkujate kohta, hindamaks neile kohaldatud mõjutusvahendite tulemuslikkust. Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalas olev Eesti Hariduse Infosüsteem alustas tööd 2008. aastal ning alates sellest on alaealiste komisjonidel kohustus kanda andmed alaealise ja talle kohaldatud mõjutusvahendite kohta nimetatud infosüsteemi.

---

¹ Karistusseadustik¹. 6. juuni 2001.- RT I 2001, 61, 364; RT I, 29.12.2011, 1.

Alaealiste hälbivust võib pidada ka eaga seonduvaks iseärasuseks ning kui järgida nimetatud printsiipi, siis peaks täiskasvanuks saades õigusrikkumised lõppema, kuid reaalsus tihtipeale ei vasta kirjeldatule. Alaealiste õigusvastast käitumist ei ole võimalik täielikult likvideerida ning seega on oluline leida viis alaealiste korduvrikkumiste vähendamiseks. Alaealisena pisikuritegevusega tegeledes on tähelepanuväärne oht täisealiseks saades muutuda elukutseliseks kurjategijaks. Selleks, et takistada kuritegeliku karjääri tekkimist, tuleb õigel ajal määrata alaealisele õigusrikkujale õigusrikkumisele vastav sanktsioon. Alaealiste komisjonidel on alaealiste õigusrikkujate resotsialiseerimisel ning õiguskuulekusele suunamisel suur roll.

Alaealiste hälbiv käitumine ning sellele kohalduv reaktsioonisüsteem on mahukas teema ning autor piiritles seda käsitledes alaealiste komisjonide poolt Eestis kohaldatavaid mõjutusvahendeid ning nende tulemuslikkust üldiselt. Samas kirjeldatakse antud magistritöös ka hälbivat käitumist kui sotsiaalset probleemi, alaealiste hälbivat käitumist, hälbivale käitumisele vastavat reaktsioonisüsteemi Eesti lähiajaloo ning alaealistele kohalduvat kriminaalõigust ning karistusseadustikus määratletud mõjutusvahendeid, et anda teemast terviklikumat pilti.

Magistritööle seatud eesmärgiks on analüüsida alaealistele õigusrikkujatele alaealiste komisjonide poolt kohaldatavatele mõjutusvahenditele ja alaealiste komisjonidele kohalduvat seadusandlust ning hinnata kohaldatavate mõjutusvahendite tulemuslikkust. Eesmärgi saavutamiseks analüüsis töö autor kehtivat seadusandlust, mis kohaldub alaealistele õigusrikkujatele, alaealistele komisjonidele ja alaealistele õigusrikkujatele kohaldatavatele mõjutusvahenditele ning erinevate autorite poolt läbi viidud uuringute (näiteks I.-E. Rannala jt. 2006; J. Salla 2010; R. Sellio 2010; K. Tamm 2010) tulemusi ning Riigikontrolli auditeid, mis käsitlevad alaealiste komisjonide tööd alaealiste õiguskuulekusele suunamisel. Autor keskendub alaealiste komisjonide poolt määratud mõjutusvahendite olemuse väljatoomisele ja tulemuslikkuse hindamisele, kuid samuti problemaatiliste aspektide leidmisele. Iga probleemi väljatoomisel pakub töö autor omapoolse lahenduse.

Magistritöö peamiseks allikateks on teemakohane erialane kirjandus, alaealistele õigusrikkujatele kohalduvad õigusaktid, erinevate autorite poolt läbi viidud uuringute tulemused, Eesti Noorsootöö Keskuse alaealiste komisjonide tegevuse analüüsid ning autori teabepäringu tulemusena saadud andmed alaealiste korduvrikkujate kohta. Autor on kasutanud õpikuid ning muid erialaseid raamatuid ja artiklite kogumikke, et välja tuua kehtiva seadusandluse tagamaad ning ajalooline aspekt. Kasutatud on ka võrdkeelset kirjandust, et pakkuda võrdlust teistes riikides alaealistele õigusrikkujatele kohalduva seadusandlusega. Magistritöö allikatena on autor kasutanud ka erinevaid õigusajakirju ning asjakohast

statistikat, mis on saadud erinevatest internetiallikatest, ja alaealiste kuritegevusega seonduvaid olulisemaid kohtulahendeid, et välja tuua alaealistele õigusrikkujatele kohaldatavate sanktsioonide eesmärgid. Olulise osa tööst moodustab alaealiste komisjonide töö kokkuvõtete analüüs aastate 2002-2011 kohta, mille alusel käsitleb töö autor alaealiste komisjonide tööd puudutavaid erinevaid aspekte ja alaealiste õigusrikkumisi. Nimetatud aastakokkuvõtete koostajaks on Eesti Noorsootöö Keskus ning need on kättesaadavad internetiallikatena. Kõige olulisema osa tööst moodustab Eesti Hariduse Infosüsteemist päringu tulemusena saadud statistika analüüs.

Töö koostamise meetodina on kasutatud teoreetilist uurimust ja mõneti ka võrdlevat analüüsi, analüüsimaks valitud teemat käsitlevaid teadusallikaid, õigusakte ja uuringuid. Töö kirjutamise käigus kasutati erinevaid teadusallikaid ja uuringuid ning võrreldi neid omavahel ning töö autori poolt analüüsitud üldstatistikaga selleks, et teoreetilist teemakäsitlust võrrelda tegelikkuses valitseva situatsiooniga. Magistritöö teises ja kolmandas peatükis on töö autor kasutanud ka andmete empiirilist analüüsi.

Magistritöö on liigendatud kolmeks peatükiks: alaealiste hälbiv käitumine ning sellele kohaldatavad reaktsioonisüsteemid, alaealiste komisjonid Eestis ning alaealiste komisjonide poolt kohaldatavate mõjutusvahendite tulemuslikkus. Esimeses peatükis toob autor välja hälbiva käitumise kui sotsioloogilise probleemi erinevad aspektid ning kirjeldab eraldi alaealiste hälbivat käitumist, määratleb alaealisuse ning vanusepiiri kehtestamise vajaduse, vaatleb reageeringuid alaealiste hälbivale käitumisele Eestis läbi ajalooliselt kehtinud süsteemide ning peatüki lõpuosas määratleb tänapäeval kehtiva reaktsioonisüsteemi alaealistele õigusrikkujate puhul. Autor kirjeldab alaealiste hälbiva käitumise ning eelkõige õigusrikkumiste olemust ja toob võrdlusena välja Saksamaa alaealiste kuritegevuse üldised probleemid ning olulisema statistika. Autor on valinud võrdluseks Saksamaa, sest Eesti õiguskord on suures osas loodud Saksamaa õiguse eeskujul ning tegemist on sarnase arengutasemega riigiga.

Magistritöö teises peatükis kirjeldab autor alaealiste komisjonide tööd ja ülesandeid seoses alaealiste õigusrikkujatega ning analüüsib alaealiste komisjonidele kehtivat seadusandlust. Peatükk on liigendatud alapunktideks, milles kirjeldatakse alaealiste komisjonide üldist süsteemi, koosseisu, pädevust, taotluste esitamise süsteemi, arutelude ettevalmistamist alaealiste komisjonis, arutelude toimumist, komisjoni otsuseid, otsuste täitmist ja järelevalvet täitmise üle, otsuste vaidlustamist ning samuti järelevalvet alaealiste komisjonide töö üle. Iga alapunkti juures on välja toodud asjakohane Eesti Noorsootöö Keskuse andmetel põhinev statistika aastate 2002-2011 kohta ning ka autoripoolne statistika analüüs. Nimetatud aastate statistika on kohandatud käesoleva töö konteksti. Autori arvates

on kümne järjestikuse aasta statistika piisav järelduste tegemiseks ning alaealiste komisjoni töö hindamiseks. Magistritöö autor on välja toonud alaealiste komisjonidega seonduvaid probleeme ning andnud omapoolsed lahendused esilekerkinud probleemidele.

Käesoleva töö kolmas peatükk on liigendatud alapunktideks, milles kirjeldatakse alaealiste komisjonide poolt kohaldatavaid mõjutusvahendeid alaealistele õigusrikkujatele, mõjutusvahenditega seonduvat problemaatikat, pakutakse autoripoolseid lahendusi probleemsetele aspektidele ning samas hinnatakse mõjutusvahendite tulemuslikkust. Peatüki alguses antakse ülevaade mõjutusvahenditest üldiselt ning kirjeldatakse alapunktides kasutatava statistika analüüsimise meetodikat. Kolmandas peatükis on kasutatud Eesti Hariduse Infosüsteemi andmeid alaealiste komisjonide otsuste kohta, mis on tehtud ajavahemikus 03. jaanuar 2008 kuni 11. aprill 2012, näitamaks kui palju on alaealisi, kes on korduvalt alaealiste komisjoni suunatud ning leidmaks seoseid alaealistele kohaldatud mõjutusvahendite ning korduvrikkumiste vahel. Peatüki viimases alapunktis annab töö autor üldise hinnangu mõjutusvahendite süsteemile kui tervikule ning toob välja erinevaid näiteid mõjutusvahendite kohaldamise praktikast.

Magistritööle on autor seadnud kaks hüpoteesi, millest esimene on, et alaealiste komisjonide poolt alaealistele õigusrikkujatele kohaldatavad mõjutusvahendid vajavad ümbertöötamist vähese mõjususe tõttu, eriti kohaldamisel korduvrikkujatele, ning seega ka uut seadusandlikku tuge. Teine hüpotees puudutab alaealiste komisjone ja nende töökorraldust ning on järgnev: alaealiste komisjonide töökorraldus vajab ühtlustamist ja ülevaatamist vähese efektiivuse tõttu.

Töö autor valis magistritöö teema lähtudes isiklikust huvist ning soovist alaealiste õigusrikkumiste ning eriti korduvrikkumiste problemaatikale pakkuda omapoolseid lahendusi ning põhjalikku analüüsi. Autor loodab, et käesolevas töös sisalduv analüüs ning probleemilahendus annavad aluse alaealiste õigusrikkujatega seotud teemadel edasisteks põhjalikeks aruteludeks.

Töö autor soovib tänada Eesti Noorsootöö Keskuse peaeksperti erinoorsootöö alal Helen Keremet ning Haridus- ja Teadusministeeriumi analüütikut Agnes Urbanikku abi eest töö kirjutamiseks vajalike andmete ja statistika saamisel.

1. ALAEALISTE HÄLBIV KÄITUMINE JA SELLELE KOHALDATAVAD REAKTSIOONISÜSTEEMID

1.1. Hälbiv käitumine kui sotsioloogiline probleem

Hälbiva käitumise defineerimine on keerukas probleem, sest defineerimiseks võimalikke lähtepunkte on väga erinevaid. Hälbivat käitumist võib defineerida mitmeti, olenevalt kontekstist ning lähenemisviisist. Mingil ajahetkel ning mingis ruumis võib olla teatud käitumine hälbiv, kuid teisel ajahetkel ning teises ruumis võib olla samane käitumine mitte hälbiv või normaalne. Hälbivat käitumist võib defineerida kui normidest mittekinnipidamist- hälbinud inimene eirab norme. Normide all on silmas peetud igat liiki norme, mitte ainult õigusnorme, vaid ka käitumisnorme ja moraalnorme.² Sotsiaalne hälbivus on üldkehtivatest normidest kõrvalekaldumine. Eristatakse formaalsete normide rikkumist ehk kuritegelikku käitumist ning mitteformaalsete normide eiramist ehk deviantsust või ka hälbivat käitumist. Kahe eelpool nimetatud erinevus seisneb selles, et hälbiv käitumine on kõrvalekalle mingist kultuurinormist, seega suhteline, kuid kuritegelik käitumine on absoluutne ehk kehtestatud juriidiliste seaduste suhtes.³ Norm ja hälve on kõige olulisemad mõisted sotsioloogias inimese ja ühiskonna vahekorra käsitlemisel.⁴

Tavad, kombed, käitumismaneerid, moraalnormid, õigusnormid, religiooninormid ning korporatsiooninormid on sotsiaalsed normid.⁵ Norm aitab meil ühiskonnas orienteeruda, mõelda ja käituda ühiskonna enda poolt seatud standarditele vastavalt.⁶ Hälbekäitumist võib defineerida ka kui täpselt määratletavat tahtelist käitumist, mis ei ole kooskõlas ühiskonnas kehtivate normidega.⁷ Juriidilises mõttes muutub norm õigusnormiks alles siis, kui ühiskond kontrollib ning valvab sellest kinnipidamise üle. Käitumisnormi kehtestamise eelduseks on selle normi omaksvõtt, järgimine ning heakskiit.⁸ Õigusnormi defineeritakse kui riigi ametlikult kehtestatud käitumisreeglit, mille täitmine kindlustatakse riigi käsutuses olevate vahenditega.⁹

---

² M. Laine. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia 1997, lk 12.

³ I. Aimre. Sotsioloogia. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2001 lk, 201.

⁴ P. Kenkmann. Hälbekäitumine sotsioloogia vaatekohast. – S. Kaugia (koost). Õigus Psühholoogia Sotsioloogia. Õppematerjale III. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2003, lk 15.

⁵ M. Raukas (uuringu koordinaator). Retsidiivsus. Uuring korduvalt kriminaalkorras vabadusekaotusega karistatud noormeestest, vanuses 16-24, retsidiivsuse mõjuteguritest Eestis. *Sine loco*: Kuriteoennetuse Sihtasutus ja Mauritiuse Instituut 2007, lk 7.

⁶ E. Laane, K. Laane. Teavet probleemkäitumiste ennetustööks. Tallinn: Sotsiaalministeerium/Eesti Sõltuvushaigete Rehabilitatsiooni Ühing 1999, lk 35.

⁷ P. Kenkmann 2003, lk 17-18.

⁸ E. Laane/K. Laane 1999, lk 37.

⁹ L. Auväärt. Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses. Juriidilised, kriminoloogilised ja õiguspsühholoogilised aspektid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2001, lk 102.

Hälbivat käitumist käsitletakse antud töös kui õigusnormidega vastuolus olevat käitumist ehk õigusrikkumist, millele vastandub õiguspärane käitumine. Õigusrikkumine on õigusnormidega vastuolus olev tegu ehk käitumine, milles õiguse subjekt eirab õigusnormide poolt ette nähtud keeldu, jätab täitmata talle suunatud juriidilise kohustuse või ületab õigusnormiga tema käitumisele lubatud piirid. Eelnevast tulenevalt on õiguse subjekti käitumine õiguspärane, kui ta järgib õigusnormidega ettenähtud käitumisviise, mis on kohustuslik, soovitatav või lubatav käitumine, kuid samas on õiguspärane käitumine ka see, mis ei ole õiguslikult määratletud. Õigusrikkumise subjektiks on õigusrikkuja.¹⁰ Õigusrikkumised võib jagada nelja rühma: kuriteod, väärteod, tsiviilõigusrikkumised ning tööõigusrikkumised.¹¹ Õigusrikkumist käsitletakse antud kontekstis kahes tähenduses, esiteks mõiste „süütegu“ sünonüümina ning teiseks õigusakti rikkumise esinemisena.¹²

Karistusseadustik (edaspidi KarS) § 3 lõige 2 alusel jagunevad süüteod kuritegudeks ning väärtegudeks. Kuritegu käsitletakse kui õigushüve kahjustamist ning väärtegu kui riigi poolt kehtestatud korra rikkumist. Õigushüve on sotsiaalne väärtus, mille säilitamiseks ning kaitsmiseks tuleb rakendada riigi sanktsioonivõimu. Õigushüvesid võib jagada individuaalseteks või kollektiivseteks, kusjuures esimese alla kuuluvad elu, tervis ning kehaline puutumatus ning teise alla riik ja avalik rahu.¹³

Kuriteona võib käsitleda nii tegevust aktiivses vormis kui ka tegevusetust ehk passiivseks jäämist, mis võib olla kriminaalkorras karistatav, kui isikul oli seadusest tulenev kohustus tegutseda, kuid isik eiras seda. Hälbiv käitumine on kuritegevuse sotsioloogia keskne mõiste ning kuritegu on hälbiva käitumise äärmuslik väljund.¹⁴ Kuritegu on konkreetne käitumisakt, mille kaudu kuritegevus kui sotsiaalne protsess avaldub. Kuritegevus on ühiskondlik nähtus, mis allub statistilistele seaduspärasustele, ning samade seaduspärasuste alusel kirjeldatav sotsiaalne protsess, mis on lokaliseeritud ajas ja ruumis. Kuritegu on oluliselt seotud teo toimepanija isiksusega, kuid kuritegevuse puhul mängivad rolli sotsiaalsed tegurid.¹⁵ Kuritegevus sõltub asjaolust, millised teod on riigis kriminaliseeritud. Eelnevast tulenevalt võib öelda, et kuritegu ning kuritegevus on ajas ja ruumis muutuv nähtus.

Kuritegu ning väärtegu on eristatavad seaduses vastava teo eest ettenähtud karistuse liigi järgi. Erinevalt kuriteost on väärteo puhul karistatav ainult otsene täideviimine, mitte

¹⁰ A. Kiris jt. Õigusõpetus. Tallinn: Külüm 2007, lk 93.

¹¹ A. Kiris jt. 2007, lk 100.

¹² T. Ploom. Õigus(e)rikkumine- ühe mõiste iseseisev elu.- A. Parmas, P. Pruks (koost). Tractatus terribiles. Artiklikogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura 2009, lk 10.

¹³ J. Sootak (koost). Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010, lk 34-36.

¹⁴ E. Raska (koost). Kriminoloogia. Üldkursus. Loengukonspekt I. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia 1994, lk 7.

¹⁵ E. Raska (koost). 1994, lk 33.

kihutamine või kaasaaitamine nagu kuriteo puhul. Väärteo eest raskeim karistus on arest, mis seisneb isikult vabaduse võtmises maksimaalselt kolmekümneks päevaks. Aresti saab kohaldada vaid kohus, kohtuvälise menetleja ettepanekul. Väärtegusid võib liigitada olemusest ning rikutavast õigushüvest tulenevalt.¹⁶ Samuti on oluliseks erisuseks kuritegude ja väärtegude vahel asjaolu, et kuriteod sisalduvad ainult karistusseadustikus, kuid väärteod sisalduvad nii karistusseadustikus kui ka teistes seadustes.¹⁷

Hälbiva käitumise juures on oluline roll ka sotsiaalsel kontrollil, mis kujutab endast sotsiaalset reaktsiooni hälbivale käitumisele. Sotsiaalset kontrolli mitteformaalsel tasemel teostab mitteformaalne grupp, näiteks perekond või sõpruskond. Formaalse sotsiaalkontrolli teostajaks on riik. Sotsiaalkontrolli alla liigitub ka kuritegevuse kontroll, mille eesmärk on repressiooni ja preventsiiooni abil kontrolli alla saada ja kontrolli all hoida kuritegevust, kui sotsiaalset nähtust, ning sama kehtib ka kuritegude, kui üksiknähtuste, puhul.¹⁸ Peamiseks hälvikute resotsialiseerimise meetodiks on kasvatamine, seda eriti alaealiste puhul, kuid täiskasvanute puhul toimib ümberkasvatamine ning parandamine. Teise hälvikute resotsialiseerimise vahendina võib välja tuua rehabiliteerimise, mis kujutab endast au ja hea nime taastamist. Samuti on oluline roll sotsiaalsel reintegreerumisel, mille eesmärk on uuesti ühiskonda sulanduda. Nimetatud meetodid on olulised sotsiaalsed vahendid hälvikute resotsialiseerimiseks, mida peaks kasutama nii kurjategijate kui ka muude õigusrikkujate suhtes.¹⁹ Õiguskülekusele suunamist tuleb alustada juba alaealistest, sest enamik täisealistest õigusrikkujatest on alustanud seadusvastast käitumist just alaealisena. Muudatusi tuleb teha mitte ainult riskirühma noortega seoses, vaid igas eluvaldkonnas, mille mõjutegurid võivad alaealiste sotsialiseerumist takistada ning õigusrikkumisi esile kutsuda.²⁰

1.2. Alaealiste hälbiv käitumine

Inimene sünnib juba kehtivasse sotsiaalsesse keskkonda ning nii tulebki vastavasse sotsiaalsesse keskkonda sündinul tegeleda sotsialiseerumisega ja lasta ennast sotsialiseerida. Puudujäägid sotsialiseerumisprotsessis tekitavad õigusvastast käitumist ning normivastane käitumine ei ole tundmatu ka alaealistele.²¹ Algselt tühisena näivad hälbelised isikuomadused võivad ajaga taanduda või vastupidiselt võimenduda. Hälbelise käitumise algete taandumine

¹⁶ A. Kiris jt. Õiguse alused. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus 2003, lk 382.

¹⁷ J. Sootak. Karistusseadustik § 3/3.- J. Sootak, P. Pikamäe (koostajad). Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3. trükk. Tallinn: Juura 2009.

¹⁸ J. Sootak. Kriminaalpoliitika. *Sine loco*: Juura 1997, lk 81.

¹⁹ L. Auväärt. Kriminaalkaristuse teadvustamisest õiguslikus resotsialiseerimises. – S. Kaugia (koost). Õiguse sotsiaalsest olemusest ja toimest ühiskonnas. Artiklite kogumik. Tallinn: Avatar Holding OÜ 2009, lk 214-222.

²⁰ J. Graham, T. Bennett. Kriminaalpreventsioon Euroopas ja Põhja-Ameerikas. Tallinn: Kriminaalpreventsiooni Nõukogu 1998, lk 26.

²¹ S. Kaugia. Alaealine õigusliku vastutuse subjektina. – S. Kaugia (koost). Õigus Psühholoogia Sotsioloogia. Õppematerjale III. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2003, lk 147-148.

või süvenemine sõltub oluliselt välistest teguritest, mis isikut mõjutavad, sealhulgas kasvatustöö. Tavapärane ümbritsevate isikute teravdatud tähelepanu hälbele soosib pigem hälbe süvenemist kui taandumist.²² Uuringud näitavad, et isiksuse kriminogeenseks muutumise murdepunkt on olukord, mil alaealist avalikult määratletakse kui hälvikut või kurjategijat. Alaealine, kes sellise määratlemise läbi elab, kaotab tavapäraselt lootuse iseenda suhtes. Alates kirjeldatud olukorrast muutub kriminaalne allakäik tihtipeale möödapääsmatuks.²³

Alaealiste delinkventsus erineb täiskasvanute õigusvastasest käitumisest eelkõige põhjuste poolest ning ka seetõttu, et alaealiste õigusrikkujate käitumist saab tulemuslikumalt korrigeerida, kui täiskasvanute õigusrikkujate puhul. Delinkventse käitumise määratlemise baasiks on käitumisnormid ja standardid, mis on alaealistele kehtestatud ning millele allumatus tähendabki hälbimist.²⁴ Delinkventse käitumisena määratletakse väiksemate õigusrikkumiste, süütegude kogumit, mille eest ei karistata kriminaalkorras. Alaealiste delinkventne käitumine algab reeglina pidevatest koolist puudumistest, millele järgnevad juba väiksemad avaliku korra rikkumised ning pisivargused. Delinkventne käitumine ei ole kõigi eraldi toimepandud õiguserikkumiste kogum, vaid alaealise terviklikust käitumisest väljenduv kõrvalekalle.²⁵

Noorte inimeste seas võib hälbiv käitumine alguse saada väga erinevatest põhjustest ning sotsiaalsete probleemide paljusus võib lõppeda kuriteo toimepanemisega. Argiprobleemid, mis ei leia lahendust, võivad saada ahela alguspunktiks, mis võimendab isiku võimetust eluga toimetulekus. Eelnevalt tulenevalt suureneb kriminogeensete riskide esinemise tõenäosus, mis ilma õigeaegse sekkumiseta võib jõuda välja kuritegeliku käitumiseni ning lõppfaasis kohtuliku karistuseni. Uuringud näitavad, et pärast esmakordset kohtulikku süüdimõistmist suureneb uue kuriteo sooritamise oht kordades. Kirjeldatud ahela peatamine on edaspidi küll kriminaalhoolduse kohustus, kuid sekkumise efektiivsus on tunduvalt suurem hälbiva käitumise tekkimise faasis.²⁶ Samas on ka hoopis teistsuguseid lähenemisviise alaealiste kuritegevusele, näiteks on kirjeldatud alaealiste delinkventset käitumist ka kui paratamatust ning normaalset nähtust. Alaealiste õigusrikkujate puhul ei ole alati tegemist ainult arenguhäirete või siis kasvatusvigadega, vaid kohati hoopis ealiste iseärasustega, millest nii öelda „kasvatakse välja“. Alaealiste puhul tuleb arvesse võtta nende sõltuvust situatsioonist ning ka sotsialiseerumiskursi. Ühiskonnas kehtivad normid on tihti

²² E. Raska. Kriminoloogia. Sissejuhatus ainesse. Tallinn: Juura 2002, lk 101.

²³ E. Raska (koost). 1994, lk 44-45.

²⁴ J. Saar. Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eesti 1985-1999 longituuduurimuse andmetel). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2003, lk 88-89.

²⁵ J. Saar. Kiivakiskunud elu. Tallinn: Eesti Raamat 1988, lk 8.

²⁶ M. Raukas (uuringu koordinaator). 2007 lk 11-12.

vastuolulised ning noortel on neis keerulisem orienteeruda kui täiskasvanutel ning seda just nende kogenumatuse tõttu.²⁷

Alaealise kuritegelikule teele sattumise põhjused on väga erinevad ning sõltuvad paljudest faktoritest. Üks olulisematest faktoritest ehk esimene aste on perekond ning kasvukeskkond, mis mõjutavad oluliselt laste kuritegelikule teele sattumist. Paljusid noori õigusrikkujaid ühendab ühine näitaja, milleks on päritolu perekondadest, kus on majanduslikud ja sotsiaalsed probleemid.²⁸ Lapse algne sotsialiseerimiskeskkond on perekond, kus ta õpib suhtlema isiklikus ning emotsionaalses sfääris. Kõige olulisemaks faktoriks alaealiste jaoks on perekond, sest perekonnas kehtivad käitumisharjumused mõjutavad noort kõige vahetumalt. Perekond võib mõjutada alaealise arengut positiivselt, kuid võib seda ka pärssida, suurendades nii tõenäosust, et alaealise käitumine muutub delinkventseks. Alaealiste kuritegevus on otseselt seotud ka asjaoluga, millisesse sotsiaalsesse kihti kuulub tema perekond.²⁹ Uurimused näitavad, et neli põhitegurit, mis võivad alaealist kallutada õigusvastastele tegudele, tulenevad otseselt perekonnast. Esimeseks teguriks on vanemate hoolimatus lapse suhtes, mis hõlmab nii hooletusse jätmist kui ka vähest suhtlust lapse ning vanemate vahel. Teiseks teguriks on vanemliku distsipliini ning karistuse ebaadekvaatsus, mis viib välja vastastikuse tõrjumiseni vanemate ja lapse puhul. Kolmandaks teguriks on vanemate enda käitumise õigusvastasus või salliv suhtumine õigusvastasesse käitumisse. Viimaseks teguriks on perekonna purunemine, mille tagajärjel lahkub üks vanematest kodust.³⁰

Teiseks astmeks on kool kui ühiskonna väärtuste ning normide kandja.³¹ Alaealised veedavad kooliealiseks saanuna suure osa oma ajast koolis ning seega võib isegi väita, et koolil on sama suur roll alaealise sotsialiseerimisprotsessis kui perekonnal või kodul. Uuringud kinnitavad, et koolist varakult eemale jäänud alaealiste puhul on hilisemas eas suur tõenäosus toime panna õigusrikkumisi.³² Konflikt kooli ning lastevanemate vahel põhjustab omakorda laste käitumishälbeid.³³ Hariduspoliitikal ning koolil on suur roll alaealiste õiguslikus sotsialiseerimises ning kool võib õigusvastast käitumist tõkestada kui ka soodustada. Alaealiste madal õppeedukus ning koolikohustuse eiramine suurendab

---

²⁷ J. Sootak. Alaealiste kriminaalvastutus- õigusdogmaatika ja seadusandluse eripära. - Eesti Jurist 1994/1, lk 36.

²⁸ M. Raukas (uuringu koordinaator). 2007, lk 18.

²⁹ S. Kaugia. Kasvumiljöö mõju kurjategijate taastootmisele. – J. Sootak (koost). Eesti kriminaalõiguse arenguteedest. Artiklite kogumik. Tartu: Juristide Täienduskeskus 1997, lk 28-30.

³⁰ H. Entorf, H. Spengler. Crime in Europe. Causes and Consequences. Germany, Berlin: Springer 2002, pp 74-75.

³¹ J. Strömpl (projekti juht). Projekt-uurimuse „Alaealiste kriminaalset karjääri mõjutavad sotsiaalsed faktorid“ aruanne: kuritegusid toime pannud isikute resotsialiseerimise süsteemi kujundamine. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus 1999, lk 33.

³² M. Raukas (uuringu koordinaator). 2007, lk 21.

³³ J. Strömpl (projekti juht). 1999, lk 30.

õigusrikkumiste toimepanemise riski.³⁴ Samas on kooliga seotud mitmed probleemid, mis võivad omakorda soodustada õigusrikkumiste toimepanemist. Üheks selliseks probleemiks on koolivägivald. Aastal 2006 läbi viidud uuringu alusel on Eesti koolides levinud probleemiks koolivägivald. Suur osa uuringust osa võtnud alaealistest on kokku puutunud koolivägivallaga. Uuringu alusel on 12-13-aastastest poistest 40% ja 14-aastastest tüdrukutest peaaegu 30% kogunud koolikiusamist. Uuring näitas ka seda, et koolivägivalla ohvriks langemine on tõenäolisem nooremate vanusegruppide puhul ning väheneb vanuse kasvades.³⁵ Koolivägivallaga seonduvaks probleemiks on ka see, et osa koolide juhtkondadest püüab isekeskis koolivägivalla juhtumid lahendada ning ei teata nimetatud juhtumite ilmnemisest politseid, püüdes nii kooli reputatsiooni säilitada.³⁶

Samuti mõjutavad alaealiste õigusrikkumiste toimepanemist tööalase karjääri ning sotsiaalsete sidemete puudumine.³⁷ Töötus mõjutab samuti õigusvastast käitumist, näiteks sissetuleku puudumine ning isegi igavus võivad põhjustada õigusrikkumiste toimepanemist. Alaealisena haridustee katkemine, erialase hariduse puudumine ning ka sotsiaalne stigmatiseerumine põhjustab isikute määratlemist madalale positsioonile ühiskonnas ning seega soodustab ka edasiste õigusrikkumiste toimepanemist ning kriminaalse karjääri tekkimise võimalusi.³⁸

Alaealiste puhul eristatakse kolme erinevat võimalust sattuda õiguskaitseorganite kõrgendatud tähelepanu alla. Esimene nimetatud võimalustest on alaealise poolt kuriteo toimepanemine, teine variant on see, kui alaealist ennast on kuritarvitatud või omapäi jäetud ning kolmandaks võimaluseks on alaealise poolt staatuse vastu eksimine, mis tähendab, et alaealine on toime pannud just tema jaoks lubamatu teo. Staatuse vastu eksimise näidetena võib välja tuua omavolilise kodust lahkumise ning koolist puudumise.³⁹

2009. aastal viienda kuni üheksanda klassi õpilaste seas läbi viidud uuring näitab, et peaaegu 60% tavakoolide õpilastest on viimase 12 kuu jooksul toime pannud delinkventse teo. Uurimuses loeti delinkventseteks tegudeks avaliku korra rikkumine, varavastased teod ning vägivallateod, kuid ka narkootiliste ainetega kauplemine. Õigusrikkumiste tiheduse astmelt jaotusid alaealised õigusrikkujad madala tihedusega (1-10 õigusvastast tegu aastas) ja suure tihedusega õigusrikkujateks (31-100 tegu aastas) ning ka väga suure tihedusega

³⁴ U. Traat, A. Markina. Üldkrimiinoloogia II. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2005, lk 55.

³⁵ A. Markina, B. Šahverdov-Žarkovski. Eesti alaealiste hälbiv käitumine. Tallinn: Tartu Ülikooli Õigusinstituut/Justiitsministeerium 2007, lk 32. - Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=28387/Eesti+alaealiste+h%E4lbiv+k%E4itumine.pdf> (16.04.2012)

³⁶ J. Salla. Alaealiste vägivallakuritegevus. Tallinn: Justiitsministeerium 2010, lk 5.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49167/Alaealiste+v%E4givallakuritegevuse+anal%FC%FCs,+Justiitsministeerium.pdf> (13.04.2012)

³⁷ M. Raukas (uuringu koordinaator). 2007, lk 18.

³⁸ J. Saar jt. Kuritegevus Eestis 1991-2001. Tallinn: Juura 2002, lk 230.

³⁹ S. Kaugia 2003, lk 152.

õigusrikkujateks (enam kui 100 tegu aastas). Enamik alaealisi liigituvad esimese alajaotuse alla ehk siis madala sagedusega õigusrikkujad ning kõige vähem alaealisi liigitub väga tihedate õigusrikkujate alajaotuse alla. Narkootiliste ainetega seonduvad õigusvastased teod ja alaealisusest tulenevalt staatusega seotud õigusrikkumised moodustasid suurema osa alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumistest (peaaegu 80% vastanutest oli viimase 12 kuu jooksul toime pannud mingi nimetatud teo). Varavastased teod ning avaliku korra rikkumised olid teisel kohal – enam kui pooled vastanutest oli toime pannud nimetatud tegusid viimase 12 kuu jooksul. Üksikute õigusrikkumistena võttes oli kõige levinum tegu alkohoolsete jookide tarbimine alaealise isiku poolt. Teisel kohal oli alaealise poolt oma vanuse kohta valeinformatsiooni andmine, selleks et tagada sissepääs alaealistele keelatud asutustesse või osta alaealistele keelatud aineid- 40 % vastanutest oli valetanud oma vanuse kohta viimase 12 kuu jooksul. Kõige levinumad teod võib nimetada vähem või mitte väga tõsisteks rikkumisteks.⁴⁰

Alaealisena kuritegelikku karjääri alustanud isikud on tavaliselt pikemalt seotud kuritegeliku eluga, kui vanemas eas kuritegelikule teele asunud inimestel. Eelpool toodud väite põhjenduseks võib tuua järgmised asjaolud: alaealistel on pikema perioodi jooksul võimalik toime panna süütegusid ning alaealised on vähem seotud argitoimetustega, millest tulenevalt on neil rohkem aega õigusvastaseks käitumiseks. Alaealisena kurjategijaks saanud isikud panevad sagedamini toime raskeid kuritegusid oma kuritegeliku karjääri jooksul, kui muud isikud.⁴¹ Alaealiste õigusvastane tegevus on probleemiks kogu maailmas, kuna alaealised on väga mõjutatavad ning enamasti ei ole võimelised hoomama oma tegude tagajärgi. Alaealiste süütegude vastu võitlemisel ning meetodite leidmisel on riigid läinud erinevat teed, seda just seadusandlikust aspektist. Töö autor toob välja Saksamaa lähenemise alaealiste õigusvastase käitumise probleemidele ning probleemi näitlikustamiseks erinevaid statistilisi näitajaid. Võrdlusena esitab autor Eestis alaealiste õigusrikkujatega seonduvad olulisemad näitajad, seda kuritegevuse-, retsidiivsuse- ning vanglate statistika abil.

Saksamaal võetakse kriminaalvastutusele isikuid alates neljateistaastaseks saamisest. Alaealised on jaotatud vanuserühmadeks järgnevalt: 8-13-aastased isikud on lapsed, 14-17-aastased isikud on noorukid ning 18-20-aastased isikud noored täiskasvanud. Eraldiseisev karistusõigus noorte kurjategijate jaoks panustab karistuse asemel tugevalt kasvatusel – ühelt poolt seetõttu, et kurjategijatel puudub oma vanuse tõttu sageli arusaam ebaõiglusest, teisalt seetõttu, et nende isikut saab veel kujundada. Saksamaal alaealistele kohalduv

---

⁴⁰ T. Edovald. Self-Report Delinquency in a Post-Soviet Context. Prevalence and Correlates on a National Survey in Estonia. Saarbrücken, Germany: LAP LAMBERT Academic Publishing 2011, lk 172-173.

⁴¹ J. Ginter, H. Saarsoo, J. Sootak. Alaealiste õigusrikkumised: kriminaalõiguslik, menetluslik ja kriminoloogiline aspekt. Tartu: Juura 2000, lk 5.

sanktsioonisüsteem panustab seejuures eelkõige sellistele sanktsioonidele ja võimalustele nagu teraapia ja ohvriga lepitamine. Sanktsioonisüsteem näeb ette karistamise kolm astet: kasvatusvahendid nagu hoiatus või ühiskondlik töö, eraldi kasvatusvahend nagu lühiajaline noortearst ja alles viimase võimalusena on korduvate kurjategijate puhul ette nähtud kuni kümneaastane vanglakaristus.⁴² Alaealiste karistusüsteemis on Saksamaal spetsiaalselt noorukitele ja noortele täiskasvanutele loodud vanglakaristus. See on ainus alaealiste karistamise õiguses ette nähtud vanglakaristus ning seetõttu erineb see teistest alaealiste karistusõiguse kasvatusvahenditest. Seda võib määrata vaid niinimetatud kahjulike kalduvuste või süü erilise raskuse korral. Noorukitele ning noortele täiskasvanutele määratud vanglakaristus kestab vähemalt kuus kuud ja maksimaalselt viis aastat, suurim võimalik karistus on aga kümme aastat, kui nooruk või noor täiskasvanu on süüdi kuriteos, mille eest üldises karistusõiguses ette nähtud vanglakaristus on üle kümne aasta. Noorukid ja noored täiskasvanud kannavad neile määratud vabaduskaotuslikku karistust reeglina noorukite justiitskinnipidamisasutuses.⁴³

Saksamaal on noorukite ja noorte täiskasvanute poolt toime pandud õigusrikkumiste hulk viimaste aastate jooksul püsinud kõrgel tasemel, kuid muutumatuna. 2007. aastal moodustas noorukite kuritegevus 7,1% ja koos noorte täiskasvanute kuritegevusega 17,3% kogu kuritegevusest, 2008. aastal oli sama näitaja vastavalt 7,1% ja 17%, 2009. aastal moodustas noorukite kuritegevus 7,2% ja koos noorte täiskasvanute kuritegevusega 17,4% kogu kuritegevusest ning 2010. aastal oli nimetatud näitajad vastavalt 6,8% ja 16,7%. Noorte ehk siis alaealiste poolt toime pandud kuritegudest on kõige levinumad isikuvastased kuriteod ja varavastased kuriteod.⁴⁴ Väike osa (umbes 3% kuni 5%) noortest kahtlusalustest paistab silma kuritegude korduva sooritamisega. Poisid kuuluvad sagedamini „korduvalt vahelejäävate“ noorte kahtlusaluste hulka kui tüdrukud. See väike korduvkurjategijate grupp sooritab Saksamaa kriminaalmetite uuringute kohaselt 30% kuni 60% sellele vanusegrupile omistatavatest kuritegudest.⁴⁵

Alaealiste poolt Eestis toime pandud kuriteod moodustasid 2010. aastal 4% kogu kuritegevusest. Eestis registreeriti 2010. aastal 1788 alaealiste kuritegu, mis oli 254 võrra vähem kui 2009. aastal. Alaealiste kuritegude arv on 2009.-2010. aastal kokku vähenenud 40%, kui kogukuritegevus on vähenenud vaid 5%. Kõige enam panevad alaealised toime

---

⁴² C. Denso. Jugendkriminalität. Gefühlte Bedrohung. Die Zeit, Nr 03, 10.01.2008.- Arvutivõrgus: <http://www.zeit.de/2008/03/Jugendkriminalitaet> (16. 04. 2010)

⁴³ F. Dünkel jt. (Eds). Juvenile Justice Systems in Europe. Current Situation and Reform Developments. Vol. 2. Germany, Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg 2010, pp 562-564.

⁴⁴ Strafverfolgung. Statistisches Bundesamt. Wiesbaden 2012.- Arvutivõrgus: https://www.destatis.de/DE/PresseService/Presse/Pressmitteilungen/2011/09/PD11_363_243.html (12.04.2012)

⁴⁵ Wikipedia. Jugendkriminalität.- Arvutivõrgus: <http://de.wikipedia.org/wiki/Jugendkriminalit%C3%A4t> (16.04.2010)

vargusi, seejärel kehalist väärkohtlemist ning kolmandal kohal on avaliku korra raske rikkumine.⁴⁶ Lahendatud kuritegudest saadeti kohtusse 578 alaealise süüdistatavaga kohtuasja. Alaealiste süüdistatavate arv, kelle süüasi jõudis kohtusse, oli 2010. aastal 21% võrra väiksem, kui 2009. aastal. 2010. aastal oli kriminaalhoolduse all 260 alaealist. Alaealisi süüdimõistetuid viibis 2010. aastal vanglas 23, kelle vanus oli vahemikus 15-17 eluaastat.⁴⁷

Eesti justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna uurimusele tuginedes võib välja tuua alaealiste retsidiivsuse statistika ning alaealiste õigusrikkujate problemaatika vanglasüsteemis. Alaealistest õigusrikkujatest 20% pani uue kuriteo toime 12 kuu jooksul pärast seda, kui nende suhtes oli menetlus 2007. aastal lõpetatud.⁴⁸ Vanglast vabanenute alaealiste osakaal, kes panid toime mis tahes liiki uue kuriteo 12 kuu jooksul pärast vabanemist oli 2007. aastal alla 18-aastaste seas 59% . Kahe aasta jooksul panid pärast vanglast vabanemist uue kuriteo toime enam kui kaks kolmandikku alaealisena vanglakaristust kandma asunud isikutest.⁴⁹ Alaealiste isikute osakaal, kes pani toime uue kuriteo 12 kuu jooksul pärast seda, kui nende suhtes tehti süüdimõistev kohtuotsus, oli 36%. Tegemist on vanuserühmade alusel kõige suurema protsentuaalse näitajaga. Asjaolu, et neist noortest iga kolmas paneb aasta pärast süüdimõistmist toime juba järgmise kuriteo, viitab ka sellele, et isiku käitumise suunamine menetluslike vahenditega pole edu toonud.⁵⁰ Statistika alusel pani 2007. aasta jooksul 18% alaealistest, kes suunati edasi alaealiste komisjoni, toime uue kuriteo.⁵¹

Alaealiste õigusrikkujaga tegelemine ei ole ainult alaealise enda ning tema vanemate või seaduslike esindajate probleem, vaid tegemist on kogukonna kui terviku probleemiga. Seega võib öelda, et alaealiste õigusrikkujatele kohalduvat reaktsioonisüsteemi ei saa lahutada kogukonna terviklikust väärtussüsteemist. Kogukonnasisesed õigusrikkumisi ennetavad strateegiad on positiivsed, sest need annavad võimaluse sotsiaalseks kaasamiseks.⁵² Kogukonnapõhisteks vahenditeks on näiteks kogukonna mobiliseerimine, mentorlus ja koolijärgne huvitegevus.⁵³ Seega peaks alaealiste õigusrikkujatega tegelemine olema koordineeritud ning tähtsustatud nii riiklikul tasandil kui ka kohaliku kogukonna tasandil.

---

⁴⁶ A. Ahven jt (koost). Kuritegevus Eestis 2010. Tallinn: Justiitsministeerium 2011, lk 109-110.

⁴⁷ Eesti statistika aastaraamat 2011. Tallinn: Statistikaamet 2011, lk 97-105.

⁴⁸ A. Ahven, J. Salla, S. Ahtrus. Retsidiivsus Eestis 2010. Tallinn: Justiitsministeerium 2010, lk 39.

⁴⁹ A. Ahven jt (koost). 2010, lk 120.

⁵⁰ A. Ahven, J. Salla, S. Ahtrus 2010, lk 45.

⁵¹ A. Ahven, J. Salla, S. Ahtrus 2010, lk 15.

⁵² R. White. Young people, crime and justice.- A. Furlong (Editor). Handbook of Youth and Young Adulthood. New perspectives and agendas. Oxon: Routledge 2009, p 451.

⁵³ T. Edovald. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmidest maailmas. Tallinn: Justiitsministeerium 2005, lk 30.- Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20397/risikifaktorid+ja+sekkumised.pdf> (23.04.2012)

Alaealiste õigusrikkujatega ning kurjategijatega tegelemine peaks olema riigi kriminaalpoliitika ning kuritegevuse vastu võitlemise üks prioriteetidest ning Eesti puhul, eriti viimastel aastatel, see nii ka on. Eelnevat kinnitavad järgnevad kokkulepped ja aktid, mis seavad alaealiste õigusrikkumiste vastase võitluse prioriteediks: Laulasmaa deklaratsiooni, kuritegevusevastase võitluse eelistustest, millele kirjutasid 2005. aastal alla justiitsminister ja siseminister, üks eesmärkidest on alaealiste õigusrikkujate suunamine õiguskuulekusele⁵⁴, politseipeadirektori poolt kinnitatud õigusvastase teo toime pannud ja abi vajavate laste kohtlemise juhend, mis määratleb noorsoopolitsei põhiülesanded ja muud alaealistega seonduvad prioriteetid⁵⁵, kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018, mis määratleb kriminaalpoliitika üheks esmaseks eesmärgiks alaealiste kuritegevuse ennetamise⁵⁶.

1.3. Alaealisus ning vanusepiiri kehtestamise vajadus

Eesti Vabariigi seadustes kasutatakse alaealise mõistet lapse sünonüümina, kuid alaealisuse täpsem määratlus on keerulisem, eriti arvestades asjaolu, et seadusandluses ei ole samuti ühtset süsteemi lapse, seega ka alaealise määratlemiseks.⁵⁷ Alaealise vanuse küsimus ei puuduta ainult tema numbrilist vanust, vaid sõltub märksa rohkematest näitajatest. Eristada võib bioloogilist vanust, sotsiaalset vanust, psüühilist vanust ning kronoloogilist vanust. Bioloogilise vanuse määratlemisel arvestatakse kehaehitust ja füsioloogiliste protsesside taset ning selle alusel võib täisea alguseks tinglikult pidada suguküpsuse algust. Sotsiaalset vanust iseloomustab isiku paiknemine sotsiaal- ja tootmissuhete süsteemis ning kui isik teenib endale ise elatist võib teda nimetada sotsiaalselt küpseks. Isiku psüühilist vanust määratletakse tema võime järgi hoomata oma tegude tähendust ning sellest tulenevalt oma tegusid iseseisvalt juhtida. Psüühilise vanuse laiem käsitlus hõlmab afektiivset aspekti, mille all peetakse silmas alaealise võimet allutada afektid oma tahtele, kognitiivset aspekti, mille all mõeldakse alaealise arusaamist olukorrast ja oskust toimunud adekvaatselt edastada ning intellektuaalset aspekti, mis käsitleb alaealise teadmiste mahtu.⁵⁸ Psüühilise vanuse all mõistetakse psüühika arengu erinevaid etappe, mis võivad samastuda kronoloogilisele vanusele, kuid ei pruugi. Seadusandja kasutab õigusliku vastutuse määratlemiseks kronoloogilist vanust, kuid esineb ka juhtumeid, mil on vajalik määratleda psüühiline vanus. Psüühilise vanuse määratlemise vajadus avaldub, kui kriminaalkorras karistatav alaealine erineb samaealistest oma psüühilise

---

⁵⁴ Laulasmaa deklaratsioon kuritegevusevastase võitluse eelistustest. Allkirjastatud justiitsministri ja siseministri poolt 23. augustil 2005.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/15087> (16.04.2012)

⁵⁵ Õigusvastase teo toimepannud ja abi vajavate laste kohtlemise juhend. Kinnitatud politseipeadeirektori 18. märts 2008 käskkirjaga nr 92.- Arvutivõrgus: <http://ebookbrowse.com/juhend-2008-92-lisa-1-doc-d140060443> (14.04.2012)

⁵⁶ Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine. 09. juuni 2010.- RT III 2010, 26, 51.

⁵⁷ L. Auväärt 2001, lk 114.

⁵⁸ S. Kaugia 2003, lk 152-155.

arengu poolest. Kronoloogiline vanus on elatud elu numbriline näitaja, mis väljendub aastates, kuudes ning päevades. Kõigi füüsiliste isikute puhul on kriminaalvastutuse alguse vanus üldine ning see on määratletud seadusega.⁵⁹

Tulenevalt ÜRO lapse õiguste konventsioonist⁶⁰ on laps alla 18-aastane isik, kes vajab erilist ühiskonnapoolset kaitset ja hoolt. Eesti Vabariigi lastekaitse seaduse⁶¹ § 2 alusel on kuni 18-aastane inimene laps. KarS § 33 määratleb süüvõimeliseks isiku, kui ta on teo toimepanemise ajal süüdiv ning vähemalt neliteist aastat vana. Isik on süüvõimeline, kui ta teab ühiskonnas kehtivaid norme ja on võimeline juhtima oma käitumist nendest normidest tulenevalt. Süüvõime eeldab, et isik on võimeline aru saama oma teo ebaõigsusest. Vanusepiiri seadmine on tinglik ning kujutab endast igal juhul õiguspoliitilist otsustust.⁶² Samaselt Eesti õigusega on ka Saksamaal kehtivas kriminaalseadustikus määratletud, et süüvõimetust eeldatakse laste puhul, kes on nooremad kui 14 eluaastat teo toimepanemise hetkel.⁶³ Eeldatakse, et neljateistaastane isik on saavutanud arengutaseme, mis on eelduseks süüteo võime tekkimisele kõigi kuritegude puhul.⁶⁴ Tsiviilseadustiku üldosa seaduse⁶⁵ § 8 lõige 2 kohaselt on kaheksateistaastane isik täisealine ja teovõimeline, alaealisena käsitletakse alla kaheksateistaastaseid füüsilisi isikuid. Alaealise mõjutusvahendite seadusele⁶⁶ (edaspidi AMVS) §-le 2 tuginedes on isik alaealine seitsmenda eluaastast kuni kaheksateistaastaseks saamiseni. Seega on erinevate seaduste ning määratluste alusel alaealisus ning alaealisuse piir erinev ning sõltub seaduse või määratluse otstarbest ning suunitlusest.

Alaealiste seisund ühiskonnas on oluliselt erinev täiskasvanute seisundist. Alaealistel on erinev staatus ning sellest tulenevalt on oluline eristada alaealiste hälbivat või delinkventset käitumist täisealiste omast. Mõned tähtsamad aspektid, millest tuleneb eristamise vajadus on järgnevad: alaealised on sõltuvad vanematest, kuid ka teistest nende eest vastutavatest täisealistest; alaealistel on ainult piiratud teovõime või ei ole sedagi ning seega neid esindavad ühiskonnas täisealised; tulenevalt täisealiste esindusõigusest alaealiste puhul on alaealistel kohustus alluda täisealistele; alaealised on kohustatud valmistama ennast ette täiskasvanueluks, sest lapseiga on suunatud tulevikule; arusaam, et alaealisi ei ole tarvis kaitsta täisealiste poolt liigse allutamise eest, mis omakorda põhjendab sotsiaalse kontrolli

---

⁵⁹ J. Kangur. Vaimupuue ja süüdivus kriminaalpoliitikas ning karistusõiguses. – S. Kaugia (koost). Vaateid õiguspoliitikale. Artiklite kogum. *Sine loco*: Avatar Holding OÜ 2008, lk 96.

⁶⁰ Convention of the Rights of the Child. 20.11.1989., U.N. General Assembly, Document A/RES/44/25 (12 December 1989). - Arvutivõrgus: <http://www.cirp.org/library/ethics/UN-convention/> (10.04.2012)

⁶¹ Eesti Vabariigi lastekaitse seadus. 8. juuni 1992.- RT I 1992, 28, 370; RT I, 21.03.2011, 3.

⁶² J. Sootak. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. § 33/1,3.

⁶³ K. Kühl. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2002, lk 225.

⁶⁴ J. Kangur 2008, lk 96.

⁶⁵ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27. märts 2002.- RT I 2002, 35, 216; RT I 06.12.2011, 12.

⁶⁶ Alaealise mõjutusvahendite seadus. 28. jaanuar.1998.- RT I 1998, 17, 264; RT I 2010, 41, 240.

olemasolu ning paneb alaealised kahekordse kontrolli alla- ühelt poolt vanemate poolne ning teisalt ühiskondlik kontroll.⁶⁷

Samuti on olulisel kohal alaealiste eriline kaitsevajadus. Alaealised on täisealistega võrreldes olulisemalt nõrgemal positsioonil, mis tuleneb nende õiguste piiratusest. Alaealisi tuleb kaitsta, sest neil puudub piisav elukogemus, teadmiste pagas ning ka õiguslik tugi enda kaitsmiseks. Väga olulisel kohal Euroopas on ÜRO lapse õiguste konventsioon ning Eestis omakorda lastekaitse seadus. ÜRO lapse õiguste konventsioon rõhutab kolme olulist aspekti, milleks on osalus, kaitse ning hoolitsus. Osaluse puhul võib kõige olulisemaks pidada õigust osaleda otsustamises, kaitse puhul rõhutatakse õigust olla kaitstud ekspluateerimise, halva kohtlemise ning ka hooletusse jätmise eest. Hoolitsuse puhul tuuakse välja õigused toidule ning tervishoiule ja samuti ka sotsiaaltagatistele. Konventsioon on mahukas ning hõlmab mitmeid alaealiste esmaseid õigusi ning vajadusi, kuid eelpool nimetatud võib välja tuua kui kõige esmasemad ning olulisemad.⁶⁸

Õigusliku vastutuse üheks eelduseks on asjaolu, et isik saab aru, kas mingil konkreetsel juhul on tema tegu või käitumine lubatud või lubamatu. Õigusliku vastutuse ikka jõudnud ning normaalse arenguga inimene peab olema saavutanud arenguküpsuse, millest tulenevalt ollakse võimeline otstarbekalt käituma ning iseseisvalt vastutama. Järelikult saab alaealine oma teo keelatusest küll aru ning on võimeline ka oma käitumist juhtima vastavalt asjaoludele, kuid tema arusaam ja võimekus on ea tõttu piiratud.⁶⁹ Laste ehk ka alaealiste puhul tuleb tähelepanu pöörata sellele, et alaealine ei ole väike täiskasvanu, vaid alaealisel on täiskasvanust oluliselt erinev olemus ning seetõttu peab tema kohtlemissüsteem oluliselt erineva täiskasvanute omast.⁷⁰

Käesoleva töö autor on seisukohal, et alaealisuse määratlemine on vajalik. Esmavajadus tuleneb sellest, et täieliku vastutusvõimega (nii karistusõiguslikus kui ka tsiviilõiguslikus mõttes) isik peab mõistma ning hoomama täielikult oma tegude tagajärgi ning vastavalt ka tegude õigusvastasust. Olulisus seisneb selles, et juhul kui alaealine ei saa aru tegude õigusvastasusest ning sellest, et tema poolt toime pandud tegu on väär ning ühiskonnas taunitav, siis ei mõista ta suure tõenäosusega ka karistust ega selle kohaldamise põhjust, seega jäävad täitmata ka preventiivsed õiguskulekusele suunavad eesmärgid.

---

⁶⁷ J. Saar 2003, lk 89.

⁶⁸ E. Verhellen. Lapse õiguste konventsioon. Konventsiooni vastuvõtmise taust ja motivatsioon, selle peateemad ning strateegiad. 3. trükk. *Sine loco*: Lastekaitse Liit 2006, lk 82.

⁶⁹ S. Kaugia 2003, lk 164.

⁷⁰ J. Strömpl (projekti juht). 1999, lk 34.

1.4. Alaealiste õigusrikkujate kohtlemine Eestis lähiajaloo

Enne 20. sajandit ei eksisteerinud spetsiifilist alaealiste kriminaalõigust, alaealiste kuritegevust ei eristatud täisealiste kuritegevusest. Alaealisus oli tihtipeale seadustikes küll süüd kergendava asjaoluna kirjas, kuid eraldi regulatsioon puudus. Oluline murdepunkt alaealiste kriminaalõiguse kujunemisloos oli 20. sajandi algus. Kriminaalõiguse sotsioloogilise koolkonna juht Franz von Liszt muutis senist arusaama. Rahvusvahelise Kriminologistikaühingu reformikavade ning Weimari Vabariigi liberaalse õhustiku mõjul muutus suhtumine alaealistesse õigusrikkujatesse. Mõisteti, et väär on suhtuda alaealistesse nagu täielikku vaba tahet valdavatesse väikestes täiskasvanutesse.⁷¹ Alaealisuse vanusepiir ning alaealise õigusrikkuja kriminaalvastutust puudutav regulatsioon on Eesti aladel olnud läbi ajaloo väga erinev ning muutunud seoses seadusandluse arenemise ning muutumisega.

Ajalooliselt on kujunenud välja kaks erinevat varianti alaealiste kriminaalõiguse reguleerimiseks. Esimene variant on luua täielikult eraldatud alaealiste kriminaalõiguse regulatsioon. Seda teed on läinud Saksamaa, kus on alates 1923. aastast eraldi alaealistele suunatud karistusseadusandlus. Deliktikoosseisud kriminaalõigusest ja halduskaristusõigusest tulenevalt jäid üldiselt samaks. Uus seadus lõi täiesti uudse kriminaalõiguse osa, millel on iseseisev sanktsioonisüsteem ja alused sanktsiooni kohaldamiseks, koos täiesti uue protseduuriõigusega ja täiteõigusega. Teise variandina on jätta alaealiste kriminaalõigus üldise kriminaalõiguse osaks. Antud variandi puhul on läinud erinevad riigid erinevat teed. Rootsi näiteks tõi alaealiste kriminaalõiguse üldisesse kriminaalõigusesse sisse üksiksätetena. Šveits seevastu lisas neil kehtivasse karistusseadusandlusesse uue peatüki alaealiste kriminaalõiguse reguleerimiseks. Mõlemal juhul on võimalikud ka täiendavad seadused, mis reguleerivad alaealiste vastutust üksikasjalikumalt.⁷²

Lähiajaloo on Eesti aladel kehtinud väga erinevad karistusseadustikud. 1903. aastal võeti Eestis kasutusele Tsaari-Venemaa Uus Nuhtlusseadustik⁷³, millele järgnes 1935. aastal kehtima hakanud Eesti kriminaalseadustik⁷⁴, siis 1940. aastast alates kehtinud Vene NFSV Kriminaalkoodeksid 1922. aastast ja 1926. aastast, alates 1961. aastast kehtis Eesti aladel NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseaduse alused⁷⁵ ja Eesti NSV kriminaalkoodeks⁷⁶, 1992. aastast alates kehtis muudetud ja parandatud (ENSV) kriminaalkoodeks ning 1. septembril aastal 2002 jõustunud Eesti Vabariigi karistusseadustik.⁷⁷

⁷¹ J. Ginter, H. Saarsoo, J. Sootak 2000, lk 9-10.

⁷² J. Sootak. Juvenile Criminal Law. - Juridica International 1997/II, lk 72.

⁷³ J. Sootak. Veretasust kriminaalteraapiani. Peatükke kriminaalõiguse ajaloost. Tartu: Juridica 1994.

⁷⁴ Kriminaalseadustik. 26. märts 1929.- RT 1929, 56, 396.

⁷⁵ NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused.- NSV Liidu Ülemnõukogu Teataja, 1959, 1, 6.

⁷⁶ Eesti NSV kriminaalkoodeks. 1. aprill 1961.- Eesti NSV Ülemnõukogu Teataja, 1961, 1, 3.

⁷⁷ P. Nuuma. Karistusõiguse üldosa. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus 2004, lk 9-10.

Tsaari-Venemaa Uus Nuhtlusseadustik on tänapäeva mõistes arhailine, kuid omal ajal oli tegemist euroopaliku seadustikuga. Areng võrreldes varasema seadusandlusega oli toimunud, kuid siiski mõned probleemid jäid lahenduseta, näiteks tsiviilõiguses säilinud vanemate võimu printsiip oli sees ka uues kriminaalseadustikus, mis oli sätestatud kui mitteallumine vanemate võimule.⁷⁸ Uues Nuhtlusseaduses oli määratletud süüvõime alguseks kümnes eluaasta. Samas olid erisused karistustes ka järgnevate vanusegruppide järgi: 10-14-aastased, 14-17-aastased ning 17-21-aastased. Alaealistele kergemate karistuste määramine oli piiratud juhtudel, mil vangistusega karistatava süüteo toimepanija oli muutunud retsidiivseks kurjategijaks.⁷⁹ Raskeim karistus, mida Uue Nuhtlusseadustiku alusel oli võimalik määrata, oli surmanuhtlus, kuid seda ei määratud alla 20-aastastele isikutele.⁸⁰ 14-17-aastaste isikute puhul asendati surmanuhtlus 8-12-aastase vangistusega või kloostrisse paigutamiseiga usulise ümberkasvatamise eesmärgiga, samad valikuvariandid olid ka sunnitööle saatmise asendamiseks alaealiste puhul.⁸¹

Alaealiste kurjategijate jaoks loodi parandusmaja, mis avati Eesti Ajutise valitsuse otsuse alusel 21. juunil 1919. aastal, ning mida nimetati Harku kolooniaks („Harku kurikalduvustega poeglaste parandusmaja“).⁸² Koloonia võttis vastu ainult poisse vanuses 8-15 eluaastat ning ülesandeks oli alaealiste õigusrikkujate parandamine ning kasvatamine, üldise alghariduse andmine ja tööoskuse õpetamine.⁸³ Parandusmajja suunati kohutotsuse alusel neid alaealisi, kes olid toime pannud kuriteo, kuid ka alaealisi, kellele kohaldati parandusmajjas viibimist tõkendina eeluurimise ajal. Kolooniasse võeti vastu ka alaealisi, kes olid vaeslastemajast väljavisatud, koduta jäänud tänavalapsi, kurjategijate ning joodikute alaealisi lapsi, kelle puhul võib eeldada kuritegelikule teele sattumist. Samuti oli võimalus lapsevanematel esitada põhjendatud ettepanek 8-15-aastase lapse saatmiseks parandusmajja. Valvekomisjonid olid õigustatud vaatama läbi ka omaavalitsusasutuste, politseivõimude ning hoolekandeesutuste vastuvõtutaotlusi.⁸⁴ Tütarlastele eraldi kolooniat või parandusmaja ei olnud. Õigusrikkumisi toime pannud alaealised tüdrukud pidid kandma karistust naistevanglas

---

⁷⁸ J. Sootak. Veritasust kriminaalteraapiani. Käsitlus kriminaalõiguse ajaloost. 2. trükk. Tallinn: Juura 1998, lk 211.

⁷⁹ J. Rakaselg. „Kurikalduvustega“ alaealiste kohtlemisest Eesti Vabariigis 1918-1940.- Akadeemia 2009/6, lk 1150.

⁸⁰ M.-L. Veiser. Eesti kriminaalõiguse üldosa reform kahekümnendal sajandil võrdleva analüüsi peeglis. Tartu: Halo 2006, lk 10.

⁸¹ M.-L. Veiser 2006, lk 38.

⁸² H. Madisson. Sugemed alaealiste ulakuse ja kuritegevuse üle. - Õigus 1926/3, lk 72.

⁸³ J. Saar 1988, lk 44.

⁸⁴ J. Rakaselg. Akadeemia 2009/6, lk 1165-1168.

või üldises vanglas naisvangidele mõeldud vanglaosas, kus neid hoiti alaealistele vastavalt kohandatud tingimustes.⁸⁵

Eesti hoolekandeseadus⁸⁶ võeti vastu 19. juunil 1925. aastal ning see sisaldas eraldi peatükki, mis oli pühendatud kurikalduvustega lastele. Hoolekandekoolid olid loodud juba enne seaduse jõustumist ning nende ülesandeks oli alghariduse andmine alaealistele õigusrikkujatele ning samuti nende eluks ette valmistamine ja kõlbeline parandamine. Riigi poolt loodud hoolekandekoolideks olid Koluvere poistekool ning Saksi tütarlastekodu, mis allusid Haridusministeeriumile.⁸⁷ Koluvere Hoolekandekooli, mis asutati 1924. aastal, saadeti väiksemate õigusrikkumiste toimepanijaid, kelle vanuse ülempiiriks oli 16 eluaastat ning noorimad, keda hoolekandekool vastu võttis oli 9-10-aastased. Koluverre suunati alaealisi koolide poolt ning enamasti olid suunamise põhjusteks koolikohustuse mittetäitmine, pisivargused või hulkumised, kuid suunati ka neid alaealisi, kelle kasvatamisega hooldajad, vanemad või tavalised kasvatusasutused toime ei tulnud. Kaks asutust (Harku koloonia ja Koluvere Hoolekandekool), mis olid mõeldud poistele, ei suutnud täita riigi vajadust ning enamik alaealistest poistest, kes olid toime pannud õigusrikkumisi, pidid kandma karistust täisealistele mõeldud kinnipidamisasutustes.⁸⁸ Vabastamine hoolekandekoolist toimus seoses alaealise 18-aastaseks saamisega, käitumise paranemisega või lapsevanemate/kasvatajate soovist lähtuvalt ning olenevalt sellest, kas lapsevanemad suudavad tõestada, et on võimelised ning soovivad alaealise eest hoolt kanda. Esialgu oli ainult kaks mõjutusvahendit, mis olid mõeldud alaealistele õigusrikkujatele kohaldamiseks: valve alla määramine ehk käendus ning hoolekandekooli suunamine, kuid alates 1929. aastast lisandus veel üks võimalus, milleks oli abikool. Abikool oli avahoolduse põhimõttel funktsioneeriv algkool, kus õpilased viibisid õppetöö ajal ning pärast seda läksid nad koju. Esimeseks abikooliks oli Tartu 11. algkool, kuhu suunati raskesti kasvatatavad poisid, kelle õigusrikkumisteks olid enamjaolt pisirikumised, näiteks korrarikumised või koolist puudumised.⁸⁹

1929. aastal vastu võetud ning 1935. aastal kehtima hakanud Eesti Wabariigi kriminaalseadustiku kohaselt oli alaealisus süüd välistav asjaolu. Süüvõimeline oli isik alates 12. eluaastast ning 12-14-aastast alaealist ei saanud kriminaalkorras süüdi mõista juhul, kui ta ei saanud oma teo iseloomust ja tähendusest aru ega olnud võimeline oma tegevust juhtima.⁹⁰ Eesti kriminaalseadustik tõi kaasa mitmeid olulisi muudatusi. Alaealistega seonduvad

---

⁸⁵ J. Strömpl. *The K. School. Residential Management of Troublesome Girls in Transition-time Estonia*. Tartu: Tartu University Press 2002, p 75.

⁸⁶ Hoolekande seadus. 19. juuni 1925.- Riigi Teataja 1925, 80, 120/121.

⁸⁷ J. Rakaselg. *Akadeemia* 2009/6, lk 1161.

⁸⁸ J. Saar 1988, lk 46.

⁸⁹ J. Rakaselg. *Akadeemia* 2009/6, lk 1162-1163.

⁹⁰ M.-L. Veiser 2006, lk 82.

muudatused seisnesid selles, et surmanuhtlust ja sunnitööd neile enam ei mõistetud, vaid selle asemel kandsid 12-17-aastased isikud maksimaalselt kaheteistaastast karistust vangimajas. Samuti oli võimalus asendada vangla spetsiaalselt alaealiste jaoks mõeldud parandusasutusega. Alaealiste suhtes kehtis veel erisus, näiteks oli arest või rahatrahv asendatav kohtuliku manitsemisega ning ka vanemate või hooldajate vastutusliku valve alla andmisega.⁹¹ 1. veebruarist 1935. aastal kehtima hakanud vangistusseadustikuga⁹² muudeti Harku koloonia noortevanglaks ning kasvatusliku suunaga tegevused likvideeriti peaaegu täielikult.⁹³

Alaealiste poolt toime pandud raskemate kuritegude puhul võis kohus alaealise suunata parandusasutusse. Samuti võisid kohtunikud suunata alaealisi vanglatesse, kui parandusasutustes puudusid neile kohad ning sellisel juhul paigutati nad vanglas eritingimustega ruumidesse. Vanglas või parandusasutustes hoiti alaealisi paranemiseni, kuid mitte kauem, kui 18-aastaseks saamiseni ning mitte vähem kui üks aasta. Kui süüteo toime pannud alaealine oli vanglasse või parandusmajja suunamisel 15-aastane või vanem, siis ei võinud teda hoida vanglas või parandusmajas kauem kui 20. eluaastani. Vanusegrupiti on jaotatud ka karistuste raskus, 12-17-aastaste ning ka 17-20-aastaste suhtes võidi kohaldada kergemaid sanktsioone. 12-17-aastaste alaealiste puhul oli maksimaalseks karistuseks kuni kaksteist aastat vangistust ning seda süüteo eest, mille puhul täisealistele kohaldataks surmanuhtlust või tähtajatut sunnitööd. 17-20-aastaste noorte puhul oli kõige karmimaks sanktsiooniks tähtajatu sunnitöö ning seda kuriteo eest, mille puhul täisealisi karistati surmanuhtlusega. Noorte ehk 17-20-aastaste puhul võis ühe kolmandiku võrra vähendada tähtajalist sunnitööd või vangistust, kuid mitte juhul, kui isik oli muutunud harjumuskurjategijaks.⁹⁴

Eesti aladel 1940. aastast alates tagasiulatuvalt kehtinud Vene NFSV Kriminaalkoodeksid⁹⁵ 1922. aastast ja 1926. aastast ei erinenud teineteisest oluliselt, millest tulenevalt räägitakse hilisemast kriminaalkoodeksist kui eelmise uuest redaktsioonist. 1926. aasta koodeks ei tunnistanud kriminaalkaristuse mõistet, selle asemel oli kasutusel sotsiaalse kaitse vahendi mõiste.⁹⁶ 1922. aasta kriminaalkoodeksi alusel oli kriminaalvastutus kohaldatav alates 14. eluaastast, alla selle vanuse oli tegemist lapsealistega. Alaealiste

---

⁹¹ J. Sootak 1998, lk 231.

⁹² Vangistusseadustik. 12. veebruar 1931.- RT 1931, 20, 121.

⁹³ J. Rakaselg. Akadeemia 2009/6, lk 1168.

⁹⁴ J. Rakaselg. Akadeemia 2009/6, lk 1151-1152.

⁹⁵ NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 6. november 1940.- NSVL Ülemnõukogu Teataja, 1940, 46; NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 16. detsember 1940.- NSVL Ülemnõukogu Teataja, 1940, 65, 868.

⁹⁶ J. Sootak 1998, lk 257-258.

suhtes, kes olid 14-16-aastased ei kohaldatud kriminaalkaristus ainult siis, kui leiti, et alaealist on võimalik mõjutada meditsiiniliste või kasvatuslike mõjutusvahenditega.⁹⁷

Vene NFSV kriminaalkoodeksis, mis kehtis Eesti aladel aastatel 1945-1961, oli sätestatud, et alaealised, kes on vähemalt 12-aastased, on vastutavad varguse, vägivaldteo, kehavigastuste tekitamises, tapmises või selle katses, täies ulatuses ehk samaselt täisealistega.⁹⁸ 1941. aastal kehtestati kriminaalvastutuse vanusepiiriks sõltuvalt kuriteost 12 ja 14 eluaastat.⁹⁹ Harku koloonia viidi 1945. aastal üle Koluveresse ning sisuliselt ühendati kaks kasvatusasutust.¹⁰⁰

1961. aasta 1. aprillil kehtima hakanud Eesti NSV Kriminaalkoodeksi kohaselt võis võtta kriminaalvastutusele isiku, kes oli saanud 16-aastaseks enne kuriteo toimepanemist. Alaealisus oli kriminaalkoodeksi kohaselt ka karistust kergendav asjaolu. Samas oli koodeksis sätestatud erandid 14-aastaste isikute vastutuse jaoks teatud kuritegude toimepanemisel. Näidetena võib tuua kuritegeliku huligaansuse, vägistamise ning tulirelva, laskemoona või lõhkeaine riisumise. Alaealisena olid koodeksis määratletud isikud, kes olid kuriteo toimepanemise ajal nooremad kui 18-aastased ning eraldi oli ka määratletud lapsealisus (nooremad kui 14-aastased isikud). Isikuid, kes olid kuriteo toimepanemise ajal nooremad, kui 18-aastased ei võinud karistada rohkem kui kümneaastase vabadusekaotusega. Samuti olid alaealistele mõeldud eraldi asutused, alaealiste töö koloonia ning hiljem ka kasvatusliku töö koloonia, vabaduskaotusliku karistuse kandmiseks.¹⁰¹ Kasvatusliku töö kolooniad olid jagatud meessoost alaealiste puhul üldrežiimiga ja tugevdatud režiimiga kolooniateks, kuid naissoost alaealisi suunati üksnes üldrežiimiga kasvatusliku töö kolooniatesse. Kasvatusliku töö koloonias viibisid alaealised kuni 20-aastaseks saamiseni ning siis suunati nad edasi parandusliku töö kolooniasse. Alaealiste suhtes kehtis veel erisusi teatud karistusliikide puhul. Näiteks ei võinud isikut surma mõista või riigist välja saata, kui ta oli teo toimepanemise ajal noorem, kui 18-aastane.¹⁰² Kriminaalkoodeksi alusel võis alaealisele kohaldada kasvatuslikke mõjutusvahendeid, kui kohus leidis, et konkreetse alaealise puhul on mõjutamine võimalik ilma kriminaalkaristuse määramiseta. Eelpoolnimetatud kasvatuslikeks mõjutusvahenditeks olid: paigutamine kasvatuskolooniatesse, paigutamine laste ja noorte erilisse kasvatusasutusse ning paigutamine laste ja noorte erilisse ravi- ja kasvatusasutusse. Süüdlase isiksus, kuriteo ühiskonnaohtlikkus, kuriteo toimepanemise asjaolud ja alaealise ravimise vajadus olid kohtu

⁹⁷ H. Kadari jt. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus 1963, lk 156.

⁹⁸ J. Sootak 1998, lk 260.

⁹⁹ H. Kadari jt. 1963, lk 157.

¹⁰⁰ J. Saar 1988, lk 47.

¹⁰¹ J. Saar 2003, lk 92-94.

¹⁰² L. Auväärt, J. Sootak. Kriminaalõigus. Metoodilisi materjale TRÜ majandusteaduskonna üliõpilastele. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool 1987, lk 16-18.

jaoks olulised faktorid karistuse määramisel. Kohtul oli õigus jätta alaealise suhtes sunnivahendid kohaldamata ja need asendada ühiskondliku, pedagoogilise või perekondliku mõjutamise vahenditega või anda alaealine arstide järelevalve alla.¹⁰³

Koluvere koloonia viidi üle Paikusele 1964. aastal ning reorganiseeriti seoses erikutsekoolide asutamisega. Haridusministeeriumile alluvad erikoolid olid ette nähtud noorematele poistele ning sinna suunati kuni 14-aastaseid õpilasi alaealiste asjade komisjoni otsuse alusel ning eeldusel, et üldhariduskoolis ei ole võimalik alaealise käitumist enam korrigeerida. Erikoolidesse saadeti kuni 16-aastaseid alaealisi. Vanemate alaealiste õigusrikkujate ehk 14-17-aastaste isoleerimiseks ja ümberkasvatamiseks loodi erikutsekoolid. Alaealiste tüdrukute jaoks oli mõeldud Kaagvere erikutsekool ning poiste jaoks Paikuse erikutsekool. Erikutsekooli saatmisel ei olnud määratletud tähtaega, kui kaua alaealine peab seal viibima, kuid 18-aastaseks saamisel vabastati õpilane koolist. Erikutsekoolis viibimise maksimaalseks ajaks oli kolm aastat ning selle aja täitumisel vabastati alaealine erikutsekoolist.¹⁰⁴

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 19. juuli 1977. aasta Kriminaalkoodeksis¹⁰⁵ sätestati võimalus määrata alaealisele tingimisi vabaduskaotuslik karistus. Sama seadluse muudatus tõi kaasa ka võimaluse alaealiste puhul lükata edasi kohtuotsuse täitmine juhul, kui alaealisele mõistetakse vabaduskaotus esmakordselt tähtajaga kuni kolm aastat. Kohtuotsuse edasilükkamisel allutati alaealine alaealiste asjade komisjoni kontrollile. Alaealiste õigusrikkujatega tegelesid peale kohtu ning alaealiste asjade komisjonide ka miilitsa lastetoad.¹⁰⁶ Alates 1960. aastast kehtis Eesti aladel alaealiste asjade komisjoni põhimäärus¹⁰⁷, mis reguleeris alaealiste asjade komisjoni tööd. Alaealiste asjade komisjoni oli võimalik alaealisi suunata kohtul, prokuröri ja uurijal prokuröri nõusolekul ning juhul, kui sellega nõustus alaealine ise või tema seaduslik esindaja. Alaealiste asjade komisjon võis alaealise suhtes kohaldada järgnevaid mõjutusvahendeid: kohustus vabandada kannatanu ees, määrata üheaastast katseaega, teha noomitus või vali noomitus, kohustada vähemalt 15-aastast alaealist kahju hüvitama, suunata alaealine edasi õppimis-, töö- või elukoha ühiskondlikesse organisatsioonidesse, anda alaealine vanemate või seadusliku esindaja range järelevalve alla, anda alaealine töötajate kollektiivi, ühiskondlike organisatsioonide või üksikute kodanike järelevalve alla, suunata alaealine laste ja noorte ravikasvatusasutustesse või laste ja noorte

---

¹⁰³ J. Ginter, H. Saarsoo, J. Sootak 2000, lk 11-12.

¹⁰⁴ J. Saar 1988, lk 47-48.

¹⁰⁵ Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus muudatuste ja täienduste tegemise kohta „Eesti NSV Kriminaalkoodeksis“ 19. juuli 1977.- ENSV Ülemnõukogu ja Valitsuse Teataja 1977, 31, 350.

¹⁰⁶ J. Saar 2003, lk 94-95.

¹⁰⁷ Eesti NSV Ülemnõukogu alaealiste komisjonide põhimäärus. 19. august 1960.- Eesti NSV Ülemnõukogu Teataja 1960, 27, 63.

erilisse kasvatusasutusse. Alaealiste asjade komisjonil oli õigus rakendada abinõusid ka vanemate ja muude isikute suhtes, kes ei täitnud oma kohustusi alaealiste osas või soodustasid õigusvastaste tegude toimepanemist alaealiste poolt.¹⁰⁸ Alaealiste asjade komisjonid muutusid vabatahtlikkusele põhinevaks, mis tähendas, et koosseisulisi töötajaid komisjonides ei olnud ning see raskendas komisjonide tööd oluliselt, võrreldes 1962. aastani tegutsenud laste- ja noorukite hooldamise komisjonidega.¹⁰⁹

Kuni 1992. aastani võime rääkida Nõukogude kriminaalõigusest, mitte Eesti oma õigusest, isegi 1935. aastal kohaldama hakatud Eesti kriminaalseadustik oli loodud Vene riigi õiguse baasil, kuid seda ei saa öelda alates 1992. aastast kehtima hakanud Eesti kriminaalkodeksi¹¹⁰ kohta.¹¹¹ Uue koodeksiga muudeti oluliselt alaealisi puudutavaid sätteid. Kriminaalvastutusega algas 15-aastaseks saamisega. Seoses alla 15-aastaste alaealiste kriminaalsuse suurenemisega muudeti kriminaalvastutusega ning alates 10. veebruarist 1994. aastal muutusid 13-14-aastased alaealised kriminaalkorras vastutavaks teatud isiku- ja varavastaste kuritegude toimepanemise eest ning neile võis kohaldada kasvatuslikku sunnivahendit.¹¹² Kriminaalseadustik § 37 lõige 1 punkti 6 alusel oli alaealisus ka vastutust kergendav asjaolu. Kriminaalkodeksis oli määratletud alaealistena 13-18-aastased isikud ning alla 13-aastaseid isikuid määratleti lapsealistena.¹¹³ Alaealised õigusrikkujad kandsid neile määratud vabaduskaotuslikku karistust noortevanglas.¹¹⁴ Kriminaalkodeksi alusel oli alaealise suhtes võimalik kohaldada alaealistele ka tingimisi enne tähtaega karistusest vabastamist ning ka karistuse asendamist kergemaliigilise karistusega tulenevalt kriminaalkodeksi §-st 56. Seoses nõukogude režiimi lõppemisega lõpetasid töö ka alaealiste asjade komisjonid ning miilitsa lastetoad. Nimetatud institutsioonide asemele loodi Noorsoopolitsei ning osad funktsioonid anti üle kohtutele, kuid siiski jäi lünk alaealiste õiguskuulekusele suunamise protsessi.¹¹⁵ Kriminaalkodeksi § 22 oli sätestatud surmanuhtlus karistusena kõige raskemate kuritegude eest, kuid seda ei rakendatud isikutele, kes olid nooremad, kui 18-aastased, samuti oli alaealistele mõistetava vabaduskaotusliku karistuse maksimaalseks määraks kaheksa aastat tulenevalt kriminaalkodeksi § 23 lõikest 2. Alaealiste asjade komisjonid olid töö lõpetanud, kuid erikoolid, mis olid mõeldud alaealistele õigusrikkujatele, jätkasid tööd. Seega puudus institutsioon, mis kontrolliks erikoolide ning

¹⁰⁸ H. Kadari jt. 1963, lk 154-155.

¹⁰⁹ V. Poronina. Alaealiste asjade komisjoni osatähtsusest ja nende tegevuse mõningaid küsimusi.- K. Kimmel (koost). Alaealiste kuritegevusest ja selle ärahoidmisest. Tallinn: Eesti Raamat 1966, lk 129.

¹¹⁰ Kriminaalkodeks. 7. mai 1992.- RT 1992, 20, 288.

¹¹¹ J. Sootak. Veretasust kriminaalteraapieni.- J. Sootak (koost). Kuri karjas. Tartu: Ilmamaa 2008, lk 497-498.

¹¹² H. Saarsoo. Alaealise kasvatuslikud mõjutusvahendid. – Juridica 1995/X, lk 429.

¹¹³ J. Saar 2003, lk 93.

¹¹⁴ J. Sootak, P. Pikamäe. Kriminaaltäitevõigus. *Sine loco*: Ilo 2001, lk 42.

¹¹⁵ M. Miil. Alaealiste karistusõiguse lähtekohti. - J. Sootak (koost). Eesti kriminaalõiguse arenguteedest. Artiklite kogumik. Tartu: Juristide Täienduskeskus 1997, lk 98.

seal toimuva seaduslikkust. 1998. aastal kehtestati alaealise mõjutusvahendite seadus, mis eristas kriminaal- ja haldusvastutust, kuid sätestatud olid ka mõjutusvahendid, mida sai kohaldada väljaspool nimetatud vastutuse liike.¹¹⁶

Alates 1990. aastast muudeti Kaagvere erikutsekool alaealistele tüdrukutele mõeldud erikooliks, mis võimaldab kohustuslikku põhiharidust. Aastatel 1991-1999 puudus kindel seadusandlus, mis reguleeriks Kaagvere erikooli tegevust ning otsused, millega alaealisi suunati erikooli, tehti alaealiste komisjoni poolt. Nimetatud ajaperioodil suunati alaealisi erikooli ilma kohtu otsuseta, millest tulenevalt võib öelda, et institutsioon töötas kvaasi-õiguslikel alustel.¹¹⁷ Eestis tegutses kolm alaealiste erikooli: Kaagvere erikool, mis oli suunatud nii eesti kui ka vene keelt rääkivatele tüdrukutele, Puiatu erikool, mis oli suunatud eesti keelt rääkivatele poistele ning Tapa erikool, mis oli suunatud vene keelt rääkivatele poistele.¹¹⁸

Eelnev ülevaade näitab, kui erinev on läbi aja olnud alaealisuse määratlus ning alaealisuse arvestamine karistusõiguslikus aspektis. Erinevate koodeksite ning seadustike raames on alaealistele kohaldatav reaktsioonisüsteem oluliselt erinenud. Samas on juba nõukogude ajast alates olnud Eestis alaealiste suhtes kohaldatav nii kriminaalkaristus kui ka mõjutusvahendid, mille kohaldamise õigus on olnud kohtutel, kuid ka alaealiste komisjonidel, mille eellaseks olid alaealiste asjade komisjonid.

1.5. Alaealiste õigusrikkujate suhtes kehtiv sanktsioonisüsteem

1.5.1. Karistusseadustikust tulenevad sanktsioonid

Sanktsioonid peavad lähtuma otstarbest ehk olema vastavad ning tulenema küsimusest-mida me tahame selle isiku karistamisega saavutada. Õigusrikkujate ning eelkõige kurjategijate karistamise funktsioonideks on rehabiliteerimine, kättemaks, hirmutamise ning isoleerimine.¹¹⁹ Alaealiste puhul on nimetatud funktsioonidest kõige olulisem rehabiliteerimine, kuid tähelepanuta ei saa jätta ka hirmutamist.

Kehtiv karistusseadustik jõustus 1. septembril 2002. aastal. Karistusseadustiku kohaselt võib isikut karistada, kui ta on teo toimepanemise ajal vähemalt 14-aastane. Kõlbelise ja vaimse arengu tõttu on alaealine - 14-17-aasta vanune isik - piiratud süüvõimega, mis tähendab, et alaealise võime oma teo tagajärgedest, lubamatusest ja oskusest seda tegu juhtida on piiratud. Iga alaealise kohtualuse puhul peab toimuma individuaalne kohtuniku poolne otsustus, kas teda karistada või vabastada karistusest. Alaealise karistamise eelduseks on

¹¹⁶ J. Saar 2003, lk 96-97.

¹¹⁷ J. Strömpl 2002, pp 89-90.

¹¹⁸ V. Rajangu, M. Meriste. Käitumishälvikute koolid Eestis. Tallinn: Sotsiaalministeerium 1997, lk 27.

¹¹⁹ J. Saar. Kriminaalpsühholoogia. Tallinn: Juura 2007, lk 249-251.

asjaolu, et ta oli teo toimepanemise hetkel täielikult võimeline aru saada teo keelatuses ja seetõttu võimeline loobuma süüteo toimepanemisest.¹²⁰ Vanusepiiri määratlus 14 aastat on põhjustatud pedagoogiliste ja psühholoogiliste argumentidega, kuid samas on tegu ka õiguspoliitilise otsusega.¹²¹

Kriminaalvastutusega varieerub riigiti, kui Eestis on see 14, siis Inglismaal ja Walesis on isik vastutav enda poolt toime pandud kuritegude eest alates 10. eluaastast ning Hispaanias 16. eluaastast.¹²² Saksamaa kriminaalõigussüsteemis on kindlaksmääratud kriminaalvastutusega, millest tulenevalt ei ole alla 14-aastane isik vastutav kriminaalkuritegude eest.¹²³

Alaealiste puhul on oluline vältida karistusena vangistust, kui see on vähegi võimalik, sest alaealiste puhul ei ole vangistus reeglina sobiv ning mõjub pigem desotsialiseerivana. Kui kohus otsustab siiski vangistuse kasuks, siis peaks kaaluma sellest tingimisi vabastamist. Kohtupraktikale tuginedes võib öelda, et alaealiste karistamise puhul on esmatähtis karistuse eripreventiivse eesmärgi saavutamine.¹²⁴ Tulenevalt kriminaalmenetluse seadustik¹²⁵ § 306 lõige 1 punktist 8 on kohtul alati kohustus alaealise süüdistatava puhul kaaluda, kas teda karistada kuriteo eest või kohaldada hoopis mittekaristuslikku mõjutusvahendit. Karistusseadustik esitab piirangud ka alaealiste kohaldatavatele karistustele. KarS § 44 lõige 5 piirab alaealistele mõistetava rahalise karituse määrasid ning sätestab, et alla 18-aastasele isikule, kellel puudub rahaline sissetulek, ei mõisteta rahalist karistust. Samuti on KarS § 45 lõike 2 alusel piiratud alaealistele mõistetavat tähtajalist vangistust kuni kümne aastani ning eraldi on ka sätestatud, et alaealisele ei või mõista eluaegset vangistust. Erisusena võrreldes täisealistega on KarS § 54 lõike 2 alusel keelatud ka isiku riigist väljasaatmine, kui ta oli kuriteo toimepanemise ajal alaealine.

Alaealistele kohtute poolt kohaldatavad mõjutusvahendid tulenevad KarS §-st 87. Mõjutusvahendid on järgnevad: hoiatus, allutamine käitumiskontrollile vastavalt karistusseadustiku §-s 75 sätestatule, noortekodusse paigutamine ning kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamine. Kõige leebem eelpoolnimetatutest on hoiatus, millest ei tulene süüdlase vabaduse piiramist. Ohupunkt hoiatuse puhul on see, et süüdlasel ei tekiks karistamatuse tunnet. Allutamine käitumiskontrollile kujutab endast alaealise suunamist kriminaalhooldusametniku valve alla, ilma et talle mõistetakse tingimise karistus. Sisuliselt on tegu sotsiaaltööga, mis lõpeb kohtuotsuses märgitud tähtajal. Viimased kaks nimetatud

¹²⁰ J. Sootak. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura, 2007 lk 178-179.

¹²¹ J. Sootak (koost). 2010, lk 446.

¹²² A. Ashworth. Principles of Criminal Law. Sixth edition. Oxford: Oxford University Press 2009, p 138.

¹²³ M. Bohlander. Principles of German Criminal Law. Oregon: Hart 2009, p 22.

¹²⁴ Nt: RKKKo 3-1-1-43-06 p 13.1.

¹²⁵ Kriminaalmenetluse seadustik. 12. veebruar 2003.- RT I 2003, 27, 166; RT I 29.12.2011, 1.

mõjutusvahendit on tunduvalt karmimad kui eelnevad, sest kujutavad endast alaealise vabaduse piiramist või selle äravõtmist. Alaealise paigutamisel kasvatusel eritingimusi vajavate õpilaste kooli näeb seadus ette alaealise paigutamist suletud territooriumile. Mõlema mõjutusvahendi puhul on tegu tähtajalise mõjutusvahendiga.¹²⁶ Alaealisele süüdistatule mõjutusvahendi kohaldamine kujutab endast kohtualuse süüdimõistmist, kuid mõjutusvahend iseenesest ei ole karistus, seega pole tegu karistamisega. Alaealine, kellele määratakse kohtu poolt mõjutusvahend, kantakse karistusregistrisse, kuid tema andmed kustutatakse, kui mõjutusvahendi lõppemisest on möödas kaks aastat, tulenevalt karistusregistri seaduse¹²⁷ § 24 lõike 1 punktist 3. Alaealisele karistusseadustikus sätestatud mõjutusvahendite kohaldamine on sisuliselt sotsiaaleetilist hukkamõistu väljendav meede.¹²⁸

Alaealise puhul on eeluurimise või kriminaalmenetluse lõpetamiseks kaks alust, mida ei kohaldata täisealiste suhtes. Esimene tuleneb KarS §-st 33, mille kohaselt on alaealine, kes on alla 14-aastat vana, süüvõimetu. Teine võimalus tuleneb kriminaalmenetluse seadustiku § 201 lõikest 2, mis sätestab, et kriminaalmenetlus lõpetatakse, kui leitakse, et alaealist saab mõjutada ka ilma KarS §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendeid kohaldamata.¹²⁹ Eelpoolnimetatud aluste esinemisel on kriminaalmenetluse seadustik § 201 alusel prokuratuuril õigus saata kriminaalasja materjalid alaealise elukohajärgsele alaealiste komisjonile ning anda otsustuse tegemine üle. Kriminaalmenetluse seadustiku § 274 lõikest 3 tulenevalt on kohtul sarnane õigus nagu prokuratuuril saata alaealist puudutav kriminaalasi lahendamiseks alaealise elukohajärgsele alaealiste komisjonile.

Alaealiste puhul, kes on küll vastutusikka jõudnud, on süüvõime piiratud, sest enamasti puudub neil väljakujunenud arusaam lubatud ning keelatud tegudest. Asjaolu, et alaealine saab aru toimepandud teo keelatusest, ei näita veel, et ta oleks võimeline selle arusaama kohaselt oma käitumist juhtima.¹³⁰ Alaealised panevad paljudel juhtudel õigusrikkumisi toime eesmärgiga grupis esile tõusta või end kehtestada ning isiksustena on alaealised enamikel juhtudel välja kujunenemata.¹³¹ Riigikohus on öelnud, et karistusõiguse ülesanne alaealiste õigusrikkujate puhul on eelkõige edasiste õigusrikkumiste ärahoidmine ning sotsiaalne abistamine. Riigikohus ei pea kõige tähtsamaks alaealise õigusrikkuja karistamist, vaid eelkõige alaealise kasvatamist.¹³²

---

¹²⁶ P. Pikamäe. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. § 87/1-5.

¹²⁷ Karistusregistri seadus. 17. veebruar 2011.- RT I, 21.03.2011, 3; RT I, 29.12.2011, 1.

¹²⁸ J. Sootak. Sanktsioon kui õigusjärelm.- J. Sootak (koost). Kuri karjas. Tartu: Ilmamaa 2008, lk 335.

¹²⁹ J. Sootak 2007, lk 22.

¹³⁰ E. Elkind, jt. Valikuliselt Riigikohtu kriminaalkolleeegiumi praktikast õiguse tõlgendamisel ja edasiarendamisel. - Juridica 2009/VIII, lk, 548.

¹³¹ RKKKo 3-1-1-14-06 p 7.

¹³² RKKKo 3-1-1-99-06 p 15.2.

Kui eelnevalt on välja toodud vajadus vältida alaealisele vangistuse kohaldamist, siis juhtudel, mil alaealise kuritegevus ei ole enam episoodilist ja juhuslikku laadi, peaks kohus siiski kaaluma vangistuse kohaldamist alaealise suhtes. Selleks, et kohaldada alaealise suhtes vangistust peab kohus tuvastama, et alaealist ei ole enam võimalik suunata seaduskuulekale elule ning alaealise karistamine vangistusega on kõiki asjaolusid arvesse võttes vältimatu. Kui kohus, kaaludes kõiki asjaolusid, jõuab järeldusele, et alaealist peaks karistama vabaduse võtmisega, siis tuleks seda ka teha.¹³³

Alaealiste kriminaalkorras karistamise olulisemaks eesmärgiks võib pidada eripreventsiooni. Eripreventsiooni eesmärgiks on omakorda kurjategija parandamine, resotsialiseerimine ning samas ka hirmutamise. Kui on tegemist alaealisega, kes on juba muutunud korduvkurjategijaks, siis tema puhul peaks eesmärgiks olema kaitsta ühiskonda ehk siis võimaluse, et ta edaspidi õiguskorda kahjustaks, peab minimaliseerima. Samas ei tohiks alahinnata ka positiivse üldpreventsiooni mõju. Positiivse üldpreventsiooni puhul on oluline mõjutada õiguskorda tervikuna. Kasutades positiivset üldpreventsiooni saadetakse kindel sõnum ka teistele alaealistele õigusrikkujatele, öeldes, et nende teod ei jää karistuseta ning alaealiste õigusrikkumisi võetakse sama tõsiselt, kui täiskasvanute poolt toime pandud õigusrikkumisi. Samas on üldpreventsiooni negatiivseks aspektiks see, et ühte konkreetset isikut kasutatakse teiste mõjutamiseks.¹³⁴ Olulisemaks erisuseks alaealiste ja täisealiste karistamise vahel on rõhuasetus, mis on alaealiste puhul suunatud õigusrikkuja isiku, mitte niivõrd toimepandud teole. Alaealiste süüdistatavate korral peab nii kohus kui ka kohtuväline menetleja alaealisele karistuse määramisel arvesse võtma esmalt teo toimepandud isikut, mitte tegu ja selle raskusastet.¹³⁵

1.5.2. Alaealiste komisjonide poolt kohaldatavad sanktsioonid

Alaealiste komisjoni poolt kohaldatavad mõjutusvahendid ei ole karistuslikud, kuid siiski võib neid määratleda kui sanktsioone, sest õigusvastase teo ja õigusjärelmi vahel on otsene seos.¹³⁶ Alaealiste komisjonid on loodud nõukogude ajal eksisteerinud alaealiste asjade komisjonide baasil ning seega on ka seadusandlus, mis kohaldub alaealiste komisjonidele suures osas tuletatud nõukogude õigusest. Kehtiv AMVS on vastu võetud 1998. aastal ning sellest ajast alates on tehtud seaduses väga vähe muudatusi. Kõik muudatused, mis on tehtud, on minimaalsed ning hõlmavad väga väikest osa seadusest. Seaduse väljaandmisest on möödas 15 aastat ning selle ajaga on alaealiste õigusrikkumised ning eelkõige ühiskond kui

¹³³ RKKKo 3-1-1-76-07 p 11.3, 11.4.

¹³⁴ P. Pikamäe, L. Kivi. Karistusõiguse põhiprobleeme. Õppematerjale kohtunikele 2003. Tartu: Sihtasutus Eesti Õiguskeskus 2004, lk 37-38.

¹³⁵ RKKKo 3-1-1-43-06 p 13.

¹³⁶ J. Sootak. Sanktsioon kui õigusjärelm.- J. Sootak (koost). Kuri karjas. Tartu: Ilmamaa, 2008, lk 338.

tervik muutunud. Eelneva alusel võib öelda, et seadus vajaks põhjalikumat kaasajastamist ja muutmist, vastavalt tänapäevasele elukorraldusele ning vajadustele. Seadused peaksid arenema ning muutuma ajas, kuid kõnealuse seaduse kohta ei saa seda väita. Korduvalt on nii Haridus- ja Teadusministeerium, Riigikontroll kui ka paljud teised institutsioonid viidanud vajadusele alaealise mõjutusvahendite seaduse uuendamiseks ning alaealiste komisjonide töö parendamiseks, kuid reaalse muudatusteni jõutud ei ole. Kõik muudatused on olnud pinnapealsed ning ei täida eesmärki - käia kaasas aja ning ühiskonna nõudmistega.

2. ALAEALISTE KOMISJONID EESTIS

2.1. Alaealiste komisjonide süsteem

Tänapäeval käsitletakse alaealiste kuritegevust ning muud õigusvastast tegevust kui sotsiaalset probleemi. Alaealiste õigusvastase tegevusega võitlemises eelistatakse kasutada sotsiaalseid ning pedagoogilisi vahendeid ja järjest enam rõhku pannakse kasvatuslikele eesmärkidele.¹³⁷ Alaealiste komisjonide puhul on olulised meetmed kasvatamine ning mõjutamine, seega kohaldatavate mõjutusvahendite valiku aluseks on eripreventsioon sotsiaalses mõttes. Eesmärgiks on hoida ära edasised õigusrikkumised, kuid arvesse tuleb võtta ka seda, et kohaldatavad mõjutusvahendid peavad olema stimuleerivad.¹³⁸

Alaealiste komisjonide tööd koordineerib Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatav Eesti Noorsootöö Keskus ning komisjonid tegutsevad maavalitsuste juures, kelle tegevust koordineerib Siseministeerium ning kohalike omavalitsuste juures tegutsevad alaealiste komisjonid alluvad kohalikule omavalitsusele.¹³⁹ Alaealiste komisjonid töötavad alaealiste komisjonide põhimääruse¹⁴⁰ punktidele 2 ja 3 tuginedes maavalitsuse, linna-, valla- või linnaosa valitsuse juures. Komisjonide põhiülesanneteks on haldusterritooriumil alaealistega tehtava kriminaalpreventatiivse töö korraldamine ning alaealistele õigusrikkujatele määratud mõjutusvahendite kohaldamise abil nende elu korraldamine ja alaealiste järelevalvetuse ning õigusrikkumisi soodustavate tegurite vähendamine.

Maavanema ülesanne on moodustada maakonna alaealiste komisjon ning kinnitada alaealiste komisjoni koosseis. Linnade või valdade puhul moodustavad komisjonid linna- või vallavalitsused ning kinnitab linnapea või vallavanem. Väiksemates linnades või valdades on praktikas moodustatud ka ühiskomisjone. Mõned vallad ja linnad on asendanud alaealiste komisjonid hoolekande komisjonidega, mille ülesanded on küll lähedased, kuid õigused pole samad ning tegevuse reglementeeritus on hoolekande komisjonide puhul minimaalne.¹⁴¹

Kohalike omavalitsuste poolt alaealiste komisjonide moodustamine on vabatahtlik ning sekkumisvõimalus riigil ning maavalitsusel puudub. Sellest tulenevalt on kohalike omavalitsuste poolne alaealiste komisjonide moodustamine suvaline ning sõltub suuresti

---

¹³⁷ T. Kalle. Alaealiste komisjonid õiguspoliitikat teostava institutsioonina. – S. Kaugia (koost). Vaateid õiguspoliitikale. Artiklite kogumik. *Sine loco*: Avatar Holding OÜ 2008, lk 126.

¹³⁸ J. Sootak. Alaealiste kriminaalvastutus- õigusdogmaatika ja seadusandluse eripära.- Eesti Jurist 1994/1, lk 37.

¹³⁹ M.-L. Sööt (koost). Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seltuskiri. Tallinn: Justiitsministeerium 2010, lk 27.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+%28kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018%29.pdf> (16.04.2012)

¹⁴⁰ Alaealiste komisjoni põhimääruse kinnitamine. Vabariigi Valitsuse määrus 22. septembrist 1998 nr 207.- RT I 85, 1391.

¹⁴¹ J. Ginter. Alaealiste komisjoni käsiraamat. Eesti Noorsootöö Keskus 2004.- Arvutivõrgus: http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste_komisjoni_kasiraamat.pdf (19.04.2012)

kohaliku omavalitsuse soovist alaealiste õigusrikkujatega tegeleda, mitte niivõrd vajadusest.¹⁴²

Eestis on 2012. aasta 1. jaanuari seisuga 67 alaealiste komisjoni, millest 15 töötavad maavalitsuste juures, 8 Tallinna linnaosades ning 44 neist on kohalike omavalitsuste juures. Viimase kümne aastaga on alaealiste komisjonide arv kõikunud 44 komisjonist kuni 68 komisjonini. Aastal 2002 oli Eestis 45 alaealiste komisjoni, sellele järgneval aastal juba 52 komisjoni, aastal 2004 vähenes alaealiste komisjonide arv 45 komisjonini, 2005. aastal oli 62 alaealiste komisjoni ning alates sellest ajast on komisjonide arv Eestis kasvanud kuni 2009. aastani. 2011. aastal suleti Eestis üks alaealiste komisjon. Alaealiste komisjonide arvu pidev tõus näitab, et üha enam pööratakse tähelepanu probleemsetele lastele ning varakult sekkumise vajadusele. Samas mõnes väiksemas omavalitsuses on küll komisjon moodustatud, kuid reaalselt tööd aastaringselt ei toimu.¹⁴³

2.2. Alaealiste komisjonide koosseis

Alaealiste komisjonide koosseis on reglementeeritud AMVS §-s 12. Maavalitsuste juurde moodustatavatesse komisjonidesse kuuluvad AMVS § 12 lõikes 2 sätestatust lähtuvalt haridus-, sotsiaal- ja tervishoiualaste töökogemustega isikud, politseiametnik, kriminaalhooldusametnik ja maavalitsuse koosseisuline teenistuja, kes on ühtlasi ka alaealiste komisjoni sekretär. Linna- või vallavalitsuse juurde kuuluva tulenevalt AMVS § 12 lõikest 3 alaealiste komisjoni kuuluvad haridus-, sotsiaal- ja tervishoiualaste kogemustega isikud, politsei ja halduskogu esindajad ning alaealiste komisjoni sekretär. Linnaosavalitsuse juurde moodustatavasse alaealiste komisjoni isikukoosseisu nimetab linnaosavanem lähtuvalt AMVS § 12 lõikest 4. Tulenevalt AMVS § 12 lõikest 1 on alaealiste komisjonid seitsmeliikmelised.

Alaealiste komisjoni sekretär on ainus alaealiste komisjoni töötaja, kellele on määratud ka töötasu alaealiste komisjonis tehtava töö eest. Teised komisjoni liikmed teevad komisjonis tööd põhitöö kõrvalt ning selle eest tasu saamata. Põhimõtteliselt on tegemist vabatahtliku tööga, kuid suunamine komisjonide liikmeks toimub siiski kohustuslikus korras. Tallinna alaealiste komisjonides korraldatud uurimuse alusel tunnistavad mitmed komisjonide liikmed, et olukorras, mil nad peavad alaealiste õigusrikkujatega tegelema põhitöö kõrvalt, ei ole neil aega piisavalt süveneda komisjoni töösse.¹⁴⁴

---

¹⁴² Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 1. detsember 2010, lk 16.- Arvutivõrgus: <http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2163/Area/1/language/et-EE/Default.aspx> (16.04.2012)

¹⁴³ Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 3.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonid%202011.a.%20ulevaade.pdf> (16.04.2012)

¹⁴⁴ T. Kalle 2008, lk 127.

Eesti Noorsootöö Keskus on 2010. aastal analüüsinud alaealiste komisjoni koosseisu ning selle vastavust seaduses sätestatud nõuetele. Analüüsi oli kaasatud 51 komisjoni, millest 30 olid kohalike omavalitsuste komisjonid, seitse olid Tallinna linnaosade komisjonid ning 14 maakondlikud komisjonid ehk kõik peale Ida-Virumaa maakondliku komisjoni. Selgus, et mitte kõik komisjonid ei vasta koosseisu poolest nõuetele. Analüüsi alusel oli 2010. aastal kõigi käsitletud alaealiste komisjonide koosseisus alaealiste komisjoni sekretär ning esimees/aseesimees. Alaealiste komisjonide lihtliikmeid oli neli kuni viis olenevalt sellest, kas komisjonis oli määratletud ka aseesimees. Komisjonide koosseisude suurus varieerus kuuest liikmest kaheksa liikmeni. Haridustaseme poolest erinesid alaealiste komisjonide liikmed üksteisest oluliselt. Komisjoni liikmetest 47% oli pedagoogika või sotsiaaltöoga seotud haridus ning kui siia arvata juurde veel sotsiaalvaldkonnad üldiselt (noorsootöö, psühholoogia jms), siis nimetatud kolmes valdkonnas haridust omandanud liikmed moodustasid 56% kõigist komisjoni liikmetest. Keskkharidusega komisjoni liikmeid oli 2010. aastal 2,5%. Erialadest olid esindatud veel majandus, tehnika, haldus, kultuur jms (kokku 56 liiget), politsei eriala (30 liiget), meditsiin (18 liiget), juriidiline (13 liiget), kriminaalhooldus (3 liiget) ning oli ka liikmeid, kes jätsid eriala märkimata (31 liiget). Kui hinnata komisjonide koosseisu vastavust nõuetele, siis igas maakondlikus komisjonis peab olema kriminaalhooldusametnik ning see nõue oli kõigis maakondlikes komisjonides ka täidetud. Tervishoiualaste spetsialistide nõue oli täidetud kõige enam kohalike omavalitsuste juures tegutsevate alaealiste komisjonide puhul. Seega võib öelda, et suuri puudujääke komisjoni liikmete erialaste nõuete täitmisel ei ole. Probleemina võib välja tuua selle, et alaealiste komisjonide liikmete seas on palju erinevate eluvaldkondade esindajaid, kelle eriala ei seostu otseselt komisjoni koosseisudele esitatud nõuetele. Väljatoodud probleem viitab asjaolule, et alaealiste komisjonidel ei ole võimalik koosseisu väga valida, sest vajalikke spetsialiste, kes vastaksid nõuetele, on vähe. Probleemi lahendusena on välja toodud piirkondlike alaealiste komisjonide moodustamine, mis aitaks leevendada spetsialistide puudust.¹⁴⁵ Töö autori arvamuse alusel ei oleks kohalikul tasandil toimivate alaealiste komisjonide asendamine piirkondlike alaealiste komisjonidega asjakohane, sest see viiks probleemikäsitlemise kohalikust tasandist kaugemale ning seega jääb ära kogukonnapõhine kriminaalpoliitika teostamine ning kohalikult tasandil toimuv preventatsioon.

---

¹⁴⁵ Alaealiste komisjonide koosseisu analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2010, lk 1-6.– Arvutivõrgus: <http://www.hm.ee/index.php?0512580> (16.04.2012)

2.3. Alaealiste komisjoni pädevus

Alaealise mõjutusvahendite seadus on valdavalt haldusõiguse alla kuuluv regulatsioon. Seega võib öelda, et alaealiste komisjon on haldusmenetluse seaduse¹⁴⁶ § 8 alusel seadusega avaliku halduse ülesandeid täitma volitatud kogu. Alaealiste komisjoni tegevus kuulub korraldava ning koormava halduse valdkonda ning on avalikele huvidele orienteeritud. Haldusmenetluskord määrab kindlaks ka alaealiste komisjonide tegevuse.¹⁴⁷

AMVS § 13 lõike 1 alusel on maakonna alaealiste komisjon õigustatud alaealise õigusrikkumise asja arutama juhul, kui puudub vastava kohaliku omavalitsuse komisjon ning linna alaealiste komisjonil on õigus alaealise õigusrikkumise asja arutada juhul, kui puudub linnaosa alaealiste komisjon.

Alaealiste komisjonide põhimääruse punkti 6 alusel kuulub alaealiste komisjonide pädevusse oma haldusterritooriumil alaealistega tehtava kriminaalpreventiivse töö koordineerimine. Komisjonidel on oluline roll alaealiste kuritegevuse ning ka muude õigusrikkumiste vähendamisel ning ennetamisel. Alaealiste komisjonide ülesandeks on varases staadiumis mõjutada alaealisi tulevikus õigusrikkumisi mitte toime panema. Alaealiste komisjon on peamiseks alaealistele suunatud kuriteoennetusliku töö arendajaks teostajaks. Põhiliselt pakutakse alaealistele huvitegevusest, töö- ja puhkelaagritest osavõtmise võimalust.¹⁴⁸ Alaealiste komisjoni põhimääruse punktide 2 ja 3 kohaselt on komisjonide ülesandeks ka alaealiste elu korraldamine ning alaealiste järelevalvetuse ning õigusrikkumisi soodustavate tegurite vähendamine. Komisjon on tulenevalt alaealiste komisjoni põhimääruse punktist 3 kohustatud välja töötama alaealistele suunatud kriminaalpreventiivse tegevuse abinõud, koostööd tegema kohaliku omavalitsusega ning vabatahtlikega, kes on huvitatud alaealiste kriminaalpreventsiooni edendamisest, andma hinnanguid asukohajärgsel haldusterritooriumil läbiviidavatele sotsiaalprogrammidele ning noorsooprogrammidele, mis on suunatud kriminaalpreventiivsele tegevusele, ning koostama andmebaasi alaealistest, kelle õigusrikkumiste asju on komisjonis arutanud. Alaealiste komisjoni põhimääruse punkti 5 alusel on alaealiste komisjoni esimehel kohustus vähemalt kord aastas esitada komisjoni tööst aruanne komisjoni moodustanud organile.

Alaealiste komisjonide töös on väga oluline aspekt võrgustiku käivitamine. On juhtumeid, mil alaealise jõudmisel komisjoni on võrgustik juba käivitunud, kuid enamikel kordadel on võrgustiku käivitajaks just komisjon. Võrgustikku peaksid kindlasti kuuluma alaealise vanemad, kooli esindajad, kuid ka sotsiaaltöötaja ning lastekaitseametnik, olenevalt

¹⁴⁶ Haldusmenetluse seadus. 06. juuni 2001.- RT I 2001, 58, 354; RT I, 23.02.2011, 3.

¹⁴⁷ J. Sootak. Karistusseaduse mõistest: omad, manulised ja lapulised. – Juridica 2011/I, lk 63.

¹⁴⁸ T. Kalle 2008, lk 125-127.

vajadusest. Oluline on, et alaealisel oleks keegi, kelle poole pöörduda oma muredega ja probleemidega; kellelt saada tuge ning abi. Samas ei tohiks alahinnata kogukonna rolli, mis võib olla nii toetav kui ka halvustav ning tõrjuv. Seega peab alaealiste komisjon tegema ka teavitustööd ning julgustama kogukonda märkama noori, kellel on probleeme, ning neid toetama.¹⁴⁹

2.4. Taotluste esitamine alaealiste komisjoni

Alaealiste komisjoni poole pöördutakse, kui alaealine on toime pannud kuriteo, väärteo või alaealise mõjutusvahendite seaduses määratletud teo. AMVS § 1 lõigetes 2 ja 3 on sätestatud järgnevad teod, mille alusel on õigus pöörduda alaealiste komisjoni poole: nooremana kui 14-aastasena toime pandud karistusseadustikus ettenähtud kuriteokoosseisule vastav õigusvastane tegu; nooremana kui 14-aastasena toime pandud karistusseadustikus või muus seaduses ettenähtud väärteokoosseisule vastav õigusvastane tegu; 14-18-aastasena toime pandud karistusseadustikus ettenähtud kuritegu, kui prokurör või kohus on leidnud, et isikut saab mõjutada karistust või KarS §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata ja kriminaalmenetlus on tema suhtes lõpetatud; 14-18-aastasena toime pandud karistusseadustikus või muus seaduses ettenähtud väärtegu, kui kohtuväline menetleja on leidnud, et isikut saab mõjutada karistust või KarS §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata ja väärteomenetlus on tema jaoks lõpetatud; alaealine on küll koolikohustuslik, kuid ei ole kantud ühegi kooli nimekirja või on ühe õppeveerandi jooksul mõjuva põhjuseta enam kui 20-st protsendist õppetundidest puudunud; alaealine tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet.

2011. aastal oli alaealiste komisjoni poole pöördumise peamiseks aluseks noorema kui 14-aastase poolt toime pandud karistusseadustikus või muus seaduses ettenähtud väärteokoosseisule vastav õigusvastane tegu (41%). Teisel kohal, mille alusel pöörduiti komisjoni poole, oli noorema, kui 14-aastase poolt toime pandud karistusseadustikus ettenähtud kuriteokoosseisule vastav õigusvastane tegu (17%). Sellele järgnes 14-18-aastase poolt toime pandud karistusseadustikus ettenähtud kuritegu, mille puhul kohus või prokurör on leidnud, et alaealist saab efektiivsemalt mõjutada alaealiste komisjoni poolt määratava mõjutusvahendiga, kui karistusseadustiku alusel, ning kriminaalmenetlus on lõpetatud (16%). Oluliselt on vähenenud koolikohustuse mittetäitmise tulemusena alaealiste komisjoni pöördumine (11%). Alaealiste komisjoni poole pöörduiti ka põhjusel, et 14.-18. aastane on toime pannud karistusseadustikus või muus seaduses ettenähtud väärteo, kuid kohtuväline

---

¹⁴⁹ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla. Käitumisraskustega noored ja neile määratud mõjutusvahendite kohaldamine alaealiste komisjonides. Tallinn: Justiitsministeerium 2006, lk 48.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=23249/alaealised28-06-2006.pdf> (16.04.2012)

menetleja on leidnud, et isikut saab mõjutada karistust või karistusseadustiku §-s 87 ettenähtud mõjutusvahendit kohaldamata ning väärteomenetlus on lõpetatud (8%). Kõige vähem esines 2011. aastal juhtumeid, mil alaealiste komisjonide poole pöörduiti põhjusel, et alaealine on tarvitanud alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet (7%).¹⁵⁰

Analüüsitavate aastate 2002-2011 lõikes on kõige levinum alaealiste komisjoni pöördumise põhjus alla 14-aastase poolt toime pandud väärtegu, muutunud on ainult protsentuaalne näitaja kõigi alaealiste komisjoni pöördumise alustega võrreldes (2010. aastal 40%, 2008. aastal 37% ning 2004. aastal 34,6%). Varasematel aastatel on populaarsuselt teine põhjus alaealiste komisjonile taotluse esitamiseks olnud koolikohustuse mittetäitmine (2010. aastal 18%, 2008. aastal 20%, 2004. aastal 26,8%), kuid aastal 2011 oli selle asemel 14-18 aastase isiku poolt toime pandud kuritegu (2010. aastal 11%, 2008. aastal 16%, 2004. aastal 9,4%). Muutus võib tuleneda ka seadusemuudatusest, millega koolidelt võeti ära õigus esitada avaldus alaealiste komisjoni ning alates muudatustest on selline õigus valla- või linnavalitsuse esindajal. Läbi aastate kõige väiksema osakaaluga kõigist pöördumiste põhjustest on keelatud ainete tarvitamine, ilmselt seetõttu, et keelatud ainete tarvitamise avastamine on raskendatud ning kõige tõenäolisemalt avastab selle lapsevanem, kuid püüab probleemi ise lahendada ja seega ei pöördu ka komisjoni poole.¹⁵¹

Selleks, et alaealiste komisjon saaks alustada alaealise õigusrikkumise asja arutamist, peab olema esitatud pädeva isiku poolt taotlus. AMVS § 14 lõike 1 alusel on taotluse alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks alaealiste komisjonis õigustatud esitama järgnevad isikud: alaealise seaduslik esindaja, politseiametnik, alaealise elukohajärgse valla- või linnavalitsuse volitatud esindaja, lastekaitseametnik, sotsiaalametnik, kohtunik, prokurör ning keskkonnajärelevalve asutuse ametnikud. Taotlus alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks esitatakse alaealise õigusrikkuja elukohajärgsele alaealiste komisjonile tulenevalt AMVS § 14 lõikest 2. Varasemalt oli õigus ka kooli esindajal esitada taotlus alaealiste komisjonile alaealise suhtes, kes ei täida koolikohustust, kuid alates uue põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse¹⁵² jõustumisest 2010. aastal seda õigust koolil enam ei ole.

---

¹⁵⁰ Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 8.

¹⁵¹ Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 8.; Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 8.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/AEK%20statistika%202010.a..pdf> (16.04.2012); Alaealiste komisjonide 2009. aasta tegevuse analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2010, lk 1.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/Microsoft%20Word%20%20ALAEALISTE%20KOMISJONIDE%202009%20statistika.pdf> (09.05.2010); Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 21.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonide%20tegevuse%20%20C3%BClevaade%202008.a.%20andmete%20p%20C3%B5hjal.pdf> (16.04.2012); Haridus- ja Teadusministeerium. Eesti alaealiste komisjonide tegevus aastatel 1999-2004. Tallinn: MTE Kirjastus OÜ 2005, lk 99.

¹⁵² Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. 9. juuni 2010.- RT I 2010, 41, 240.

Koolikohustuse mittetäitmise juhtudel on õigustatud alaealiste komisjonile taotlust esitada valla- või linnavalitsuse volitatud esindaja tulenevalt põhikooli- ja gümnaasiumi seaduse § 13 punktist 3. Alaealise seaduslik esindaja, alaealise elukohajärgse valla- või linnavalitsuse volitatud esindaja, lastekaitseametnik ja sotsiaalametnik on õigustatud esitama alaealiste komisjonile taotlust ainult koolikohustuse mittetäitmise juhtudel, muude õigusrikkumiste osas neil taotluse esitamise õigust ei ole.¹⁵³

Tulenevalt väärteomenetluse seadustiku¹⁵⁴ § 29 lõikest 2 on kohtuvälisel menetlejal või kohtul õigus alaealise väärteoasi üle anda alaealiste komisjonile juhul, kui alaealine ei olnud õigusvastase teo toimepanemise ajal süüvõimeline oma ea tõttu. Väärteomenetluse seadustiku § 30 lõikest 2 tulenevalt võib väärteomenetluse lõpetada ka juhul, kui kohtuväline menetleja leiab, et 14-18-aastast väärteo toimepannud isikut saab mõjutada karistust kohaldamata, või kohus leiab, et 14-18-aastast väärteo toimepannud isikut saab mõjutada ilma karistust või KarS §-s 87 sätestatud mõjutusvahendit kohaldamata, siis on menetlejal või kohtul õigus väärteomenetlus lõpetada ning väärteoasjaga seotud materjalid üle anda alaealiste komisjonile. Tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku §-st 201 on uurimisasutusel ja prokuratuuril õigus alaealise kriminaalasi üle anda alaealise elukohajärgsele alaealiste komisjonile juhul, kui kriminaalmenetlust ei alustata või lõpetatakse põhjusel, et õigusvastase teo on toime pannud ea tõttu süüvõimetu alaealine. Prokuratuur võib lõpetada kriminaalmenetluse ja saata kriminaaltoimiku alaealise elukoha järgsele alaealiste komisjonile, kui kuriteo pani toime 14-18-aastane alaealine, ning teda on võimalik mõjutada karistust või KarS §-s 87 määratletud mõjutusvahendit kohaldamata. Kahel eelpool nimetatud juhul tuleb kriminaalmenetluse seadustik § 201 lõikest 3 lähtuvalt alaealisele ja tema seaduslikule esindajale selgitada alaealise poolt toime pandud kuriteotunnustega teo olemust ja alust, millele tuginedes lõpetati kriminaalmenetlus.

Alaealiste komisjon arutab alaealise õigusrikkumise asja ainult juhul, kui on esitatud vormikohane arutelu algatamise taotlus. Taotlus peab olema esitatud kirjalikult. Taotlusele peavad olema lisatud materjalid alaealise poolt toime pandud õigusrikkumise fakti kohta. Kui taotlus esitatakse pärast kriminaal- või väärteomenetluse lõpetamist, siis tuleb sellele lisada ka lõpetamise määrus ning kõik asja uurimise käigus kogutud materjalid. Lisaks eelnevale peab olema lisatud iseloomustus alaealise kohta, kas koolist või töökohast, ning pere kohta

---

¹⁵³ Alaealiste komisjonid Eestis. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus/Haridus- ja Teadusministeeriumi noorteosakond 2008, lk 6.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonid%20Eestis.pdf> (16.04.2012)

¹⁵⁴ Väärteomenetluse seadustik. 22. mai 2002.- RT I 2002, 50, 313; RT I 29, 12, 2011, 1.

koostatud arvamus sotsiaaltöötaja poolt.¹⁵⁵ Kui alaealiste komisjonile esitatud taotlus ei kuulu komisjoni pädevusse, siis edastatakse see taotlus pädevale asutusele ning teatatakse sellest taotluse esitajale või saadetakse tagasi taotluse esitajale.¹⁵⁶

2011. aastal olid alaealiste komisjonidele esitanud alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks taotlusi kõik seaduse alusel selleks õigust omavad isikud ja institutsioonid peale keskkonnajärelevalve ametnike. 2011. aastal arutati Eesti alaealiste komisjonides alaealiste õigusrikkumiste asju kokku 3153 korda. Protsentuaalselt kõige enam taotlusi on esitanud politseiametnikud (70%). Teisel kohal taotluste esitamise poolest on prokurörid (17%). Järgnevad valla- või linnavalitsuse volitatud esindajad (7,2%) ning tunduvalt vähem on taotlusi esitanud lastekaitseametnikud, sotsiaalametnikud, alaealiste seaduslikud esindajad ning kohtunikud. Kui välja jätta keskkonnajärelevalve ametnikud, siis kõige vähem taotlusi esitasid kohtunikud (üks taotlus oli esitatud kohtuniku poolt).¹⁵⁷

Aastate 2002-2011 lõikes on taotluste esitajate protsentuaalne muutus olnud üpris suur. Aastal 2002 esitasid enim taotlusi koolide esindajad (45%), kuid igal järgneval aastal on taotluste arv vähenenud, kuni 2010. aastal kümne protsendini. Alates 2003. aastast on igal aastal enim taotlusi esitanud politseiametnikud (2002. aastal 44% ning alates sellest on protsentuaalselt kasvanud). Alates 2002. aastal tehtud seadusemuudatustest on prokuröride poolt esitatud taotluste arv samuti suurenenud, kuni 2007. aastani (2002. aastal esitasid prokurörid 8 taotlust alaealiste komisjoni, 2003. aastal juba 166 taotlust, aastal 2005 moodustasid prokuröride poolt esitatud taotlused kõigist taotlustest 19%, 2007. aastal esitasid prokurörid 22% kõigist taotlustest, järgnevatel aastatel olid protsentuaalsed näitajad vastavalt 16%, 14%, 12,4%). Lastekaitseametnikud (41-92 taotlust aastas), sotsiaalametnikud (30-122 taotlust aastas), alaealise seaduslikud esindajad (19-68 taotlust aastas) ning kohtunikud (0-92 taotlust aastas) on läbi aastate suhteliselt vähe taotlusi esitanud. Keskkonna järelevalve ametnikud on viimase kümne aasta kohta kokku esitanud alaealiste komisjoni kaheksa taotlust.¹⁵⁸

Üks olulisemaid probleeme alaealiste komisjonide töös on see, et õigusrikkumisest kuni alaealiste komisjoni taotluse jõudmiseni kulub üpris pikk aeg. Kui alaealise suunab komisjoni politseiametnik, siis sündmusest kuni taotluse esitamiseni alaealiste komisjoni kulub keskmiselt 71 päeva ning prokuröride puhul on see aeg keskmiselt 181 päeva. Teiste taotluse

---

¹⁵⁵ Alaealiste komisjonid Eestis 2010. aastal. Statistiline ülevaade EHS-e 2010. aasta andmete põhjal. Haridus- ja Teadusministeerium/Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 5.- Arvutivõrgus: http://www.entk.ee/sites/default/files/2010_%20ulevaade_Ehis.pdf (16.04.2012)

¹⁵⁶ A. Popova, H. Jaanimägi. Alaealise mõjutusvahendite seaduse (AMVS) tõlgendused ja seadusandlik raamistik. Tallinn 2006, lk 23.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/AMVS.pdf> (16.04.2012)

¹⁵⁷ Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 7.

¹⁵⁸ Eesti Noorsootöö Keskuse andmed alaealiste komisjonidesse taotluse esitanud institutsioonide ja isikute kohta aastatel 2002-2011. Vastus autori teabepäringule. (Tekst autori valduses).

esitamiseks õigustatud isikute puhul on see aeg küll väiksem, kuid seda mõjutab asjaolu, et ei ole võimalik sellisel juhul mõõta aega teo toimepanemisest kuni taotluse esitamiseni, vaid käsitletud on aega taotlusest aruteluni.¹⁵⁹ Kuna ajavahemik on nii pikk, siis alaealine ei pruugi mõjutusvahendi kohaldamist seostada enam konkreetse õigusrikkumisega, samuti on väga keeruline ning kohati mõttetu kohaldada nii pika aja möödudes ka osasid mõjutusvahendeid (näiteks lepitamine), sest suure tõenäosusega on selle aja jooksul kahjud juba kõrvaldatud.

2.5. Ettevalmistus alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks

Pärast pädeva isiku poolt taotluse esitamist alaealiste komisjonile toimub ettevalmistus alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks. Selleks, et alaealiste komisjoni sekretär saaks alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks ette valmistada, on tal õigus nõuda õppeasutuselt, alaealiselt või tema seaduslikult esindajalt ning muudelt isikutelt välja vajalikud materjalid alaealise ning tema poolt toime pandud teo kohta, tulenevalt AMVS §-st 15. Tulenevalt alaealiste komisjonide põhimääruse punktist 7 valmistab alaealiste komisjoni sekretär ette istungite päevakorrad ning teavitab komisjoni esimehe poolt kindlaksmääratud isikuid alaealiste komisjoni istungi toimumise kohast ja ajast. Alaealiste komisjoni sekretäril on õigus nõuda vajalikke materjale isikutelt, kellel võib olla asjassepuutuvat informatsiooni alaealise ja tema poolt toime pandud õigusrikkumise kohta. Õigusrikkumise asja arutelu peab toimuma 30 päeva jooksul, arvates taotluse jõudmisest alaealiste komisjoni. Nimetatud 30 päeva jooksul tutvutakse esitletud taotlusega, sellele lisatud materjalidega ning vajadusel kogutakse lisamaterjali. Kui õigusrikkumise asja arutamiseks ei ole vajalikud materjalid alaealiste komisjonini jõudnud, lükatakse asja arutamine edasi.¹⁶⁰ Alaealiste komisjoni arutelude edasilükkamist taotleti 2010. aastal 10% kõigist komisjonis toimunud aruteludest ning 2008. aastal oli see näitaja 11% kõigist aruteludest.¹⁶¹

Alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks ettevalmistamise juures on väga olulisel kohal alaealiste komisjonidele esitatud iseloomustused, sest nende alusel saab komisjon ülevaate alaealise seisundist ning iseloomust. Tihti peale on alaealiste komisjonile esitatud iseloomustused puudulikud või puuduvad üldse, mis raskendab oluliselt komisjoni tööd. 2004. aastal läbi viidud uuringu alusel puudub koolide poolt alaealiste komisjonidele edastatud iseloomustusest 35,1% juhtudest informatsioon alaealiste õigusrikkujate peretausta

---

¹⁵⁹ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 27.

¹⁶⁰ Alaealiste komisjonid Eestis 2010. aastal. Statistiline ülevaade EHIS-e 2010. aasta andmete põhjal. Haridus- ja Teadusministeerium/Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 5.

¹⁶¹ Alaealiste komisjonid Eestis 2010. aastal. Statistiline ülevaade EHIS-e 2010. aasta andmete põhjal. Haridus- ja Teadusministeerium/Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 28.; Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009 lk 42.

kohta. Lastekaitse või sotsiaaltöötaja poolt komisjonile edastatud iseloomustustest 28,4% juhtudest puudusid andmed alaealiste peretaustast.¹⁶²

Alaealiste komisjoni istungile eelnevalt võtab lastekaitsetöötaja või komisjoni sekretär ühendust alaealise õigusrikkujaga ning püüab välja selgitada alaealise poolt toime pandud õigusrikkumise põhjused ning keskkonna eripära, kus alaealine viibib. Enne istungi toimumist võivad vald või linn esitada omapoolsed soovitused mõjutusvahendi valikuks. Alaealiste komisjoni liikmed tutvuvad enne istungit alaealise kohta kogutud materjalidega ning samane õigus on ka alaealisel ja tema esindajal.¹⁶³

Alaealiste komisjonide töös on väga oluline osa just eeltööl ehk õigusrikkumise asja arutamiseks ettevalmistumisel. Kui eeltöö on põhjalik, siis on suur tõenäosus, et avastatakse ka tegurid, mis põhjustavad alaealise õigusrikkumisi ning jõutakse probleemide tuumani. Alaealiste komisjon peaks iga alaealise puhul süvitsi teadma tema tausta ning keskkonda, kus alaealine viibib. Paljudes komisjonides tehaksegi nimetatud eeltööd, mõned komisjonid peavad eelistungeid, mille käigus arutletakse eelnevalt alaealise kohta käiv materjal läbi, ning on komisjone, mille liikmed tutvuvad iseseisvalt alaealise kohta käiva materjalidega alaealiste komisjoni sekretäri juures.¹⁶⁴

2.6. Alaealise õigusrikkumise asja arutamine

AMVS § 19 sätestab komisjoni istungite korra, millest tulenevalt on alaealiste komisjonide istungid kinnised. Tulenevalt AMVS § 19 lõikest 4 viibib istungil peale alaealiste komisjoni ka alaealine, kelle õigusrikkumise asja arutatakse, tema esindaja, asja arutamiseks taotuse esitanud isik või taotluse esitanud institutsiooni esindaja ning tulenevalt AMVS § 19 lõikest 5 on kohtunikul või prokuröril, kes esitas taotluse alaealise õigusrikkumise asja arutamiseks, õigus osaleda soovi korral. Alaealiste komisjon vaatab läbi alaealise õigusrikkumise asja kohta eelnevalt kogutud materjalid ning tulenevalt AMVS § 19 lõikest 3 kuulatakse ära alaealise ning tema seadusliku esindaja ütlused õigusrikkumise kohta. Kui on olemas kannatanu ning tunnistajad, siis on alaealiste komisjonil võimalus ka nende arvamust kuulata lähtudes AMVS § 19 lõikest 3.

Alaealiste komisjonil on AMVS §-st 20 tulenevalt mitmeid õigusi ning kohustusi, mis on seotud nii alaealise endaga, tema esindajaga, alaealise õigusrikkumise asja uurimise ning arutamisega, kui ka alaealise komisjoni poolt otsuse tegemisega. Tulenevalt AMVS § 20 lõige 1 punktist 1 on alaealiste komisjonil õigus nõuda seletusi ning vajalikke materjale isikutelt,

¹⁶² I.-E. Rannala. Koolikohustuse mittetäitja probleemide taustast. – T. Tulva (toim). Lapse heaolu eestis: riskid ja valikud. Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse Liit/Tallinna Ülikool 2006, lk 64.

¹⁶³ J. Ginter. Alaealiste komisjoni käsiraamat. Eesti Noorsootöö Keskus 2004.

¹⁶⁴ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 47.

kellel võib olla asjassepuutuvat informatsiooni alaealise ja tema poolt toimepandud õigusrikkumise kohta. Lähtudes AMVS § 20 lõige 1 punktist 2 on alaealiste komisjonil õigus eemaldada istungilt alaealine või tema esindaja, kui see on alaealise huvides. Alaealiste komisjonil on tulenevalt AMVS § 20 lõige 1 punktist 3 õigus teha alaealise elukohajärgsele valla- või linnavalitsusele ettepanek alaealise perekonnast eraldamiseks. Kui alaealine taotleb endale esindaja määramist põhjusel, et tema seadusliku esindaja huvid on vastuolus tema enda huvidega, siis on alaealiste komisjonil AMVS § 20 lõige 1 punkti 4 alusel õigus kinnitada alaealise taotlus. Alaealiste komisjonil on omaalgatuslikult tulenevalt AMVS § 20 lõige 1 punktist 5 õigus määrata alaealisele esindaja, kui tema seaduslik esindaja või alaealise poolt taotletud esindaja ei ole suuteline tema huvisid kaitsma või kui alaealise esindaja huvide ja alaealise huvide vahel puudub kooskõla. Alaealiste komisjonil on AMVS § 20 lõige 2 punktis 1 sätestatust tulenevalt kohustus selgitada alaealisele ja tema esindajale nende õigusi ja kohustusi.

2011. aastal on alaealiste komisjonid pidanud määrama alaealisele õigusrikkujale esindaja 3% kõigist alaealiste õigusrikkumiste juhtudest, mida on arutatud alaealiste komisjonides. Võrreldes eelnevate aastatega on vajadus määrata alaealisele komisjoni istungil esindaja kasvanud. 1999. aastal oli esindaja määramine vajalik 1 % kõigist istungitest ning vajadus määrata alaealisele õigusrikkujale esindaja on igal järgneval aastal kasvanud (2003. a.– 2,6%, 2005. a.– 3%, 2008. a.– 3,6%, 2009. a.– 4%, 2010. a.– 5%). Eelnev statistika näitab vanemate järjest vähenevat huvi oma lapse heaolu ning abistamise suhtes, mis omakorda võib viidata sellele, et vanemad suhtuvad ükskõikselt ka lapse poolt toime pandud õigusrikkumistesse. Samas ei ole välistatud ka asjaolu, et on suurenenud laste arv, kellel ei ole vanemaid.¹⁶⁵

Alaealisel ning tema seaduslikul esindajal on AMVS §-st 21 tulenevalt mitmeid õigusi ja kohustusi. Alaealisel ja tema esindajal on tulenevalt AMVS § 21 lõikest 1 õigus alaealise õigusrikkumise asja arutamisel komisjonis teada, millise õigusrikkumise asja arutatakse, missuguste materjalide põhjal õigusrikkumise asja arutatakse ning tutvuda kogu materjaliga, võtta osa alaealise õigusrikkumise asja arutamisest, välja arvatud, kui alaealise huvides on ajutiselt eemaldada alaealine või tema seaduslik esindaja asja arutamiselt, saada teavet ütluste andmise tagajärgede kohta ning samuti saada teavet alaealise suhtes võimalike kohaldatavate mõjutusvahendite kohta. Alaealise esindajal on AMVS § 21 lõikes 2 sätestatust lähtuvalt õigus esitada alaealise õigusrikkumise kohta asjakohaseid taotlusi ja proteste. Alaealisel on õigus taotleda endale õigusrikkumise asja arutamise ajaks esindaja määramist tulenevalt

---

¹⁶⁵ Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 12.; Alaealiste komisjonide 2009. aasta tegevuse analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2010, lk 9.

AMVS § 21 lõikest 3, kui tema seadusliku esindaja huvid on alaealise huvidega vastuolus. Vastavalt AMVS § 21 lõikes 5 sätestatule on alaealisel kohustus ilmuda tema poolt toime pandud õigusrikkumise asja arutamisele alaealiste komisjoni. Alaealise esindajal on AMVS § 21 lõikest 4 tulenevalt järgnevad kohustused, kui on tegemist alaealise õigusrikkumise arutamisega alaealiste komisjonis: anda alaealisele asjassepuutuvat teavet, selgitada alaealisele tema ütluste andmise tagajärgi ja teha mõistetavaks alaealise ütlused ja taotlused ning esitada need alaealiste komisjonile lähtuvalt alaealise huvidest.

AMVS § 18 lõige 1 alusel on alaealiste komisjonil õigus kohaldada alaealise sundtoomist, kui alaealine, keda kohustati kirjaliku kutsega ilmuma alaealiste komisjoni istungile, jääb mõjuva põhjusega ilmumata. AMVS § 18 lõike 2 alusel võib mõjuvaks põhjuseks olla haigus, üldine liikluskatkestus või muu põhjus, kui alaealine või tema seaduslik esindaja seda taotleb ning seda aktsepteerib ka alaealiste komisjon. Politseil, kes teostab sundtoomist on tulenevalt AMVS § 18 lõikest 3 kohustus teavitada alaealist sundtoomise põhjusest ning selgitada talle tema õigusi. Tulenevalt AMVS § 18 lõikest 4 võib alaealist kinni pidada 18 tundi enne istungi algust, kui alaealine asub alaealiste komisjoniga samas asulas ning kui tegemist on sundtoomisega teisest asulast, ei tohi kinnipidamise aeg olla pikem kui 48 tundi. 2011. aastal kohaldati alaealise sundtoomist, tulenevalt alaealise mõjutusvahendite seaduse §-st 18, alaealiste komisjoni istungile kohaldatud kokku 1,4% kõigist alaealiste õigusrikkumise aruteludest. Aastal 2003 kohaldati sundtoomise võimalust alaealiste komisjoni istungile 5% kõigist alaealise õigusrikkumise arutelust alaealiste komisjonides, 2005. aastal 3% kõigist istungitest ning 2007. aastal esines sundtoomise vajadus 2% kõigist läbiviidud aruteludest, seega on vajadus sundtoomise järele vähenenud. Eelnev näitab, et alaealised on hakanud aru saama õigusrikkumisega kaasnevast vastutusest.¹⁶⁶

2011. aastal on võrreldes eelnevate aastatega alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumiste arv vähenenud. Alaealiste õigusrikkumiste asjade arutamiste arv 2011. aastal alaealiste komisjonides oli 3153. Alates 2003. aastast on alaealiste õigusrikkumiste arutelude arv alaealiste komisjonides kasvanud, kuni 2009 aastani, mil õigusrikkumiste arv vähenes oluliselt võrreldes eelnevate aastatega. Aastal 2002 oli alaealiste komisjonides alaealise õigusrikkumise arutelude arv 2027, aastal 2005 oli see arv tõusnud 3991 aruteluni, aastal 2008 oli alaealiste komisjonides alaealise õigusrikkumise arutelusid 4521 ning alates 2009. aastast on arutelude arv vähenenud järgnevalt: 2009. aastal oli 4093 arutelu, 2010. aastal 3173 arutelu ning 2011. aastal 3153 arutelu. Võrreldes 2009. aasta näitajat ning 2011. aasta arutelude arvu on vähenemise protsentuaalne suurus 23%.

---

¹⁶⁶ Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 12.

Kui võrrelda alaealiste vanuses 7-17 eluaastat arvu muutusi aastatel 2002-2011, siis on tendents samane, mis arutelude puhul ehk oluliselt vähenev. 2012. aasta jaanuari seisuga oli Eestis 7-17-aastaseid alaealisi 139 957.¹⁶⁷ 2011. aasta jaanuari seisuga oli alaealiste vanuses 7-17 koguarv Eestis 143 744¹⁶⁸, 2010. aasta jaanuari seisuga oli sama näitaja 148 292¹⁶⁹. 2009. aasta jaanuari seisuga oli Eestis 7-17-aastaseid alaealisi 148 292, 2005. aastal oli sama näitaja 184 408 ja aastal 2002 oli samas vanuses alaealiste arv Eestis 210 432.¹⁷⁰ Seega on alaealiste vanuses 7-17 eluaastat protsentuaalne muutus 2002. aastast kuni 2012. aasta jaanuarini olnud vähenev 33% võrra. Kui võrrelda muutust alates 2009. aastast kuni 2012. aastani, siis on protsentuaalne vähenemine 6%. Seega ei saa öelda, et alaealiste õigusrikkujate arvu vähenemine viimastel aastatel on toimunud ainult alaealiste arvu vähenemisest tulenevalt, kuid kindlasti on ka see olnud üks vähenemise põhjustest.

Alaealiste komisjoni arutelude arv aastas erineb alaealiste komisjoni suunatud alaealiste arvust, sest on alaealisi, kes ühe aasta jooksul panevad toime rohkem kui ühe õigusrikkumise. 2011. aastal suunati alaealiste komisjoni 2487 õigusrikkujat. Aastatel 2001- 2004 tõusis alaealiste komisjonidesse suunatud alaealiste arv (2001. aastal 1355, 2002. aastal 2031, 2003. aastal 3224 ning 2004. aastal 4100). Aastal 2005 toimus suur langus - alaealiste komisjoni suunati aasta jooksul 3048 alaealist. Aastatel 2006-2008 on alaealiste õigusrikkujate arv, kes suunati alaealiste komisjoni, olnud samas suurusjärgus (2006. aastal 4062, 2007. aastal 3933 alaealist ning 2008 aastal 4012 alaealist). Alates 2009. aastast on alaealiste õigusrikkujate arv, kes on suunatud komisjonidesse, vähenenud 29% (2009. aastal 3486 alaealist, 2010. aastal 2727 alaealist ning 2011. aastal 2487 alaealist).¹⁷¹

2011. aastal on vanuseline koosseis alaealiste komisjoni jõudnud õigusrikkujatest järgnev: 58% õigusrikkumistest on toime pandud alaealiste poolt, kes on kuni 14-aastased ning 42% õigusrikkumistest on toime pandud 14-18-aastaste alaealiste poolt.¹⁷² Varasematel aastatel on samad näitajad olnud järgnevad: 2010. aastal moodustasid alla 14-aastaste õigusrikkujate arutelud 60% ning üle 14-aastaste õigusrikkujate arutelud 40%¹⁷³, 2009. aastal olid samad näitajad vastavalt 62% ning 38%¹⁷⁴, 2008. aastal olid protsentuaalsed näitajad

¹⁶⁷ Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 5.

¹⁶⁸ Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 6.

¹⁶⁹ H. Kereme. Alaealiste komisjonide tegevuse analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2010, lk 6.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonide%20tegevuse%20anal%C3%BC%C3%BCs.pdf> (16.04.2012)

¹⁷⁰ Eesti Statistikaamet. Rahvastik aasta alguses ja aasta keskmine rahvaarv soo ja vanuse järgi.- Arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV0212&ti=RAHVASTIK+AUSTA+ALGUSES+JA+AUSTA+KESKMINE+RAHVAAARV+SOO+JA+VANUSE+J%C4RGI&path=../Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_koosseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_koosseis/&lang=2 (16.04.2012)

¹⁷¹ Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 5.

¹⁷² Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 9.

¹⁷³ Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 9.

¹⁷⁴ Alaealiste komisjonide 2009. aasta tegevuse analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2010, lk 6.

vastavalt 52,5% ning 47,5%¹⁷⁵, 2004. aastal oli samad näitajad vastavalt 61,3% ja 38,7%¹⁷⁶. Statistika näitab, et alla 14-aastased alaealised on tunduvalt aktiivsem grupp õigusrikkumiste osas, kui 14-18-aastased alaealised. Eelnev tuleneb ilmselt ka sellest, et üle 14-aastastele on õigus määrata kriminaalkaristus kohtu poolt. Selleks, et 14-18-aastase alaealise õigusrikkuja asja arutamine jõuaks alaealiste komisjoni, peab prokurör, kohus või kohtuväline menetleja olema loobunud muul viisil süüdistamisest või leidnud, et alaealisele on efektiivsem määrata mõjutusvahend alaealiste komisjoni poolt, kui suunata alaealine kohtusse või kohaldada karistusseadustiku sätestatud karistust.

Alaealiste komisjonidesse suunati 2011. aastal 2487 alaealist, kellest 1688 olid poisid (68%) ja 799 tüdrukud (32%). 2010. aastal suunati komisjonidesse kokku 2727 alaealist, kellest poisid moodustasid 68% ja tüdrukud 32%. 2009. aastal suunati alaealiste komisjoni kokku 3486 alaealist, kellest poisid moodustasid 70% ning tüdrukud 30%. 2002. aastal arutati alaealiste komisjonides alaealiste õigusrikkumiste asju kokku 2031 korral, millest tüdrukute osakaal oli 24% ning poiste osakaal 76%, mis näitab et tüdrukute osakaal toimepandud õigusrikkumistes on vähehaaval suurenenud.¹⁷⁷

Komisjonide istungid toimuvad erinevates komisjonides erineva sagedusega, on komisjone mis kogunevad korra kuus või isegi harvem, kuid on ka komisjone, mis kogunevad korra nädalas ning arutelud toimuvad terve tööpäeva. Seega on alaealiste komisjone, kes on väga ülekoormatud juhtumitega ning nii võivad ka otsused jääda pinnapealseks. Alaealiste komisjonide istungite pikkused on väga erinevad- ühe alaealise õigusrikkumise(t)e arutamiseks kulub aega 15 minutist kuni enam kui üks tund. Keskmine arutelu kestab 20 minutit. Mõned alaealiste komisjonid viivad läbi ka eelistungeid, mille käigus arutletakse komisjoni liikmete vahel läbi kõik taustategurid.¹⁷⁸ Eelnev näitab, et oleks vaja üldist koordinaatorit alaealiste komisjonidele, kes tegeleb komisjonide töö ühtlustamisega ning järelevalvega. Järelevalvega selles mõttes, et komisjonide töökorraldus alluks seadusele ning ei oleks suuri erinevusi komisjonide praktikas.

2.7. Alaealiste komisjoni otsus

AMVS §-st 23 tulenevalt teeb alaealiste komisjon otsuse komisjoni istungil, kui alaealise õigusrikkumise asja arutelu on lõppenud või hiljemalt kolme päeva möödumisel arutelust, kui otsuseni jõudmiseks on vaja rohkem aega. Tulenevalt AMVS § 23 lõige 3 lausest 3 ei ole otsuse tegemise juurde lubatud ühtegi isikut peale alaealiste komisjoni

¹⁷⁵ Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 17.

¹⁷⁶ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 5.

¹⁷⁷ Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 9.

¹⁷⁸ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 47.

liikmete ja sekretäri. AMVS § 16 sätestab, et kui alaealiste komisjoni istungist võtab osa alaealiste komisjoni esimees või aseesimees ja vähemalt kolm alaealiste komisjoni liiget, on alaealiste komisjon otsustusvõimeline.

Alaealiste komisjoni otsusega määratakse kindlaks AMVS § 42 lõike 1 alusel järgnev: mõjutusvahend, mida kohaldatakse alaealisele õigusrikkujale; asja arutamise edasilükkamine alaealise, tema seadusliku esindaja või muu selleks kohustatud isiku mitteilmumise korral, taotluse puuduste korral; asi lõpetatakse AMVS §-s 25 sätestatud alustel või kohaldatakse sundtoomist tulenevalt AMVS §-st 18.

Tulenevalt AMVS § 7 lõikest 2 lähtub alaealiste komisjon mõjutusvahendi valikul eelkõige õiguserikkuja isikust, toimepandud õiguserikkumise raskusastmest ning alaealise suhtes varem kohaldatud mõjutusvahendite tulemuslikkusest. Lähtuvalt AMVS § 7 lõikest 3 võtab komisjon mõjutusvahendite määramisel arvesse alaealise esindaja, sotsiaalametniku, õppeasutuse ja politseiniku arvamust ning eelkõige arvestab alaealise nõusolekut võtta endale kohustusi vabatahtlikult. Alaealisele õigusrikkujale kohaldatava mõjutusvahendi valiku puhul on tegemist väga vastutusrikka ülesandega, sest valikust oleneb alaealise edasine käekäik, sealhulgas edasiste õigusrikkumiste vältimine. Kõigi mõjutusvahendite ühine eesmärk on alaealise abistamine resotsialiseerumisel ning eelkõige ennetada tulevikus uusi õigusrikkumisi.

Mõjutusvahendi valikul on oluline ennetada jätkuvaid õigusrikkumisi, kuid ka mõjutada alaealise väärtushinnanguid ning käitumist positiivses suunas. Komisjonides eelistatakse just alaealist arendavaid ja tema vastutust suurendavaid mõjutusvahendeid. Probleemiks on mõjutusvahendite kättesaadavus, seda eriti väiksemates kohalikes omavalitsustes ja maa piirkondades.¹⁷⁹ Tulenevalt asjaolust, et alaealisele mõjutusvahendi kohaldamiseks on vajalik tema nõusolek, peaks alaealiste komisjon kindlaks tegema, kas alaealine õigusrikkuja on talle määratud kohustuse täitmisega nõus. Kui nõusolek alaealise poolt puudub, peaks sellise mõjutusvahendi kohaldamisest loobuma, sest suure tõenäosusega ei anna selline mõjutusvahend soovitus tulemusi. Samuti ei ole otstarbekohane määrata alaealisele rohkem kui kaks mõjutusvahendit korraga.¹⁸⁰

Alaealisele õigusrikkujale kohaldatava mõjutusvahendi valikul ei tohiks mööda vaadata ka üldpreventiivsest eesmärgist ehk vältida teiste alaealiste poolt õigusrikkumiste toimepanemist.¹⁸¹ Alaealiste komisjonide poolt mõjutusvahendi kohaldamisel mõjutusvahendi valik oleneb suuresti teenuste kättesaadavusest ning seega on mõjutusvahendite kasutamine

---

¹⁷⁹ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 46.

¹⁸⁰ A. Popova, H. Jaanimägi 2006, lk 15-16.

¹⁸¹ J. Ginter. Alaealiste komisjoni käsiraamat. Eesti Noorsootöö Keskus 2004.

riigi piires väga ebahütlane. Esineb olukordi, mil samade tegude eest kohaldatakse alaealistele erinevates komisjonides erinevaid mõjutusvahendeid. Sellest tulenevalt tekib olukord, mil alaealistele kohaldatakse vaid kättesaadavaid mõjutusvahendeid, kuigi tulemuslikumad ning sobivamad mõjutusvahendeid on, kuid neid ei ole võimalik kohaldada, sest need ei ole kättesaadavad.¹⁸²

AMVS § 25 sätestab alaealise õigusrikkumise arutelu lõpetamise alused. Alaealiste komisjon lõpetab AMVS § 25 punktides 1 ja 2 sätestatu alusel alaealise õigusrikkumise asja arutelu, kui arutatav asi kuulub kohtu pädevusse, kui taotluse esitanud isik loobub taotlusest alaealise õigusrikkumise asja arutada ning alaealiste komisjon on sellega nõus. Samuti on tulenevalt AMVS § 25 punktide 4 ja 5 õigus alaealiste komisjonil alaealise õigusrikkumise asja arutamine lõpetada, kui taotlus tugines väärinformatsioonil ning kui alaealine, kelle õigusrikkumise asja arutati, sureb. Kui alaealiste komisjon on alaealise õigusrikkumise asja arutelu edasi lükanud kuni 30 päeva ning selleks ajaks ei ole alaealiste komisjonile esitatud kõiki AMVS § 14 lõigetes 2 ja 3 nimetatud andmeid ja dokumente, siis tulenevalt AMVS § 25 punktis 6 sätestatust on alaealiste komisjonil õigus lõpetada asja arutamine. Olukorras, mil alaealine asub elama välisriiki või alaealise elukoht ei ole komisjonile teada, on alaealiste komisjonil samuti võimalus AMVS § 25 punktide 7 ja 8 alusel lõpetada alaealise õigusrikkumise asja arutamine.

Haridus- ja Teadusministeerium analüüsis 2010. aastal alaealiste komisjonide menetluste pikkust Eesti Hariduse Infosüsteemi andmete põhjal. Analüüsi tulemina selgus, et alaealiste komisjoni keskmine menetluse pikkus on 44,6 päeva, kuigi seaduse nõue on, et alaealise õigusrikkumise asja arutelu peab toimuma 30 päeva jooksul alates taotluse jõudmisest komisjoni. Minimaalselt on taotluse jõudmisest alaealiste komisjoni kuni otsuse tegemiseni kulunud null päeva ning maksimaalselt 575 päeva. Komisjonide põhjenduste alusel võib välja tuua järgmised põhjused, miks menetlused nii kaua aega võtavad: alaealine ei ole kättesaadav komisjoni jaoks, alaealine on toime pannud menetluse ajal veel õigusrikkumisi, mille jaoks uut arutelu ei algatata, komisjon on märkinud arutelu algatamise kuupäevaks taotluse esitaja poolse algatamise kuupäeva (näiteks politseiametnike puhul), tegemist on jätkuaruteludega, komisjonil on suur töökoormus jne. Maakondlikul tasemel saab välja tuua seose arutelude paljususe ja pikkuse vahel ehk mida rohkem on arutelusid komisjonis, seda pikem on ka menetlusaeg. Kui võrrelda õigusrikkumiste alusel alaealiste komisjonide menetluse pikkust, siis kõige kauem võtab aega alla 14-aastaste poolt toime

---

¹⁸² Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 1. detsember 2010, lk 17.

pandud kuritegude menetlemine ning kõige lühem menetlusaeg on koolikohustuse mittetäitmise ning keelatud ainete tarvitamisega seotud juhtudel.¹⁸³

Alaealiste komisjoni poolt tehtud otsus alaealise õigusrikkumise kohta ning ka muud otsused jõustuvad, AMVS §-st 27 tulenevalt, vaidlustamise tähtaja möödumisele järgnevalt päevast. Tulenevalt asjaolust, et alaealisele saab kohustusi panna ainult tema nõusolekul, siis võib alaealine talle määratud mõjutusvahendist tulenevaid kohustusi täitma hakata juba enne vaidlustamise tähtaja möödumist.¹⁸⁴

2.8. Alaealiste komisjoni otsuse täitmine ja järelevalve

AMVS § 8 sätestab järelevalve mõjutusvahendi täitmise üle, millest tulenevalt on alaealiste komisjonil kohustus teostada järelevalvet alaealisele õigusrikkujale määratud mõjutusvahendi täitmise üle. Tulenevalt AMVS § 8 lõikest 1 teostab järelevalvet alaealiste komisjoni sekretär koos mõjutusvahendi otsese kohaldajaga. Mõjutusvahendi kohaldajaks tulenevalt AMVS § 8 lõikest 2 võivad olla järgnevad isikud ning institutsioonid olenevalt mõjutusvahendist: alaealiste komisjon, kooli esindaja, vastutav spetsialist, alaealiste komisjoni poolt määratud lepitaja, alaealiste komisjoni poolt määratud lastekaitsetöötaja, alaealiste komisjoni poolt määratud sotsiaaltöötaja, käendaja, maavalitsuse noorsootöötaja või kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli direktor. Järelevalve teostamise käigus on mõjutusvahendi kohaldajal kohustus AMVS § 9 alusel anda alaealiste komisjoni sekretärile informatsiooni, mille sekretär edastab alaealiste komisjonile seoses alaealisele kohaldatud mõjutusvahendi tulemuslikkusega vähemalt kord kvartalis. Tulenevalt AMVS § 10 lõikest 1 on alaealisele õigusrikkujale määratud mõjutusvahendi kohaldamine võimalik alaealiste komisjoni otsusega lõpetada enne tähtaega, kui mõjutusvahendi kohaldaja või alaealise elukohajärgne sotsiaalametnik teeb selleks ettepaneku. Erandiks on kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolist ennetähtaegse vabastamine, mis toimub AMVS § 10 lõikes 2 sätestatu alusel kriminaalmenetluse seadustikus kindlaks määratud korras.

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolist ennetähtaegseks vabastamiseks annab loa kohtunik tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku §-st 405. Taotluse eritingimusi vajavate õpilaste koolist ennetähtaegseks vabastamiseks teeb kas selle kooli direktor või alaealise seaduslik esindaja ning taotlusele tuleb lisada ka alaealiste komisjoni arvamus.¹⁸⁵

Esile võib tõsta vähese järelevalve alaealiste komisjoni poolt määratud mõjutusvahendite ning alaealiste õigusrikkujate üle. Komisjonipoolset järelevalvet teostab

---

¹⁸³ R. Selliov. Alaealiste komisjonide menetluse pikkuse analüüs. Haridus- ja Teadusministeerium 2010.- Arvutivõrgus: <http://www.hm.ee/index.php?0512580> (16.04.2012)

¹⁸⁴ A. Popova, H. Jaanimägi 2006, lk 37.

¹⁸⁵ A. Popova, H. Jaanimäg 2006, lk 17.

alaealiste komisjoni sekretär, kuid suuremates komisjonides on palju juhtumeid aastas ning seega on ka komisjoni sekretäri töömaht üsna suur. On vähe tõenäoline, et komisjoni sekretär jõuab süviti uurida iga alaealise õigusrikkumist ning tema vajadusi arvesse võtta, kuid just seda alaealised vajavad- isiklikku lähenemist. Alaealiste õigusrikkumiste puhul on iga uus juhtum eelnevast erinev ning seega vajab ka uut juurdlemist. Võib väita, et alaealiste komisjoni poolne järelevalve jääb puudulikuks. Autoripoolse lahendusena võiks välja pakkuda, et alaealiste komisjonid vajavad rohkem kui ühte (peale komisjoni sekretäri) tasustatud töötajat. Probleemiks autoripoolse ettepaneku puhul võib olla lisaraha leidmine alaealiste komisjonidele, kuid alaealised on tulevik ning iga riigi prioriteet peaks olema õiguskoulekate kodanike kasvatamine.

AMVS § 9 määratleb mõjutusvahendi kohaldaja kohustuse edastada alaealiste komisjoni sekretärile informatsiooni alaealisele kohaldatud mõjutusvahendi täitmise kohta ning kui edastatud informatsioonist selgub, et alaealine ei täida talle määratud mõjutusvahendit, on komisjonil õigus kohaldada uus mõjutusvahend.

Alaealiste komisjonides võib esile kerkida mõjutusvahendi mittetäitmisest tingitud vajadus korduvaruteluks. 2011. aastal oli korduvarutelusid vajalik läbi viia 85 korral. Korduvarutelude arv on vähenenud alates 2003. aastast (2002. aastal oli 351 korduvarutelu; 2006. aastal oli korduvarutelude arv 153; 2008. aastal oli korduvarutelude arv 162; 2010. aastal oli korduvarutelude arv 119).¹⁸⁶ Seega on tegemist langeva trendiga, kuid seda arvu aitaksid vähendada kindlasti veel vahetum koostöö alaealise õigusrikkuja vanema või seadusliku esindaja ja alaealiste komisjonide vahel ning igasse juhtumisse süvenemine alaealiste komisjonide poolt.

Alaealiste komisjoni liikmed on küll spetsialistid, kuid tulenevalt nende suurest töökoormusest jääb tihti mõjutusvahendite täitmise kohta tulev tagasiside analüüsita ning seega pole tagatud ka õigusrikkuja arengu protsessi järelevalve.¹⁸⁷ 2005. ja 2006. aastal alaealiste komisjonide liikmete seas läbiviidud küsitluse alusel selgus, et tagasiside saamine mõjutusvahendite täitmise kohta on komisjonide töö kõige probleemsem osa, mille põhjusteks on inimressursi ja aja puudus.¹⁸⁸

Alaealisele määratud mõjutusvahendi täitmist võib takistada alaealise õigusrikkuja vanema või seadusliku esindaja vähene või puuduv koostöotahe. Kui alaealisele õigusrikkujale on määratud mõjutusvahendina näiteks psühholoogi juurde suunamine ning alaealise vanem või seaduslik esindaja leiab, et see ei ole see, mis alaealine vajab, või on

---

¹⁸⁶ Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 11.

¹⁸⁷ I.-E. Rannala 2006, lk 59.

¹⁸⁸ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 45.

sellele oma põhimõtetest lähtuvalt vastu, ei ole komisjonil õigust sundida alaealise vanemaid või seaduslikke esindajaid oma otsust muutma. Tulemusena ei täida alaealine õigusrikkuja talle määratud mõjutusvahendit ning alaealiste komisjon on sunnitud uue mõjutusvahendi määrama. Seega võib alaealine ilma jääda hädavajalikust abist ning mõjutusvahendi määramine ei täida oma otstarvet.

Belgias on alaealistele õigusrikkujatele kohalduvas seadusandluses ette nähtud võimalus rakendada vanemate suhtes, kes ilmselgelt ei näita üles piisavat huvi oma delinkventselt käituvate laste vastu, niinimetatud „vanemlikku koolitust“. Nimetatud koolitus kestab 30 tundi ning toimub nii individuaalselt kui ka grupinõustamisena. Vanemaid, kes keelduvad kirjeldatud koolitusest, võib karistada rahatrahviga või maksimaalselt seitsmepäevase vangistusega.¹⁸⁹ Sarnast lahendust võiks rakendada ka Eesti õigusesse. Samuti pakub autor lahendusena, et alaealiste komisjonil oleks võimalik vajadusel ning põhistatud otsusele tuginedes alaealise vanema või seadusliku esindaja arvamusest mööda minna, kui viimane ei ole adekvaatne ning piisavalt motiveeritud. Tegemist oleks võimalustega, mille abil oleks alaealiste komisjonil õigus alaealise vanemat või seaduslikku esindajat kohustada komisjonipoolset otsust täitma. Kehtiva õiguskorra alusel on ainukeseks võimaluseks alaealise vanemate või seaduslike esindajate seisukohtadest mööda minna sätestatud AMVS § 20 lõige 1 punktis 3. Nimetatud võimaluseks on alaealine perest eemalda. Selleks peab alaealiste komisjon tegema vastavasisulise ettepaneku alaealise elukohajärgsele valla- või linnavalitsusele. Kirjeldatud olukord peaks olema viimane valitav võimalus, sest see eemaldab alaealise tema harjumuspärasest keskkonnast, mis võib omakorda olla ajendiks õigusrikkumiste toimepanemisele. Sellist võimalust peaks kasutama ainult juhul kui alaealise elukeskkonnal on otsene põhjuslik seos tema poolt toime pandud õigusrikkumistega.

Alaealiste komisjonide suureks probleemiks on veel tegelemine alaealiste korduvrikkujatega. Alaealiste korduvrikkujate olemasolust saab aimu võrreldes alaealiste komisjoni suunatud alaealiste arvu komisjonides toimunud arutelude arvuga. Aastal 2010 toimus 397 alaealise suhtes mitu arutelu, seega tegemist on korduvrikkujatega. Samas suunati 2010. aastal alaealiste komisjoni 849 alaealist (41% kõigist alaealistest kes suunati 2010. aastal alaealiste komisjoni), kes on ka aastatel 2008-2009 õigusrikkumisi toime pannud ning seega ka varasemalt alaealiste komisjoni suunatud.¹⁹⁰ Nimetatud 41% on väga oluline näitaja, sest see viitab asjaolule, et alaealiste komisjonide poolt kohaldatud mõjutusvahendid ei

---

¹⁸⁹ I. Pruin. The scope of juvenile justice systems in Europe.- F. Dünkel jt. (Eds). Juvenile Justice Systems in Europe. Current Situation and Reform Developments. Vol. 4. Germany, Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg 2010, p 1533.

¹⁹⁰ Alaealiste komisjonid Eestis 2010. aastal. Statistiline ülevaade EHIS-e 2010. aasta andmete põhjal. Haridus- ja Teadusministeerium/Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 30.

täitnud oma otstarvet. Käesoleva magistritöö kolmas peatükk püüab leida seoseid alaealistele korduvrikkujatele kohaldatud mõjutusvahendite ning edasiste korduvrikkumiste vahel.

2.9. Alaealiste komisjoni otsuse vaidlustamine ja järelevalve alaealiste komisjonide üle

AMVS §-st 26 tulenevalt võib alaealiste komisjoni poolt määratud mõjutusvahendite (välja arvatud kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine) ning tehtud toimingute ja otsuste peale esitada vaide maavanemale. Vaide esitamiseks annab aluse näiteks asjaolu, et otsuse teinud alaealiste komisjon ei täitnud komisjonile kehtivat koosseisunõuet. Kuna alaealiste komisjoni tööd reguleerib haldusmenetluskord ning selle otsus on sisuliselt haldusakt, siis peab komisjoni otsus vastama ka haldusakti õiguspärasuse nõuetele ning on vaidlustatav haldusmenetluse seaduses sätestatust lähtuvalt.¹⁹¹ Tulenevalt haldusmenetluse seaduse §-st 75 on vaide esitamise tähtjaks 30 päeva arvates päevast, mil isik komisjoni otsusest teada sai oleks pidanud teada saama. Maavanemal on aega kümme päeva vaide läbivaatamiseks lähtudes haldusmenetluse seaduse §-st 84. Maavanemal on õigus vaie rahuldada ja tunnistada komisjoni otsus täielikult või osaliselt kehtetuks ning kõrvaldada komisjoni otsuse faktilised tagajärjed, teha ettekirjutus komisjonile vastava toimingu sooritamiseks või õigusrikkumise üle uueks otsustamiseks või jätke talle esitatud vaie rahuldamata. Tuginedes haldusmenetluse seaduse §-le 87 on isikul, kelle vaie jäeti rahuldamata või kelle õigusi menetluse käigus rikuti, õigus pöörduda kaebusega halduskohtusse. Tulenevalt AMVS § 6³ lõikest 1 on õpilasel ja tema seaduslikul esindajal õigus esitada vaie haridus- ja teadusministrile või maavanemale, kui õpilane või tema seaduslik esindaja leiab, et õpilasele seaduses või selle alusel kehtestatud õigusaktidega antud õigusi on rikutud või vabadusi on piiratud.

Võimalus vaiet esitada küll on, kuid see on väga harva kasutatav võimalus, näiteks 2008. aastal esitati alaealiste komisjoni otsuse peale kokku kaheksa vaiet, 2009. aastal esitati kaks vaiet ning 2010. aasta septembri seisuga oli esitatu kokku kaks vaiet. Seega võib öelda, et väline järelevalve alaealiste komisjoni töö üle on väga väike või puudub üldse. Eraldi järelevalve toimub alaealiste suunamise osas kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli.¹⁹²

Alaealise suunamiseks kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli on vaja kohtu luba ning seega toimub kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise vaidlustamine kriminaalmenetluse seadustiku alusel. Otsus alaealise suunamiseks kasvatus eritingimusi

---

¹⁹¹ J. Sootak. Karistusseaduse mõistest: omad, manulised ja lapulised.- Juridica 2011/I, lk 63.

¹⁹² Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 1. detsember 2010, lk 17.

vajavate õpilaste kooli on vaidlustatav tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku §-st 407, mille alusel on võimalik alaealise erikooli suunamise kohta tehtud määruse peale esitada määruskaebus nii alaealiste komisjonil kui ka alaealise seaduslikul esindajal kriminaalmenetluse seadustiku 15. peatükis sätestatud korras. Tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku § 387 lõikest 2 esitatakse alaealise kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamise määruse peale määruskaebus kümne päeva jooksul, alates päevast, mil isik sai vaidlustatavast kohtumäärusest teada või pidi teada saama, vaidlustatava kohtumääruse teinud kohtu kõrgemalseisvale kohtule.

Riigikohus on sedastanud, et erikooli paigutamine alaealise mõjutusvahendite seaduse alusel kuulub Eesti Vabariigi põhiseaduse¹⁹³ § 20 sätestatud vabadusõiguse lubavate riivete toimealasse.¹⁹⁴ Oluline tingimus selleks, et alaealist saaks suunata kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli on seadusliku aluse ja korralduse olemasolu. Alaealiste komisjonide puhul on selleks aluseks alaealise mõjutusvahendite seadus. Alaealiselt vabaduse võtmise, kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise vormis, esmaseks otstarbeks on kasvatusliku järelevalve sisseseadmine, kuid arvesse tuleb võtta ka alaealise üldiseid huve.¹⁹⁵ Alaealise suunamist kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli ehk vabaduse võtmist võib käsitada ainult vahendina, mitte otstarbena. Vabaduse võtmine kirjeldatud alusel on õigustatud kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks, kuid kui vabadus võetakse ning sisuliselt järelevalve siiski puudub või on ebapiisav, siis võib tegemist olla põhiseaduse rikkumisega, seega olla meelevaldne.¹⁹⁶ Seega eelnevast tulenevalt on väga oluline mitte ainult kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise õiguspärasus, vaid ka nimetatud koolis toimuva nõuetelevastus. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kool peab pakkuma alaealistele toimivat kasvatuslikku järelevalvet.

Alaealiste komisjonide moodustamise osas reaalne järelevalve puudub. Maakondliku komisjoni moodustab maavanem ning kohalik omavalitsus moodustab komisjoni kooskõlas maavalitsusega. Alaealiste komisjonide omavaheline hierarhiline seos puudub, kuigi kohalikud omavalitsused peavad maavalitsusega komisjoni moodustamise kooskõlastama, siis puudub maakondlikul komisjonil õigus teostada järelevalvet kohaliku omavalitsuse juures toimiva alaealiste komisjoni üle või sekkuda selle töösse. Kuigi Haridus- ja teadusministeerium ja Eesti Noorsootöö Keskus peaksid koordineerima alaealiste komisjonide tööd, puudub ka neil võimalus teostada järelevalvet alaealiste komisjonide üle. Seega puudub

¹⁹³ Eesti Vabariigi põhiseadus. 28. juuni 1992.- RT 1992, 26, 349; RT I, 27.04.2011, 1.

¹⁹⁴ RKKKo 3-1-2-1-10 p 7.4.

¹⁹⁵ R. Maruste. Põhiseadus § 20/9.1.- E.-J. Truuväli jt (toim). Eesti vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine väljaanne. Tallinn: Juura 2008.

¹⁹⁶ R. Maruste. Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. § 20/9.2.

järelevalve alaealiste komisjonide töö üle täielikult.¹⁹⁷ Alaealiste komisjonidel on aruandluskohustus, mille raames peavad maakonna alaealiste komisjonid esitama üks kord aastas aruande maavanemale ning Haridus- ja Teadusministeeriumile. Kohalike omavalitsuste juurde moodustatud alaealiste komisjonid esitavad aruanded vastavalt kas valla- või linnavalitsusele ning maakonna alaealiste komisjonile, kes omakorda edastavad aruanded Haridus- ja Teadusministeeriumile.¹⁹⁸ Töö autori arvates ei ole viimati nimetatud meetmed siiski piisavad ning komisjonid vajavad tsentraalset koordineerimist.

---

¹⁹⁷ Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 1. detsember 2010, lk 16-17.

¹⁹⁸ J. Ginter. Alaealiste komisjoni käsiraamat. Eesti Noorsootöö Keskus 2004.

3. ALAEALISTE KOMISJONIDE POOLT KOHALDATAVATE MÕJUTUSVAHENDITE TULEMUSLIKKUS

3.1. Üldine ülevaade

Alaealiste komisjonidel on tulenevalt AMVS § 3 lõikest 1 õigus kohaldada alaealistele õigusrikkujatele järgnevaid mõjutusvahendeid: hoiatus, koolikorralduslikud mõjutusvahendid, vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde, lepitamine, kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus, üldkasulik töö, käendus, noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuuris osalemine, kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine. Mõjutusvahendeid võib korraka kohaldada mitu ning tulenevalt AMVS § 7 lõikest 4 võib hoiatust kohaldada koos kõigi teiste mõjutusvahenditega, välja arvatud koos kasvatus eritingimuse vajavate õpilaste kooli suunamisega ning kõiki teisi mõjutusvahendeid, välja arvatud hoiatus ja kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine, võib liita ja komisjoni poolt määrata neid koos ühes otsuses.

Käesolevas peatükis on välja toodud kõikide mõjutusvahendite kohaldusrohkus ehk kui palju on alaealiste komisjonid kohaldanud mingit mõjutusvahendit aastatel 2002-2011, samuti on kasutatud Eesti Hariduse Infosüsteemi andmeid alaealiste komisjonide otsuste kohta, mis on tehtud ajavahemikus 03. jaanuar 2008 kuni 11. aprill 2012, näitamaks, kui palju on alaealisi, kes on korduvalt alaealiste komisjoni suunatud ning leidmaks seoseid alaealistele kohaldatud mõjutusvahendite ning korduvrikkumiste vahel. Nimetatud ajavahemikust on andmeid 2462 alaealise korduvrikkuja või alaealise kohta, kes ei täida talle määratud mõjutusvahendit, nimetatud alaealiste arvu kohta on esitatud kokku 7706 taotlust alaealiste komisjonidesse ning komisjonides on kokku tehtud 6642 otsust, mille kohta on alaealistele korduvrikkujatele määratud käsitletava aja jooksul kokku 9732 mõjutusvahendit. Taotluste arvu ja otsuste arvu erinevus tuleneb sellest, et mitmetes otsustes käsitleti rohkem kui ühte taotlust. Enamik alaealistest korduvrikkujatest oli toime pannud kaks kuni kolm õigusrikkumist, kuid oli ka kaks alaealist, kellele on mõjutusvahendeid kohaldatud 13. õigusrikkumise eest, seega oli analüüsitud korduvrikkumiste osas maksimaalne tegude arv 13. Ühe alla 14-aastase alaealise poolt toimepandud õigusrikkumised ning nende eest kohaldatud mõjutusvahendid jättis töö autor analüüsist välja, sest tegemist oli alaealisega, kes on toime pannud kokku 20 õigusrikkumist ning kirjeldatud juhtumit käsitletakse käesoleva peatüki viimases alapunktis eraldi.¹⁹⁹

---

¹⁹⁹ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

Andmed alaealiste komisjonide poolt alaealistele korduvrikkujatele kohaldatud mõjutusvahendite kohta on töö autori päringu teel saadud Haridus- ja Teadusministeeriumist ning on autori valduses. Eesti Hariduse Infosüsteemist saadud andmed alaealiste poolt toime pandud õigusrikkumiste ning õigusrikkumiste tagajärjena kohaldatud mõjutusvahendite kohta on analüüsitud ning korrastatud. Andmed korrastati mõjutusvahendite alusel, et teada saada, kas esineb erinevusi või sarnasusi kohaldatavate mõjutusvahendite osas olenevalt sellest, mitmenda õigusrikkumisega samal alaealisel on tegemist. Töö autor korrastas vastavad andmed ning arvutas konkreetse mõjutusvahendi protsentuaalse näitaja õigusrikkumiste alusel. Seega näitab analüüs, kuidas muutuvad kohaldatavad mõjutusvahendid olenevalt sellest, mitmenda õigusrikkumise on alaealine toime pannud. Järgnevates alapunktides toob töö autor välja iga mõjutusvahendi kohaldatavuse olenevalt mitmenda õigusrikkumise on alaealine toime pannud.

3.2. Hoiatus

Alaealiste komisjonil on AMVS § 3 lõige 2 punktist 1 tulenevalt õigus kohaldada alaealisele õigusrikkujale hoiatust, kui ta on toime pannud süüteo või kui ta ei täida koolikohustust ning ka siis, kui alaealine tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet.

Hoiatusega juhitakse alaealise tähelepanu uue õigusrikkumise tagajärgedele ehk siis selgitatakse, et edasiste õigusrikkumiste korral järgnevad juba rangemad mõjutusvahendid. Alaealisele peaks selgitama õigusrikkumiste lubamatust ning võimalikke tagajärgi, samuti ka suunama alaealist edasise käitumise osas.²⁰⁰ Hoiatus mõjub kõige paremini nooremale vanuserühmale ning neile, kes on komisjoni suunatud esmakordselt, sest ainuüksi komisjonis viibimine mõjub neile juba karistusena.²⁰¹

Aastatel 2002- 2011 on alaealiste komisjonides kõige rohkem mõjutusvahendina kohaldatud hoiatust, erinenud on protsentuaalne näitaja võrreldes teiste mõjutusvahenditega. Aastal 2002 kohaldati alaealistele õigusrikkujatele hoiatust 41% kõigist alaealiste komisjoni jõudnud õigusrikkumistest, aastal 2004 oli sama näitaja 47%, 2006. aastal kohaldati hoiatust 47% kõigist alaealiste õigusrikkumise juhtudest, 2008. aastal oli sama näitaja langenud 38,4%-ni, 2010. aastal langes protsentuaalne näitaja 35,6%-ni ning aastal 2011 kohaldati mõjutusvahendina hoiatust 37% kõigist õigusrikkumiste juhtudest, mis jõudsid alaealiste komisjoni.²⁰² Seega võib öelda, et viimastel aastatel on hoiatuse osatähtsus, võrreldes teiste

---

²⁰⁰ A. Popova, H. Jaanimägi 2006, lk 10.

²⁰¹ T. Kalle 2008, lk 131.

²⁰² Haridus- ja Teadusministeerium 2005, lk 33.; Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 28.; Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti

mõjutusvahenditega, langenud. Samas on hoiatus siiski vaieldamatult kõige levinum mõjutusvahend, mida alaealistele õigusrikkujatele komisjonide poolt kohaldatakse.

Analüüsitava nelja aasta ja nelja kuu jooksul (2008-2012) on alaealistele korduvrikkujatele hoiatust kui mõjutusvahendit kohaldatud kokku 2706 juhul, mis moodustab kõigist korduvrikkujatele kohaldatud mõjutusvahenditest 27,8% ning on ka esikohal kohaldatavuse määra poolest. Hoiatuse kohaldamise protsentuaalne näitaja erineb aga oluliselt, kui arvesse võtta, mitmenda õigusrikkumisega on alaealise puhul on tegemist. Alaealiste korduvrikkujate esimese teo puhul kohaldasid alaealiste komisjonid hoiatus kõige enam ning see moodustas 36,4% kõigist korduvrikkujatele esimese õigusrikkumise puhul kohaldatud mõjutusvahenditest. Teise, kolmanda ja neljanda õigusrikkumise puhul oli hoiatuse osakaal oluliselt vähenenud, võrreldes teiste mõjutusvahendite kohaldatavusega, vastavalt 25,9%, 21,4%, ja 19,9%. Viienda ja kuuenda õigusrikkumise puhul kohaldasid alaealiste komisjonid mõjutusvahendina hoiatust omakorda veel vähem ning hoiatus oli mõjutusvahendite kohaldatavuse määra alusel neljandal kohal, vastavalt 18,5% ja 17,2%-ga. Edaspidiste õigusrikkumiste puhul hoiatuse kasutus jällegi suurenes, mida võib põhjustada suur ajavahe õigusrikkumiste vahel ning ka õigusrikkumise vähene tähtsus (alaealise poolt seitsmenda ja kaheksanda õigusrikkumise toimepanemise puhul oli hoiatus teisel kohal vastavalt 23,3 protsendiga ja 25,9 protsendiga, õigusrikkumiste järjekorranumbriga üheksa, kümme ja üksteist oli hoiatus taas esikohal, ning kolmeteistkümnenda teo puhul oli hoiatus võrdsel tasemel üldkasuliku tööga- mõlemat kohaldati kokku ühel korral).²⁰³

Kui võrrelda omavahel alaealistele õigusrikkujatele ühe aasta jooksul määratud hoiatuste ning korduvrikkujatele määratud hoiatuste kohaldatavuse määrasid, siis tulevad esile olulised erinevused. Esimeste õigusrikkumiste puhul on hoiatus küll väga levinud, kuid õigusrikkumiste arvu kasvamisel ühe alaealise poolt väheneb hoiatuse kohaldamine oluliselt. Seega võib järeldada, et alaealistele õigusrikkujatele kohaldatav hoiatus on otstarbekas esimeste õigusrikkumiste puhul ning edaspidiste korral peaks hoiatuse kohaldamist vähendama. Hoiatus on kõige leebem mõjutusvahend, mida alaealiste komisjonid saavad alaealisele õigusrikkujale kohaldada. See, et nii suurel hulgal juhtumitest otsustas alaealiste komisjon kohaldada alaealisele õigusrikkujale hoiatust, näitab, et alaealiste komisjonide arvamusel on hoiatus alaealistele sobiv mõjutusvahend. Mõjutusvahendi efektiivsust näitab alaealise õigusrikkumisele järgnenud mõjutusvahendi kohaldamisest tulenev arusaam, et tegemist oli õigusvastase teoga ning hilisem õigusvastaste tegudest hoidumine. Kui alaealisele

---

Noorsootöö Keskus 2010, lk 11.; Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 11.

²⁰³ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

määratakse mitmendat korda järjest hoiatus, võib tekkida karistamatuse tunne ning hoiatus ei täida enam otstarvet, seega täidab hoiatus oma otstarvet kõige paremini esmakordselt õigusvastaselt käituva alaealise korral ning kui alaealine paneb ka edaspidi õigusrikkumisi toime, peaks kohaldama juba mõnda rangemat mõjutusvahendit.

3.3. Koolikorralduslikud mõjutusvahendid

Tulenevalt AMVS § 3 lõige 2 punktist 3 võib alaealiste komisjon määrata koolikorralduslikke mõjutusvahendeid alaealistele õigusrikkujatele, kes on küll koolikohustuslikud, kuid ei ole kandud ühegi kooli nimekirja või on ühe õppeveerandi jooksul enam, kui 20 protsendist õppetundidest puudunud ilma mõjuva põhjusega. Tulenevalt põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse § 9 lõikest 2 on koolikohustuslik isik, kes saanud enne käimasoleva aasta 1. oktoobrit seitsmeaastaseks ning seda kuni põhihariduse omandamiseni või 17-aastaseks saamiseni. Alaealiste komisjonil on AMVS § 4 lõikes 1 sätestatust lähtuvalt õigus kohaldada alaealisele õigusrikkujale, kes ei täida koolikohustust, järgnevaid koolikorralduslikke mõjutusvahendeid: kasvatusraskustega õpilaste klassi suunamine ning pikapäevarühma suunamine. Tulenevalt AMVS § 4 lõikest 2 peab alaealiste komisjoni sekretär enne alaealise õigusrikkumise arutamist komisjonis kindlaks tegema, milliseid kasvatusmeetodeid on kool konkreetse alaealise puhul juba rakendanud.

Koolikorralduslike mõjutusvahendite kohaldamine sõltub võimalustest. 2010. aastal oli pikapäevarühm olemas kõigis maakondades ning enam kui pooltes üldhariduskoolides üle Eesti, kuid kasvatusraskustega õpilaste klass oli sama aasta seisuga olemas 12 maakonnas. Kasvatusraskustega õpilaste klass võimaldab individuaalsemat lähenemist lähtuvalt konkreetse alaealise võimetest. Pikapäevarühm on hariduslik vaba aja sisustamisele suunatud meede, mille käigus aidatakse õpilast õppetöös ning tagatakse järelevalve.²⁰⁴ 2005. ja 2006. aastal alaealiste komisjonide liikmete seas läbi viidud küsitlusest selgus, et suurimad probleemid koolikorralduslike mõjutusvahenditega seonduvad kasutuses olevate meetmete vähesuse ja vähesel paindlikkusega. Selgus, et tihti on tegelikult probleemiks alaealisele sobimatu õppevorm. Näitena saab tuua juhud, mil alaealine pingutab juba mitu aastat, et tavakoolis kuidagi hakkama saada, kuigi tegelikult peaks ta õppima lihtsustatud programmi alusel.²⁰⁵ Riigikontrolli 2007. aasta aruanne käsitles koolikohustuse täitmist ning sellega seonduvaid probleeme ning hinnati ka alaealiste komisjoni rolli koolikohustuse täitmise tagamisel. Aruandes jõuti järelduseni, et alaealiste komisjoni saatmine ei ole koolikohustust

---

²⁰⁴ A. Keskel, H. Kereme, K. A. Salla (koost). Koolikorralduslikud tugimeetmed kasvatusraskustega õpilastele. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium/Eesti Noorsootöö Keskus 2010, lk 7-9.- Arvutivõrgus: <http://www.hm.ee/index.php?0512580> (16.04.2012)

²⁰⁵ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 35.

eiravate alaealiste puhul tulemuslik, sest komisjonil ei ole oluliselt paremaid võimalusi õpilaste mõjutamiseks, kui seda on koolil, vaid pigem vastupidi. Samuti toodi välja alaealiste komisjoni suunamise puhul pikad järjekorrad, mis võivad olla mitmekuulised, seega jääb ära õigeaegne sekkumine.²⁰⁶

Koolikohustuse mittetäitmine ei esine tavapäraselt üksiku probleemina, vaid pigem on esmane näitaja, et midagi on valesti. Justiitsministeeriumi 2005. aasta uurimusele, mille eesmärk oli riskikäitumisega noorte tausta väljaselgitamine, tuginedes võib öelda, et koolikohustuse mittetäitmise problemaatikasse ei sekkuta õigeaegselt, mis omakorda süvendab noorte probleemkäitumist. Koolitöötajate puhul ei ole ebaharilik tõrjuv hoiak probleemsete õpilaste suhtes ning soov probleemsest õpilasest vabaneda.²⁰⁷

2004. aasta uurimuses tõid alaealiste komisjonide esindajad oma kogemustest tulenevalt välja problemaatika, mille kohaselt koolidel tihtipeale puudub tööjõud, kuid samas ka tahe ning vajaminevad oskused, et teha koolikohustust mittetäitvate alaealistega eraviisilist tööd. Uurimusest kerkis esile vajadus meetmete järele, mis kohustaksid lapsevanemaid rohkem vastutama alaealise lapse heaolu eest. Uurimuses toodi välja et, lapsevanematel esineb tihti arusaam, nagu alaealine laps oleks nende omand ning tihti ei lähtuta lapse huvidest.²⁰⁸

Aastal 2002 kohaldati alaealiste komisjonides koolikorralduslikke mõjutusvahendeid 13% kõigist alaealiste komisjoni jõudnud õigusrikkumise juhtudest, sama näitaja on alates sellest ajast igal aastal langenud järgnevalt: 2004. aastal 11%, 2006. aastal 4,5%, 2008. aastal 4,5%, 2010. ning 2011. aastal oli sama näitaja 3%.²⁰⁹ Eelnev statistika näitab, et koolikorralduslike mõjutusvahendite kohaldamise osatähtsus on viimase kümne aasta jooksul oluliselt vähenenud.

Kui võrrelda alaealiste korduvrikkujatele koolikorralduslike mõjutusvahendite kohaldatavust ning üldist alaealiste komisjonides kohaldatavate mõjutusvahendite statistikat, siis suuri erinevusi ei ole ning kummalgi juhul ei ole koolikorralduslikud meetmed laialdast kohaldamist leidnud. Koolikorralduslike mõjutusvahendite kohaldamise osakaal alaealiste korduvrikkujate osas on suhteliselt marginaalne, analüüsitava ajaperioodi lõikes kohaldati koolikorralduslikke mõjutusvahendeid kokku 278 juhul, mis moodustas 2,9% kõigist korduvrikkujatele kohaldatud mõjutusvahenditest ning oli mõjutusvahendite kohaldatavuselt

---

²⁰⁶ Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 27. august 2007, lk 34.- Arvutivõrgus: <http://www.andmemasin.eu/reports/failid/136-koolikohustuse-taitmise-tagamine-2007.pdf> (16.04.2012)

²⁰⁷ I.-E. Rannala 2006, lk 57.

²⁰⁸ I.-E. Rannala 2006, lk 67-70.

²⁰⁹ Haridus- ja Teadusministeerium 2005, lk 33.; Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 28.; Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 10.; Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 11.

viiendal kohal. Kui analüüsida korduvrikkujatele kohaldatud mõjutusvahendeid õigusrikkumiste järjestuse alusel, siis esimese kahe õigusrikkumise juhtudel on koolikorralduslikud mõjutusvahendid kohaldatavuselt viiendal kohal, vastavalt esimese teo puhul 3%-ga ning teise teo puhul 2,9%-ga. Kolmanda ning neljanda õigusrikkumise puhul on koolikorralduslikud mõjutusvahendid kohaldatavuselt kuuendal kohal, vastavalt 3%-ga ja 2,7%-ga. Viienda, kuuenda ja kaheksanda õigusrikkumise korral olid koolikorralduslikud mõjutusvahendid kohaldatavuselt seitsmendal kohal, vastavalt 0,7%-ga, 0,5%-ga ja 1,9%-ga. Seitsmenda õigusvastase teo toimepannud alaealistele õigusrikkujatele määratud mõjutusvahendina seas olid koolikorralduslikud mõjutusvahendid kuuendal kohal 3,9 protsendiga. seega võib järeldada, et on olenemata õigusrikkumiste korduvusest on koolikorralduslikud mõjutusvahendid suhteliselt vähe kohaldatavad.²¹⁰

Koolikorralduslike mõjutusvahendite kohaldamise osakaalu langus viimase kümne aasta jooksul võib ilmestada mitut tendentsi, näiteks seda, et alaealiste komisjonide poole ei pöörduta enam alaealiste koolikohustuse täitmise probleemidega, vaid koolid püüavad neid ise lahendada või ka seda, et alaealiste koolikohustuse täitmise problemaatika ei ole enam aktuaalne ning alaealised täidavad koolikohustust korrektselt. Kindlasti on üheks teguriks ka seadusemuudatus, mille alusel ei ole kooli esindajal enam õigust otse komisjoni taotlust esitada, vaid seda tehakse kohaliku omavalitsuse vahendusel.

Kooli mõju on alaealistele väga oluline, sest suure osa isiksuse kujunemise ajast möödub mitmesugustes õppe- ja huviasutustes, seega võib öelda, et kooli mõju alaealisele on tihti palju suurem ja otsesem, kui perekonnal.²¹¹ Alaealiste komisjonid saavad kohaldada kahte koolikorralduslikku mõjutusvahendit, kuid koolidel on vahendite valik palju suurem ning võimalusi rohkem, seega oleks autori arvates otstarbekam kooli poolt ise püüda koolikohustuse täitmist tagada omapoolsete meetetega. Oluline probleem on ka kasvatusraskustega õpilaste klasside vähesus, seega on tegemist mõjutusvahendiga, mis on seaduses küll ette nähtud, kuid mida praktiliselt ei ole paljudel juhtudel võimalik kohaldada. Erinevatest uuringutest ning küsitlustest selgus, et koolid pöörduvad alaealiste komisjonide poole alles siis, kui selgub, et nad ise ei suuda alaealist korrale kutsuda ning see viitab asjaolule, et probleem on kestnud juba pikemat aega, mis omakorda võib põhjustada ka alaealiste komisjonide poolt määratud mõjutusvahendite vähest efektiivsust. Alaealiste komisjonide poolt kohaldatavad koolikorralduslikud mõjutusvahendid ei ole efektiivsed, sest koolidel on paremad võimalused alaealisele sobivama vahendi leidmiseks, kui komisjonidel,

---

²¹⁰ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

²¹¹ J. Graham, T. Bennett 1998, lk 42.

sest õpetajad tunnevad alaealist ning teavad, millised meetmed talle mõjuvad. Komisjoni poole peaks pöörduma siis, kui alaealisel on kooliga seoses autoriteedi puudus ning oleks vaja formaalsemat kohtlemist, et alaealine võtaks koolikohustust tõsiselt.

3.4. Spetsialisti juurde vestlusele suunamine

Alaealiste komisjon võib tuginedes AMVS § 3 lõige 2 punktile 1 kohaldada mõjutusvahendina vestlusele suunamist psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde, kui alaealine õigusrikkuja on toime pannud süüteo või kui ta ei täida koolikohustust ning ka siis, kui alaealine tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet. Tulenevalt alaealiste komisjoni poolt määratud isiku juurde vestlusele suunamise korra²¹² punktist 2 toimub alaealise õigusrikkuja spetsialist juurde vestlusele suunamine komisjoni otsuse alusel, milles peab olema märgitud, millise spetsialisti juurde alaealine suunatakse. Alaealiste komisjoni sekretär väljastab vastavalt alaealiste komisjoni poolt määratud isiku juurde vestlusele suunamise korra punktile 3 alaealise seaduslikule esindajale vastavasisulise suunamiskirja, milles peab olema märgitud põhjused, miks alaealine vestlusele suunatakse, ning küsimused, millele soovib alaealiste komisjon spetsialistilt vastust saada. Kui alaealise õigusrikkuja ja spetsialisti vaheline vestlus on toimunud, siis tulenevalt alaealiste komisjoni poolt määratud isiku juurde vestlusele suunamise korra punktist 4 väljastab omakorda spetsialist alaealise seaduslikule esindajale alaealiste komisjonile edastamiseks vastused küsimustele, millele alaealiste komisjon soovis vastuseid saada.

Käsitleva mõjutusvahendi määramisel alaealisele lähtutakse alaealise isikust rohkem kui tema poolt toimepandud õigusrikkumisest. Alaealise vajaduste kindlaks tegemine toimub vestluse käigus. On alaealisi, kes vajavad psühholoogilist toetust ning ka neid, kes vajavad tavapärasest tervisekontrolli, ning see ongi oluline vestluse käigus välja selgitada.²¹³ Spetsialisti juurde suunamise kohaldamine alaealistele sõltub oluliselt spetsialistide olemasolust ning kättesaadavusest. Probleemid esinevad ka lapsevanemate suhtumisega seonduvalt. Esineb juhtumeid, mil lapsevanem keeldub probleemi tunnistamast.²¹⁴ 2006. aastal Tallinna linnaosade alaealiste komisjonides läbi viidud uuringust selgus kõnealuse mõjutusvahendi kõige olulisemad probleemid, milleks on: spetsialistide hõivatus ning rahaliste võimaluste piiratus, millest tulenevalt on alaealist suunata vaid üksikutele visiitidele, kuid üksikutest vestlustest alaealise probleemide lahendamiseks ei piisa; spetsialistide vähesusest tulenevad

²¹² Alaealise komisjoni poolt määratud isiku juurde vestlusele suunamise kord. Haridusministri määrus 28.08.1998 nr 14.- RTL 1998, 277, 1157; RTL 2009, 92, 1329.

²¹³ A. Popova, H. Jaanimägi 2006, lk 11.

²¹⁴ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 35-36.

pikad järjekorrad; spetsialistidelt ei saada piisavalt tagasisidet alaealise poolt mõjutusvahendite täitmise osas; probleemid alaealise perega, kelle vastuseisu korral ei ole võimalik mõjutusvahendit kohaldada.²¹⁵

Spetsialisti juurde vestlusele suunamine on läbi kümne aasta olnud üpris sagedalt kohaldatav mõjutusvahend. 2002. aastal kohaldati alaealistele õigusrikkujatele spetsialisti juurde vestlusele suunamist 17% kõigist alaealise õigusrikkumise juhtudest, mis jõudsid alaealiste komisjoni otsuseni, 2004. aastal oli sama näitaja 13% ning alates 2006. aastast on osakaal võrreldes teiste mõjutusvahenditega järjepidevalt tõusnud (2006. aastal 17%, 2008. aastal 22,3%, 2010. aastal 24%), kuni 2011. aastani, mil alaealistele õigusrikkujatele kohaldati mõjutusvahendina spetsialisti juurde vestlusele suunamist 21% kõigist mõjutusvahenditest, mis oli nimetatud aastal kohaldatud mõjutusvahenditest kohaldatavuselt kolmandal kohal.²¹⁶

Analüüsitava nelja aasta ja nelja kuu jooksul (2008-2012) on alaealistele korduvrikkujatele spetsialisti juurde vestlusele suunamist kohaldatud kokku 2576 juhul, mis moodustab kõigist korduvrikkujatele kohaldatud mõjutusvahenditest 26,5% ning on kohaldatavuse poolest teisel kohal. Spetsialisti juurde vestlusele suunamine on alaealiste korduvrikkujate esimese õigusrikkumise juhtudel kohaldatavuselt teisel kohal 26,6%-ga, teise kuni viienda õigusrikkumise korral on spetsialisti juurde vestlusele suunamine kohaldatavuselt esimesel kohal, vastavalt 27%-ga, 27,1%-ga, 26,4%-ga ning 25,9%-ga. Kuuenda õigusrikkumise korral on spetsialisti juurde vestlusele suunamise kohaldatavus langenud teisele kohale 22,5%-ga, seitsmenda õigusrikkumise korral omakorda neljandale kohale kohaldatavuse poolest 16,5%-ga. Kaheksanda ning üheksanda õigusrikkumise juhtudel on samuti kohaldatud mõjutusvahendina spetsialisti juurde vestlusele suunamist, vastavalt 14,8% ja 17,2% juhtudest, mis annab mõjutusvahendile kohaldatavuselt kolmanda koha. Kümnenda, üheteistkümnenda ja kaheteistkümnenda õigusrikkumise korral on spetsialisti juurde vestlusele suunamist kohaldatud vastavalt 23,5%, 14,3% ja 50% juhtudest ning kohaldatavuselt vastavalt teisel, neljandal ja viiendal kohal.²¹⁷

Eelnevast tulenevalt võib väita, et spetsialisti juurde vestlusele suunamist peetakse alaealiste komisjonide poolt tulemuslikuks mõjutusvahendiks. Samuti on statistika alusel võimalik hinnata mõjutusvahendi kohaldatavuse stabiilsust, mis näitab, et spetsialisti juurde

---

²¹⁵ T. Kalle 2008, lk 132.

²¹⁶ Haridus- ja Teadusministeerium 2005, lk 33.; Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 28.; Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 10.; Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 11.

²¹⁷ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

vestlusele suunamine on sobiv vahend nii korduvrikkujate puhul kui ka üksikjuhtude lahendamiseks.

Spetsialisti juurde suunamine on efektiivne mõjutusvahend, kui alaealise õigusrikkumised on seotud mingi kindla põhjusega, milleks võib olla näiteks probleemid vanematega, depressioon või keelatud ainete tarbimine. Spetsialistid saavad aidata välja selgitada alaealistel nende poolt toime pandud õigusrikkumise põhjusi ning abistada alaealist nende põhjuste kõrvaldamisel. Spetsialisti juurde vestlusele suunamine on töö autori arvates efektiivne mõjutusvahend alaealisele õigusrikkujale, eelkõige seetõttu, et alaealine saab avameelselt vestelda oma probleemidest, mis muudel juhtudel võib osutada keerukaks ning alaealisele vastumeelsust tekitavaks.

Spetsialisti juurde suunamisega seondub ka mitmeid probleeme. Esmalt võib välja tuua spetsialistide puuduse väiksemates omavalitsustes, mis välistab või raskendab võimalust saata alaealine õigusrikkuja spetsialisti juurde. Eelnev omakorda põhjustab alaealise vanematele rahalisi väljaminekuid, selleks, et alaealine saata vastavasse linna või keskusesse, kus vajalik spetsialist töötab, ning paljudel ei ole selleks võimalust ning seega ka loobutakse spetsialisti juurde minemisest. Teise suurema probleemina võib välja tuua alaealise enda ning ka tema vanemate vastumeelsuse spetsialisti juurde pöördumisele. Probleemiks võib olla vanemate puhul lapsega seonduvate õigusrikkumiste ning seega ka spetsialisti juurde pöördumise vajaduse eitamine. Kui vanemad on vastu alaealise suunamisele spetsialisti juurde, ei saa alaealiste komisjon neid selleks ka sundida. Eelpoolnimetatud probleemi lahendusena pakub töö autor välja võimaluse alaealiste komisjonide poolt kohustada alaealise õigusrikkuja vanemat ja seaduslikku esindajat koostööd tegema mõjutusvahendi läbiviijaga ning alaealiste komisjoniga. Spetsialisti juurde suunamine on alaealistele õigusrikkujatele kohaldatava mõjutusvahendina vajalik, eriti laste puhul, kes vajavad psühholoogilist tuge, mida kodust ei saa. Probleemid seonduvad muuhulgas spetsialistide vähesusega või puudumisega väiksemates kohalikes omavalitsustes ning seega on komisjone, kelle jaoks on tegemist näiliku mõjutusvahendiga, mida küll seadus sätestab, kuid mille kohaldamine ei ole praktikas võimalik.

3.5. Lepitamine

Alaealisele õigusrikkujale võib AMVS § 3 lõige 2 punktist 1 lähtuvalt kohaldada mõjutusvahendina lepitust, kui ta on toime pannud süüteo või kui ta ei täida koolikohustust ning ka siis, kui alaealine tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet.

Tulenevalt lepitamise korra²¹⁸ punktist 1 on alaealiste komisjonide poolt kohaldatav lepitamine mõjutusvahend, millega otsitaks erapooletu nõustaja abil kokkulepet või vajadusel õigusrikkumise tagajärjel tekkinud kahju korvamise võimalust õigusrikkumise toime pannud alaealise enda aktiivsuse abil. Alaealiste komisjoni poolt määratud lepitaja peab olema lähtudes lepitamise korra punktist 2 vastava ettevalmistuse saanud isik, kes peab olema erapooletu ning kes teeb pooltele konkreetseid ettepanekuid probleemi lahendamiseks. Lepituse kui protsessi osapoolteks on lepitamise korra punktist 3 tulenevalt alaealine õigusrikkuja ja tema seaduslik esindaja ühelt poolt ning teiselt poolt alaealise toime pandud õigusrikkumise läbi kannatanu ning kui kannatanuks on teine alaealine, siis tema seaduslik esindaja. Lepitamise eelduseks on kannatanuks oleva osapoole nõusolek tulenevalt lepitamise korra punktist 5. Lepitamise protsess loetakse edukalt lõppenuks, kui kõik osapooled saavutavad rahuldava kokkuleppe õigusrikkumisega tekitatud kahjude hüvitamiseks, milleks võivad olla tulenevalt lepitamise korra punktist 7 järgnevad lahendid: õigusrikkumisega tekitatud kahju hüvitamine, õigusrikkumisega tekitatud kahju hüvitamisest loobumine, alaealise õigusrikkuja poolt üldkasuliku töö tegemine või mingi muu kõiki pooli rahuldav kokkulepe.

Alaealiste komisjonid näevad lepituse kui mõjutusvahendi kohaldamise probleemi selles, et ajaks, mil alaealise õigusrikkumine jõuab komisjoni arutlusele, on juhtumist möödunud liiga kaua aega ning lepitamine ei ole enam võimalik. Komisjonide liikmete seas 2005. ja 2006. aastal läbi viidud küsitluse andmetele tuginedes võib öelda, et sellisel kujul lepitamine ei toimi.²¹⁹

Lepitamine on viimase kümne aasta jooksul olnud üks vähem kohaldatavaid mõjutusvahendeid alaealiste komisjonide poolt. Aastal 2002 kohaldati lepitamist 0,3% kõigist alaealiste õigusrikkumiste juhtudest ning aastal 2004 oli sama näitaja 0,4%, aastal 2006 kohaldati alaealiste komisjonides lepitamist 0,3% ulatuses kõigist mõjutusvahenditest, 2008. aastal määrati alaealiste komisjonide poolt mõjutusvahendina lepitust 22 korda, mis moodustas 0,4%, 2010. aastal oli sama näitaja 0,2% ning kõnealust mõjutusvahendit kohaldati kuuel juhul, aastal 2011 määrati alaealistele õigusrikkujatele mõjutusvahendina lepitust kümnel juhul, mis moodustas 0,3% kõigist kohaldatav mõjutusvahenditest.²²⁰

Samaselt nagu viimase kümne aasta lõikes, on ka korduvrikkujate suhtes lepitamise kohaldamine suhteliselt marginaalne. Alaealistele korduvrikkujatele on analüüsitud

---

²¹⁸ Lepitamise kord. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037; RTL 2002, 10, 102.

²¹⁹ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 37.

²²⁰ Haridus- ja Teadusministeerium 2005, lk 33.; Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 28.; Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 10.; Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 11.

ajaperioodi (2008-2012) lõikes lepitamist kohaldatud 14 korda ehk kõige vähem ning kohaldatavuselt on see viimasel üheksandal kohal 0,1%-ga. Lepitamist on korduvrikkujatele kohaldatud esimese, teise, kolmanda, neljanda ja viienda õigusrikkumise toimepanemise järelmina ning on kõigil juhtudel ka viimasel kohal kohaldatavuse poolest, esimese õigusrikkumise juhul 0,3%-ga ning teise, kolmanda, neljanda ja viienda õigusrikkumise arvestuses 0,1%-ga.²²¹

Eelnev näitab, et alaealiste komisjonid ei pea lepitamist tulemuslikuks mõjutusvahendiks või ei ole lepitamist võimalik kohaldada tulenevalt erinevatest teguritest mõjutatuna. Töö autoril ei ole võimalik anda nii vähese kohaldatavuse alusel hinnangut lepitamise tulemuslikkusele üldiselt. Lepitamise vähese kohaldamise põhjuseks võib olla alaealise õigusrikkumise pikk menetlusaeg, eriti kui on tegemist süüteoga, mida esmalt menetleb politseiametnik ning mõnedel juhtudel ka prokurör ning kohtunik. Lepitamist ei saa kohaldada kohe pärast õigusrikkumise toimepanemist, sest alles peale uurimise lõpetamist edastatakse alaealise õigusrikkumisega seonduvad materjalid alaealiste komisjonile ning seejärel algab menetlus alaealiste komisjonis ja mõjutusvahendi kohaldamine. Eelpoolkirjeldatust lähtudes võib öelda, et lepitamine sellisel kujul nagu praegu seadusandluses on sätestatud, autori arvates ei toimi, sest selleks ajaks, kui alaealiste komisjon määrab alaealisele õigusrikkujale mõjutusvahendina lepitamise, on õigusrikkumisest ja kahju tekkimisest paljudel juhtudel liiga palju aega möödunud, et antud mõjutusvahendit rakendada. Kui seadusandja soov on siiski alaealistele rakendada lepitust, siis võiks see protsess toimuda kohe pärast õigusrikkumise toimepanemist ning olla politsei poolt täideviidav. Alaealisele õigusrikkujale peaks andma võimaluse kohe oma tegu heastada ning seeläbi ennast ise rehabiliteerida. Selleks ajaks, kui lepitus võiks aset leida, võivad nii õigusrikkuja kui ka kannataja nägemused ja seisukohad õigusrikkumise osas olla muutunud. Alaealine õigusrikkuja ei pruugi enam mõjutusvahendist aru saada kui tagajärjest, mis saabus tema teole.

Lepitamist võib seadusest tulenevalt kohaldada ka juhul, kui alaealine ei täida koolikohustust või tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet. Töö autori jaoks on arusaamatu, kuidas sellisel juhul saab lepitamine toimuda või kellega alaealist õigusrikkujat sellisel juhu lepitatakse. Lepitamine saaks toimuda juhul, kui on kannatanu, kellega saaks alaealist õigusrikkujat lepidada, kuid keelatud ainete tarvitamise või koolikohustuse mittetäitmise juhtudel on kannatanuks alaealine õigusrikkuja ise. Seega näeb

---

²²¹ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

autor vajadust muuta alaealise mõjutusvahendite seadust lepitamise kohaldamise võimaluste osas.

3.6. Kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus

Alaealiste komisjonil on õigus tulenevalt AMVS § 3 lõige 2 punktist 1 kohaldada alaealisele õigusrikkujale mõjutusvahendina kohustust elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus, kui alaealine on toime pannud süüteo või kui ta ei täida koolikohustust ning ka siis, kui alaealine tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet. Tulenevalt alaealise kohustuse elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või lastekodus rakendamise korra²²² punktist 2 on alaealise kasvatamis- ja arengutingimuste tagamine eelduseks kõnealuse mõjutusvahendi kohaldamisele. Vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või lastekodus elamise kohustuse määramisel võetakse arvesse lisaks tavapärasele teguritele ka vanema, kasuvanema, eestkostja või lastekodu esindaja valmisolekut mõjutusvahendi kohaldamiseks, lähtudes alaealise kohustuse elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või lastekodus rakendamise korra punktist 3. Kõnealust mõjutusvahendit kohaldatakse juhtudel, mil alaealine ei ela kodus või hulgub.²²³

Tallina linnaosade alaealiste komisjonide liikmete seas 2006. aastal läbi viidud uuringust selgus, et kõnealune mõjutusvahend ei ole tulemuslik, sest alaealist ei ole võimalik sundida vastu tema tahtmist kodus elama ning tegemist võib olla sunnitud tagasipöördumisega probleemide allika juurde.²²⁴

Alaealistele õigusrikkujatele kohaldati 2002. aastal kõnealust mõjutusvahendit 3,1% kõigist alaealiste komisjonis kohaldatud mõjutusvahenditest ning sama näitaja oli 2004. aastal 1%, 2006. aastal määrati alaealistele õigusrikkujatele kohustust elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus 1,8% kõigist õigusrikkumiste juhtudest, mille korral alaealiste komisjonid kohaldasid mõjutusvahendit, 2008. aastal oli sama näitaja 1,2%, 2010. aastal oli kõnealuse mõjutusvahendi protsentuaalne osakaal kõigist kohaldatud mõjutusvahenditest 1,8% ning aastal 2011 oli sama näitaja 1%.²²⁵

---

²²² Alaealise kohustuse elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või lastekodus rakendamise kord. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037; RTL 2002, 10, 102.

²²³ A. Popova, H. Jaanimägi 2006, lk 12.

²²⁴ T. Kalle 2008, lk 132.

²²⁵ Haridus- ja Teadusministeerium 2005, lk 33.; Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 28.; Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 10.; Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 11.

Samaselt üldisele mõjutusvahendite kohaldamise statistikale on kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus ka korduvrikkujatele kohaldatavate mõjutusvahendite seas väikese osakaaluga meede. Korduvrikkujatele kohaldati mõjutusvahendina kohustust elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus käsitletava ajaperioodi jooksul kokku 203 juhul, mis oli mõjutusvahendi kohaldatavuse poolest 2%-ga seitsmendal kohal. Korduvrikkujate poolt toimepandud esimese ja teise õigusrikkumise arvestuses oli käsitletav mõjutusvahend kohaldatavuselt kuuendal kohal, vastavalt 1,6%-ga ja 2%-ga, järgnevate kolmanda ja neljanda õigusrikkumise korral oli käsitletav mõjutusvahend kohaldatavuselt seitsmendal kohal 2,4%-ga ja 2,7%-ga. Alaealiste korduvrikkujate poolt toime pandud õigusrikkumiste järjestuses viienda, kuuenda, kaheksanda ja üheksanda teo puhul oli käsitletav mõjutusvahend kohaldatavuselt kuuendal kohal, vastavalt 3,5%-ga, 2,4%-ga, 5,6%-ga ja 3,5%-ga ning seitsmenda teo puhul oli käsitletav mõjutusvahend kohaldatavuselt seitsmendal kohal 2,9%-ga.²²⁶

Eelnevalt tulenevalt ei kohaldata ka korduvrikkujate puhul märkimisväärselt rohkem käsitletavat mõjutusvahendit, kui üldise statistika alusel. Järeldada võib seda, et komisjonid ei pea mõjutusvahendit tulemuslikuks ning eelistavad kohaldada intensiivsemaid mõjutusvahendit või hoiatust, mis on toime sarnane käsitletava mõjutusvahendiga.

Alaealiste puhul on kõige olulisem tagada kasvamistingimused ning piisav hoolitsus. Üheks põhjuseks, miks alaealine ei viibi kodus võib olla see, et vanemad või eestkostjad ei ole sobilikud selleks, et alaealine nende juures elaks. Samas ei ole välistatud ka hulkumine ning alaealisest endast tulenevad põhjused. Tegemist võib olla näiteks alkohoolikutest vanematega või muude probleemsete vanematega, kelle juures ei saa alaealine vajalikku kasvatust ning hoolt. Sellisel juhul suunatakse alaealine lastekodusse või asenduskodusse. Omakorda probleemiks on see, kui alaealine ei soovi viibida kohas, kuhu teda suunatakse. Alaealist ei ole võimalik kinni hoida ning seega ei ole see mõjutusvahend paljudel juhtudel efektiivne. Samuti juhtudel, mil alaealisele määratakse kohustuseks elada vanemate juures, ei ole võimalik tagada, et alaealine edaspidi seda kohustust täidaks. Probleeme võib esineda ka kohaldatud mõjutusvahendi järelevalvega ning selle efektiivsusega. Järelevalve nõuab antud juhul pidevat alaealise ja talle määratud elukoha külastamist. Järelevalvet teostavatel isikutel ei pruugi olla võimalust tihedaks kontrolliks.

Peale mõjutusvahendit puudutavate sisuliste probleemide on alaealise mõjutusvahendite seaduses ja alaealise kohustuse elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas

---

²²⁶ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

hooldaja juures või lastekodus rakendamise korras ka terminoloogiline ebakõla. Seaduses on nimetatud asenduskodu, kuid vastavas korras on nimetatud lastekodu. Kirjeldatud terminoloogiline ning samas ka sisuline erinevus tuleneb sellest, et seadust on muudetud, kuid nimetatud korras on jäetud parandus sisse viimata. Tegemist on küll normitehnilise probleemiga, kuid asenduskodu ja lastekodu ei tohiks siiski samaväärseks pidada.

3.7. Üldkasulik töö

Alaealisele õigusrikkujale on tulenevalt AMVS § 3 lõige 2 punktist 2 õigus kohaldada alaealiste komisjonide poolt üldkasulikku tööd, kui alaealine on toime pannud süüteo või kui ta ei täida koolikohustust ning ka siis, kui alaealine tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet. Üldkasuliku töö täitmise korra²²⁷ punktis 1 sätestatud lähtuvalt on üldkasulik töö kasvatusliku iseloomuga mõjutusvahend, mida on alaealiste komisjonidel õigus kohaldada alaealise tööst või õppimisest vabal ajal. Alaealiste komisjonide poolt määratava üldkasuliku töö eesmärk tulenevalt üldkasuliku töö täitmise korra punktist 2 on alaealise jaoks sotsiaalsete kogemuste saamine, enesedistsipliini ja esmaste tööoskuste arendamine. Alaealiste komisjoni otsuse alusel valib komisjoni poolt määratud sotsiaaltöötaja Vabariigi Valitsuse poolt kinnitatud üldkasulike tööde loetelust²²⁸ alaealisele kohaldatava töö tulenevalt üldkasuliku töö täitmise korra punktist 3.

Tulenevalt AMVS §-st 5 tohib alaealist rakendada üldkasulikule tööle üksnes tema nõusolekul ning tööst ja õppimisest vabal ajal. Alaealisele määratakse üldkasulikku tööd 10-50 tundi, olenevalt alaealise vanusest ning toimepandud õigusrikkumisest. Oluline on järgida alaealisele lubatud töötundide piirmäära. Tulenevalt üldkasuliku töö täitmise korra punktist 5.1. on alaealisele õigusrikkujale vanuses 13-18 aastat lubatud määrata üldkasulikku tööd kuni 50 tundi kolme kuu jooksul. Alaealisele õigusrikkujale, kes on alla 13-aastane, on tulenevalt üldkasuliku töö täitmise korra punktis 5.2. lubatud määrata üldkasulikku tööd kuni 10 tundi ühe kuu jooksul. Samuti on vanusegruppide alusel määratud kindlaks maksimaalsete töötundide arv päevas lähtudes üldkasuliku töö täitmise korra punktist 6. Kui alaealiste komisjon on omapoolse otsuse teinud alaealisele õigusrikkujale mõjutusvahendina üldkasuliku töö määramise kohta, siis tulenevalt üldkasuliku töö täitmise korra punktist 7 on alaealine kohustatud hiljemalt viie tööpäeva jooksul ilmuma sotsiaaltöötaja juurde, kes teavitab teda olemasolevatest töövõimalustest. Iga alaealise puhul koostab sotsiaaltöötaja eraldi töögraafiku, võttes arvesse alaealise vanust ning tulenevalt vanusest lubatud töötundide arvu lähtuvalt üldkasuliku töö täitmise korra punktist 8.

²²⁷ Üldkasuliku töö täitmise kord. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037; RTL 2002, 10, 102.

²²⁸ Üldkasulike tööde loetelu kinnitamine. Vabariigi Valitsuse määrus 18.08.1998 nr 181.- RT I 75, 1237.

Alaealiste komisjonide liikmete seas 2005. aastal läbi viidud küsitluse alusel peavad enamik komisjone üldkasulikku tööd kõige mõjusamaks mõjutusvahendiks. Küsitluse alusel selgus ka asjaolu, et alaealised ise eelistavad üldkasulikku tööd neile määratava mõjutusvahendina, kuid probleemiks on asjaolu, et nad ei nõustu enamasti tööd tegema kaaslaste nähes, kartes häbistamist. Komisjonid eelistaksid määrata üldkasulikku tööd kohas, kus õigusrikkumine toime pandi, kuid paljudel juhtudel ei ole see võimalik, sest möödunud on liiga palju aega teo toimepanemisest ning samas ei soovi nii öelda kannatanud osapool alaealise õigusrikkujaga edasist kontakti. Probleemina toodi välja ka sobiva töö leidmine ja samuti juhendajate puudus.²²⁹

Üldkasulik töö on olnud aastatel 2002-2011 üsna levinud mõjutusvahend, mille kohaldamise tihedus on järjest suurenenud. Aastal 2002 kohaldati alaealistele õigusrikkujatele üldkasulikku tööd 12% kõigist alaealiste komisjonide poolt määratud mõjutusvahenditest, aastal 2004 oli sama näitaja kasvanud 16%-ni, aastal 2006 kasvas üldkasuliku töö kohaldamine 18%-ni, 2008. Aastal kohaldati alaealistele õigusrikkujatele üldkasulikku tööd 20% kõigist alaealiste komisjonis määratud mõjutusvahenditest, aastal 2010 oli sama näitaja 20,8% ning aastaks 2011 on üldkasuliku töö kui mõjutusvahendi kohaldamise määr jõudnud 25%-ni, mis on nimetatud aastal kohaldatud mõjutusvahendite seas teisel kohal.²³⁰

Üldkasulik töö oli korduvrikkujatele määratud mõjutusvahendite seas kohaldatavuselt neljandal kohal 23%-ga. Üldkasulikku tööd kohaldati alaealistele korduvrikkujatele käsitletava ajaperioodi (2008-2012) lõikes 2243 juhul. Alaealise korduvrikkuja poolt toime pandud esimese õigusrikkumise puhul oli üldkasuliku töö kohaldatavuse määr 20%, millega oli üldkasulik töö mõjutusvahendite kohaldatavuselt kolmandal kohal. Teise, kolmanda ja neljanda järjestikuse õigusrikkumise juhtudel oli üldkasulik töö kohaldatavuselt teisel kohal vastavalt 25,9%-ga, 24%-ga ja 22,8%-ga. Viienda ja kuuenda õigusrikkumise puhul määrati alaealisele korduvrikkujale üldkasulikku tööd vastavalt 21,5% ja 22,5% ning tegemist oli kohaldatavuselt kolmanda mõjutusvahendiga. Seitsmenda ja kaheksanda järjestikuse õigusrikkumise toimepanemise juhtudel oli üldkasulik töö kohaldatavuselt esimesel kohal, vastavalt 26,2%-ga ja 29,6%-ga, üheksanda, üheteistkümnenda ning kaheteistkümnenda järjestikuse teo puhul kohaldati üldkasulikku tööd 24,1%, 28,6% ja 25% juhtudest ning nende protsentuaalsete näitajate poolest oli üldkasulik töö kohaldatavuselt kõigil kolmel juhul teisel

---

²²⁹ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 33-34.

²³⁰ Haridus- ja Teadusministeerium 2005, lk 33.; Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 28.; Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 10.; Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 11.

kohal. Kümenda õigusrikkumise korral oli üldkasulik töö kohaldatavuselt kolmandal kohal 17,7%-ga.²³¹

Eelneva statistika alusel võib öelda, et üldkasuliku töö kohaldatavuse määr suureneb kui on tegemist juba korduvrikkujatega, sest üldkasulik töö on endas ka karistuslikku funktsiooni täitev mõjutusvahend ning selletõttu üsna intensiivne. Üldkasulik töö on autori arvates efektiivne mõjutusvahend, kui näiteks hoiatus või spetsialisti juurde vestlusele suunamine ei ole alaealise õigusrikkuja puhul toimunud ning õigusrikkumised jätkuvad või kui tegemist on juba olulise õiguskorra riivega alaealise õigusrikkuja poolt.

Õigusvastase teo toime pannud alaealise puhul tuleb eelkõige vältida uue õigusrikkumise toimepanemist. Probleemi alaealiste õigusrikkujatega ei lahenda ainuüksi karistamine, esmatähtis on alaealise suunamine ja kasvatamine ning selleks sobib hästi üldkasulik töö.²³² Üldkasuliku töö kui mõjutusvahend annab alaealisele võimaluse vahetult heastada oma õigusrikkumine. Kõige parem variant oleks see, kui alaealine saaks täita oma üldkasuliku töö tegemise kohustust kohas, kus ta õigusrikkumise toime pani. Sellega oleks alaealisel võimalus heastada oma õigusrikkumine ning seeläbi saada aru, et tegu mis ta toime pani, oli väär ning kõigil õigusrikkumistel on tagajärjed. Probleemiks võib olla isiku vastumeelsus võtta enda juurde tööle alaealine, kes talle kahju põhjustas või kahjustatud objektide või esemete kiire asendamine või parandamine omaniku poolt. Eelnev välistab võimaluse alaealisel otseselt heastada õigusrikkumine, mille ta toime pani. Takistuseks võib saada ka töö iseloom, millest tulenevalt alaealine ei pruugi olla võimeline oma õigusrikkumist iseseisvalt heastama. Üldkasuliku töö määramise puhul alaealisele on võib olla raskendavaks asjaoluks ka töökoha leidmine, kus ta saaks üldkasuliku töö kohustuse teostada. Paljudes omavalitsustes ei ole võimalusi tagada alaealistele õigusrikkujatele üldkasuliku töö võimalus, eriti just praegustes rasketes majandusoludes. Lahenduseks võiks olla kohalike omavalitsuste kohustamine teatud arvu üldkasulike töökohtade loomiseks. Selline lahendusvariant tagaks alaealistele võimaluse teostada neile määratud üldkasulikku tööd ühiskonna hüvanguks. Üldkasulik töö positiivne aspekt ei ole üksnes tehtu heastamine, vaid ka töökogemuse saamine ning kasvatuslik mõju. Seega võib väita, et üldkasulik töö on positiivne mõjutusvahend ning kasulik ka alaealisele õigusrikkujale.

Üldkasuliku töö täitmise korra punkt 6 viitab töö ja puhkeaja seadusele²³³, mis on kehtetu alates 01.07.2009. aastal ning selle asemel kehtib uus töölepingu seadus²³⁴. Seega

---

²³¹ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

²³² E. Nelis, M. Sepp, M. Klein. Et noor ei satuks kuritegelikule teele. – Politseileht 2008/1, lk 35.

²³³ Töö- ja puhkeaja seadus. 24. jaanuar 2001.- RT I 2001, 17, 78; RT I 2009, 5, 35.

²³⁴ Töölepingu seadus. 17. detsember 2008.- RT I 2009, 5, 35; RT I, 10.02.2012, 1.

näeb autor vajadust muuta nimetatud korda ning asendada töö ja puhkeaja seadus töölepinguseadusega ning sama teha ka vastavate viidatud paragrahvidega.

3.8. Käendus

Alaealiste komisjon võib tulenevalt AMVS § 3 lõige 2 punktist 1 kohaldada käendust alaealisele õigusrikkujale, kes on toime pannud süüteo või kui ta ei täida koolikohustust ning ka siis, kui alaealine tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet. Käenduse kui mõjutusvahendi eesmärk tulenevalt käenduse korra²³⁵ punktist 1 on selle kohaldamise käigus kontrollida alaealise käitumist ning abistada teda, et ära hoida uute õigusrikkumiste toimepanemist. Käendajaks võib olla tulenevalt käenduse korra punktist 2 käendatava perekonnaliige, sugulane või muu isik, kes on eelnevalt tutvunud alaealiste komisjonis olevate materjalidega alaealise toime pandud õigusrikkumise kohta ning kellel on alaealise suhtes kasvatuslik mõju. Kui isik on nõustunud olema alaealise õigusrikkuja käendaja, siis peab ta esitama alaealiste komisjoni esimehele vastavasisulise avalduse ning soovituskirja alaealise õppeasutusest või kohaliku omavalitsuse sotsiaal- või haridustöötajalt, tulenevalt käenduse korra punktist 4. Tulenevalt käenduse korra punktist 5 on kohustuslik käendaja ja alaealise ning tema seadusliku esindaja vahel sõlmida vormikohane käendusleping maksimaalselt kuueks kuuks.

Alaealiste komisjonide liikmete seas 2005.-2006. aastal läbi viidud uuringust selgus, et liikmed ise peavad käendust väga heaks mõjutusvahendiks, kuid selle vähene kohaldamine tuleneb käendajate puudusest.²³⁶

Käendus on alaealiste komisjonide poolt väga vähe kohaldatav mõjutusvahend. 2002. aastal moodustas käenduse määramine alaealistele õigusrikkujatele 1% kõigist alaealiste komisjonide poolt kohaldatud mõjutusvahenditest, 2004. aastal oli sama näitaja 2% ning 2006. aastal 1%, 2008. aastal moodustas käendus kõigist alaealiste komisjonide poolt kohaldatud mõjutusvahenditest 0,3%, 2010. aastal kasvas näitaja 0,8%-ni, kuid 2011. aastal käenduse kohaldamise määra langes 0,7%-ni.²³⁷

Samaselt üldise mõjutusvahendite kohaldatavuse statistikaga on ka korduvrikkujatele mõjutusvahendina käenduse kohaldamine suhteliselt väikese osakaaluga võrreldes teiste mõjutusvahendite kohaldamistihedusega. Analüüsitava ajaperioodi (2008-2012) lõikes määrati korduvrikkujatele mõjutusvahendina käendust 56 korral, mis moodustas 0,6% kõigist

²³⁵ Käenduse kord. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037; RTL 2002, 10, 102.

²³⁶ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 36.

²³⁷ Haridus- ja Teadusministeerium 2005, lk 33.; Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 28.; Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 10.; Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 11.

kohaldatud mõjutusvahenditest. Käendus on kohaldatavuse määralt eelviimasel ehk kaheksandal kohal alates alaealise õigusrikkuja poolt toime pandud esimesest õigusrikkumisest, kuni juba korduvrikkuja poolt toime pandud kaheksanda õigusrikkumiseni, kuid protsentuaalsed näitajad varieeruvad 0,2 protsendist kuni ühe protsendini. Alaealise korduvrikkuja poolt toime pandud üheksanda õigusrikkumise juhul on käendus kohaldatavuselt seitsmendal kohal 3,5%-ga, kümnenda ja üheteistkümnenda õigusrikkumise korral oli käendus kohaldatavuselt viiendal kohal 5,9%-ga ja 14,3%-ga ning kaheteistkümnenda õigusrikkumise korral, mida käsitletavas ajavahemikus pandi toime kolm korda, kohaldati käendust 25% juhtudest ning nimetatud näitajaga oli käendus kohaldatavuselt kolmandal kohal.²³⁸ Eelnevast tulenevalt kohaldatakse käendust kõige enam korduvrikkuja poolt toime pandud järjestuses teise õigusrikkumise järelmina, kuid põhjalikumate üldistuste tegemiseks ei ole käenduse kohaldatavuse määr piisav.

Ameerika Ühendriikides on levinud Suure Venna ja Suure Õe programmid (Big Brothers/Big Sisters of America), mille eesmärk on abistada alaealisi, kes vajavad sotsialiseerimist ja juhendamist. Vabatahtlik, kes sellises programmis osaleb, õpetatakse välja ning talle leitakse sobiv alaealine, kellele ta peab eeskujuks olema. Alaealise ning Suure Õe/Suure Venna vaheline suhtlus peab olema vahetu ning järjepidev. Sellise programmi aluseks on sotsiaalse kontrolli teooria, mille kohaselt alaealised hoiavad suure tõenäosusega õigusrikkumistest eemale, kui nad on saavutanud tugeva positiivse suhtluse täiskasvanud eeskujuga. Uuringud on näidanud, et sellised mentoritega programmid on edukad. Neis kaasategevad alaealised tarbivad väiksema tõenäosusega narkootikume ja alkoholi ning suurema tõenäosusega on parema õppe edukusega ja saavad paremini läbi oma vanematega, kui alaealised, kes ei ole kaasatud sellistesse programmidesse.²³⁹

Autori arvates ei ole käendus toimiv mõjutusvahend ning nagu statistika näitab, ei kasutata seda mõjutusvahendit tihedalt. Alaealise mõjutusvahendite seaduses võiks asendada käenduse eelpoolkirjeldatud programmiga. Alaealisele õigusrikkujale võiks määrata käendaja asemel „Suur Vend“ või „Suur Õde“, kes oleks talle heaks eeskujuks ning abistaks ja juhendaks teda.

Käendajaks olemine alaealisele õigusrikkujale on suur vastutus ning kohustus, mis vajab isiklikku lähenemist ja täielikku pühendumist alaealise probleemidele ning abistamisele. Eelnev on ka põhjuseks, miks alaealistele õigusrikkujatele on raske leida käendajat. Käendus võtab väga palju aega ning on käendajale koormav. Käendajaks hakkamine on vabatahtlik

---

²³⁸ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

²³⁹ R. Lotz. Youth Crime in America. A Modern Synthesis. New Jersey: Pearson Education 2005, p 313.

ning tasustamata töö, seega peab käendajaks olema inimene, kes teeks seda heast tahtest ning soovist aidata. Samuti on probleemiks inimese sobivus käendajaks olemise suhtes. Käendaja peab olema iseloomult kannatlik ning ei peaks kiireid tulemusi ootama. Käenduse probleemile töö autori poolseks lahenduseks võiks olla riiklikult väljatöötatud käendajate võrgustik. Igas kohalikus omavalitsuses peaks olema kohustuslikus korras vähemalt üks lepinguline käendaja, kes antud kohaliku omavalitsuse alaealistele õigusrikkujatele vajaduse korral on käendajaks. Tulenevalt kohalikes omavalitsustes elavate laste arvust võiksid väiksemad kohalikes omavalitsused koostööd teha ühe käendajaga ning suuremates kohalikes omavalitsustes võiks olla mitu käendajat. Kirjeldatud lahenduse probleemiks on rahaline külg, sest hästi funktsioneeriva võrgustiku väljatöötamine ning töös hoidmine ja käendajate tasustamine on kulukas. Käendamine annab hea võimaluse alaealise õigusrikkuja igakülgseks toetamiseks ning abistamiseks. Isiklik suhtlus ning pidev koostöö on tõenäoliselt efektiivne vahend alaealise poolt toime pandud uute õigusrikkumiste ärahoidmiseks.

3.9. Noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooni-teenuses või ravikuurides osalemine

Alaealisele õigusrikkujale kohaldatakse AMVS § 3 lõige 2 punktist 1 tulenevalt alaealiste komisjoni poolt mõjutusvahendina noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses osalemist, kui ta on toime pannud süüteo või kui ta ei täida koolikohustust ning ka siis, kui alaealine tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist või psühhotroopset ainet. Tulenevalt AMVS § 3 lõige 2 punktist 4 kohaldatakse alaealisele õigusrikkujale mõjutusvahendina ravikuurile suunamist, kui alaealine tarvitab alkohoolset jooki, narkootilist- või psühhotroopset ainet.

Alaealisele kohaldatav rehabilitatsiooniteenus on mõjutusvahend, mille otstarve on parendada alaealise toimetulekut sotsiaalselt aktsepteeritud meetodite abil oma igapäevaste rollidega. Rehabilitatsiooniteenuse raames hinnatakse mitmekülgsest alaealist ja tema sotsiaalset võrgustikku, koostatakse rehabilitatsiooniplaan ning rakendatakse seda.²⁴⁰

Tulenevalt noorteprogrammides osalemise korra²⁴¹ punktist 1 on alaealiste komisjoni sekretäri ülesanne koguda informatsiooni komisjoni asukohajärgsel haldusterritooriumil toimuvate noorteprogrammide kohta, mille teostajad on andnud nõusoleku alaealiste õigusrikkujate osalemiseks. Alaealisele õigusrikkujale valib noorteprogrammi alaealiste komisjon, võttes arvesse alaealise võimeid, soovi ning noorteprogrammi toimumise kohta,

---

²⁴⁰ A. Popova, H. Jaanimägi 2006, lk 13.

²⁴¹ Noorteprogrammides osalemise kord. Haridusministri määrus 28.08.1998 nr 14.- RTL 1998, 277, 1157; RTL 2009, 92, 1329.

lähtudes noorteprogrammides osalemise korra punktist 3. Noorteprogrammis osalemist on asjakohane kohaldada alaealisele, kes ei kasuta otstarbekalt oma vaba aega ning samuti kui alaealist ümbritsev sõpruskond on teadaolevalt delinkventse käitumisega.²⁴²

Alaealiste komisjonide poolt alaealisele õigusrikkuja määratud osalemine sotsiaalprogrammis on mõjutusvahend, mille käigus toimub alaealise psühhosotsiaalne abistamine ning samuti korrigeeritakse õigusrikkuja käitumist. Alaealistele õigusrikkujatele kohaldatav osalemine ravikuuris on mõjutusvahend, mille abil aidatakse alaealisel vabaneda alkoholi, narkootilise- või psühhotroopse aine sõltuvusest ning aidatakse kaasa tema tervise taastumisele.²⁴³

Tulenevalt sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemise rakendamise korra²⁴⁴ punktist 2 viiakse osalemine ravikuuris läbi tervishoiuasutuses või ambulatoorselt. Alaealisele õigusrikkujale määratud sotsiaalprogrammi või ravikuuri viib läbi vastava ettevalmistusega spetsialist, tulenevalt sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemise rakendamise korra punktist 4, kellel on õigus tutvuda alaealiste komisjonis materjalidega alaealise kohta.

Alaealistele õigusrikkujatele noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuuris osalemise kohustuse määramine moodustas 2002. aastal 6% kõigist samal aastal kohaldatud mõjutusvahenditest, 2004. aastal oli sama näitaja 5,6%, 2006. aastal tõusis kõnealuse mõjutusvahendi kohaldamise määr 8%-ni, 2008. aastal tõusis sama näitaja 10,6%-ni, 2010. aastal moodustas kohustus osaleda noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuuris 11,5% kõigist samal aastal kohaldatud mõjutusvahenditest ning 2011. aastal oli sama näitaja 11%.²⁴⁵ Seega võib öelda, et alates 2002. aastast on käsitletava mõjutusvahendi kohaldatavus järjepidevalt tõusnud. Nimetatatu üheks faktoriks võib olla ka teenuste kättesaadavuse paranemine mitte ainult suuremates linnades, vaid ka väiksemates keskustes.

Alaealistele korduvrikkujatele noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuuris osalemist on määratud 1386 juhul ning kõnealune mõjutusvahend kohaldatavuselt neljandal kohal 14,3%-ga. Kui analüüsida eraldi õigusrikkumisi, siis esimese, teise, kolmanda ja ka neljanda teo puhul on käsitletav mõjutusvahend kohaldatavuselt neljanda kohal, vastavalt 10,8%-ga, 13,6%-ga, 17%-ga ja 19,7%-ga. Viienda õigusrikkumise puhul on alaealistele õigusrikkujatele kohaldatav

²⁴² J. Ginter. Alaealiste komisjoni käsiraamat. Eesti Noorsootöö Keskus 2004.

²⁴³ A. Popova, H. Jaanimägi 2006, lk 12-13.

²⁴⁴ Sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemise rakendamise kord. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037; RTL 2002, 10, 102.

²⁴⁵ Haridus- ja Teadusministeerium 2005, lk 33.; Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 28.; Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 10.; Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 11.

programmis, ravikuuris või rehabilitatsiooniteenuses osalemine kohaldatavuselt teisel kohal 22,1%-ga, kuuenda õigusrikkumise korral on kõnealune mõjutusvahend esimesel kohal 23,5%-ga. Alaealiste korduvrikkujate poolt toime pandud seitsmenda õigusrikkumise arvestuses on programmis, ravikuuris või rehabilitatsiooniteenuses osalemine kohaldatavuselt kolmandal kohal 16,5%-ga, kaheksanda õigusrikkumise korral on kõnealune mõjutusvahend kohaldatavuselt neljandal kohal 11,1%-ga ning üheksanda õigusrikkumise juhtudel on kõnealune mõjutusvahend kohaldatavuselt viiendal kohal 10,3%-ga. Alaealiste korduvrikkujate poolt toime pandud õigusrikkumiste järeldatav mõjutusvahendite kohaldatavuselt on programmis, ravikuuris või rehabilitatsiooniteenuses osalemine neljandal kohal 17,7%-ga.²⁴⁶ Eelnev statistika näitab, et kõnealust mõjutusvahendit kasutatakse korduvrikkujate mõjutamiseks üsna sagedasti. Alaealiste komisjonid kohaldavad kõnealust mõjutusvahendit eelkõige korduvrikkujate puhul, eriti aga ravikuuri ning rehabilitatsiooniteenust, mis kujutavad endast olulist sekkumist alaealise isiklikku sfääri.

Kõnealuse mõjutusvahendi üks probleemkohti on ajutine kestus ning vähene kättesaadavus. Samuti nagu sotsiaalprogrammid või ravikuur kestavad ka enamuse noortelaagritest väga lühikest aega või toimuvad ainult korra aastas.²⁴⁷ Alaealine vajab pikema ajalist toetust ning pidevat abistamist, mille pakkumine on kulukas ning seotud asukohaga, nii alaealise enda kui ka näiteks programmi läbiviimiskohaga.

Ravikuuris osalemine on oluline mõjutusvahend just sõltuvusprobleemidega alaealiste jaoks. Tegemist on sihtotstarbelise mõjutusvahendiga, mis on suunatud sõltuvusprobleemidega lastele. Kõnealune meede on vajalik, kui alaealise õigusrikkuja sõltuvusest ei ole võimalik vabaneda ilma meditsiinilise sekkumiseta. Alaealisele õigusrikkujale on ravikuuris osalemise kohustus ebameeldiv ning võib põhjustada ka mõjutusvahendi täitmisest kõrvalehoidmist, mida peaks kindlasti vältima tulenevalt mõjutusvahendi otstarbest, sest sõltuvusprobleemidega isikud vajavad pidevat järelevalvet ja järjepidevat ravi. Seega on ravikuuris osalemise kohustus väga olulisel kohal vältimaks tulevikus õigusrikkumisi. Alkohol, narkootilised- ning psühhotroopsed ained hägustavad maailmapilti ning enamikel juhtudel kaob isikul, kes nimetatud aineid on tarbinud, arusaam reaalsusest. Eelpoolnimetatud asjaolude esinemisel ei tee isik enam õigel ja vääril vahet ning õigusrikkumised leiavad aset suure tõenäosusega.

Noorteprogrammides, sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses osalemise kohustus ei ole alaealise jaoks ilmselt mitte nii ebameeldiv või vastumeelne mõjutusvahend,

---

²⁴⁶ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

²⁴⁷ J. Ginter. Alaealiste komisjoni käsiraamat. Eesti Noorsootöö Keskus 2004.

kui ravikuuris osalemine. Erinevate programmide planeerimise ning täideviimise problemaatika seisneb ilmselt nendega kaasnevates suurtes kulutustes. Riikliku ning ka kohaliku omavalitsuse toetuse olemasolu on väga oluline, et seda liiki mõjutusvahendeid oleks võimalik üldse määrata. Erinevates programmides ning laagrites osalemine pakub alaealistele õigusrikkujatele võimalust suhelda teistega alaealistega, leida uusi kontakte ning saada positiivset emotsiooni, mis on alaealise õigusrikkuja õiguskuulekusele suunamisel väga oluline aspekt. Probleemid seonduvad väiksemate kohalike omavalitsuste rahaliste võimaluste vähesusega. Väiksemad kohalikud omavalitsused peavad saatma alaealisi õigusrikkujaid tihti suuremates kohalikes omavalitsustes asetleidvatesse programmidesse, millega seonduvad juba transpordikulud. Noorteprogrammid, sotsiaalprogrammid ning rehabilitatsiooniteenused on väga vajalikud mõjutusvahendid, kuid nende määramisel tuleb kindlasti kaaluda alaealise poolt toime pandud õigusrikkumise raskusastet. Alaealine õigusrikkuja peab olema ohutu ülejäänud alaealiste ning erinevates programmides osalevate isikute jaoks. Tagatud peab olema kõigi osalevate isikute turvalisus. Töö autor ei pea selle all silmas, et alaealised õigusrikkujad peaks eraldama ülejäänutest programmis osalejatest või õigusrikkujatele eraldi programmide korraldamist, sellisel juhul kaoks ära positiivne funktsioon. Erinevates programmides osalemine peab pakkuma alaealisele võimalust luua sotsiaalset võrgustikku enda ümber ning kaasa aitama resotsialiseerumisele.

3.10. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine

Tulenevalt AMVS § 6 lõikest 1 on kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kool (edasipidi nimetatud ka erikool) põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse alusel moodustatud kool, kuhu suunatakse õpilasi alaealiste komisjoni taotlusel kohtumääruse alusel. Alaealiste komisjonil on AMVS § 6 lõikest 2 lähtuvalt õigus taotleda kohtult alaealise õigusrikkuja kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamist, kui alaealine on toime pannud süüteo, mille eest määratud mõjutusvahendid ei ole olnud tulemuslikud ning kui kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine toimub alaealise kasvatusliku järelevalve huvides. Alaealiste komisjonil on AMVS § 6 lõikes 3 sätestatust lähtuvalt õigus taotleda kohtult luba alaealise, kes on vähemalt 12-aastane, paigutamiseks kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli ning kui alaealine on vähemalt kümneaastane ja on toime pannud karistusseadustikus ettenähtud kuriteokoosseisule vastava õigusvastase teo, on erandkorras alaealiste komisjonil õigus taotleda kohtult luba alaealise paigutamiseks eritingimusi vajavate õpilaste kooli. Tulenevalt AMVS § 6 lõikest 4 on alaealiste komisjonil õigus alaealist suunata kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli kuni kaheks aastaks, arvestades õppeaasta lõpuga.

Tulenevalt meditsiiniliste vastunäidustuste loetelu, mille olemasolu korral alaealist ei suunata kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli²⁴⁸, punktist 2, peab alaealiste komisjoni poolt alaealise suunamisel kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli arvesse võtma arsti kirjalikku otsust alaealise tervise seisundi kohta. Meditsiiniliste vastunäidustuste loetelu, mille olemasolu korral alaealist ei suunata kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli, punktis 4, ei ole alaealiste komisjonil õigust suunata alaealist kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli, kui selles koolis puuduvad vajalikud võimalused eriõpetuse saamiseks, mida alaealine lähtuvalt oma puudest või tervislikust seisundist vajab.

Tulenevalt alaealise kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise korra²⁴⁹ punktist 2 peab alaealiste komisjon enne kohtule taotluse esitamist alaealise erikooli suunamiseks esitama taotluse enne erikoolile, kes broneerib alaealisele õigusrikkujale koha õppeasutuses. Kui kool on kinnitanud alaealiste komisjonile, et koht alaealisele õigusrikkujale on olemas, siis lähtuvalt alaealise kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise korra punktist 4 saadab alaealiste komisjon põhjendatud taotluse kohtunikule alaealise suunamiseks kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli. Tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku §-st 406 vaatab kohtunik erikooli suunamise taotluse läbi viivitamata ning kui selleks on vajadus, võib kohtunik kutsuda kohtusse alaealise, tema seadusliku esindaja, alaealiste komisjoni esindaja ja lastekaitsetöötaja või sotsiaaltöötaja või psühholoogi ning küsitleda neid taotluse põhjendatuse selgitamiseks. Tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku § 406 lõikest 3 teeb kohus taotluse lahendamiseks alaealise kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli paigutamise määruse või taotluse rahuldamata jätmise määruse. Alaealiste komisjon peab tulenevalt alaealise kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste suunamise korra punktist 5 saatma erikoolile vastava kohtumääruse ära kirja ning vajalikud dokumendid, kui kohus andis loa kohaldada alaealisele õigusrikkujale mõjutusvahendina eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamist.

Lähtuvalt alaealise kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise korra punktist 8 esitab alaealiste komisjon kooli direktori soovitusel kohtule põhjendatud kirjaliku taotluse tähtaja pikendamiseks, kui erikooli direktor leiab, et alaealise viibimise tähtaega eritingimusi vajavate õpilaste koolis on vaja pikendada. Kriminaalmenetluse seadustiku § 406 lõige 3 punktides 2 ja 4 teeb kohus taotluse lahendamiseks alaealise kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolis viibimise tähtaja pikendamise põhjendatud määruse või taotluse rahuldamata jätmise põhjendatud määruse. Tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku §-st 405

²⁴⁸ Meditsiiniliste vastunäidustuste loetelu, mille olemasolu korral alaealist ei suunata kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037; RTL 2002, 10, 102.

²⁴⁹ Alaealise kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise kord. Haridusministri määrus 28.08.1998 nr 14.- RTL 1998, 277, 1157; RTL 2009, 92, 1329.

annab kohtunik loa alaealise vabastamiseks erikoolist enne tähtaega, selle kooli direktori või alaealise seadusliku esindaja kirjaliku taotluse alusel, millele on lisatud ka alaealiste komisjoni arvamus. Kohus teeb taotluse lahendamiseks alaealise enne tähtaega kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolist vabastamise põhistatud määruse või taotluse rahuldamata jätmise põhistatud määruse, tulenevalt kriminaalmenetluse seadustiku § 406 lõige 3 punktidest 3 või 4.

Tulenevalt AMVS §-st 6² on kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli õpilast õigus paigutada eraldusruumi kuni üheks ööpäevaks, kui õpilase puhul on otsene oht enesevigastamiseks või vägivallaks teiste isikute suhtes ning juhul kui suusõnaline rahustamine ei ole olnud tulemuslik. Pärast eraldusruumis viibimise aja lõppu vestleb õpilasega koolipsühholoog, kooli direktor või tema volitatud isik, eesmärgiga välja selgitada õpilase käitumise põhjused, mille tõttu ta eraldusruumi paigutati, ning selleks, et arvestata vestluse käigus selgunud asjaoludega edasises kasvatusprotsessis.

Eestis on kaks kasvatuseritingimusi vajavatele õpilastele suunatud kooli, milleks on poistele Tapa Erikool ja tüdrukutele Kaagvere Erikool. 2009. aastal oli Tapa Erikoolis 40 õpilast ja Kaagvere Erikoolis 28 õpilast.²⁵⁰

Aastate 2002-2011 lõikes on kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine alaealiste komisjonide poolt vähenenud rohkem kui kolm korda. Aastal 2002 moodustas erikooli suunamine 6,6% kõigist samal aastal kohaldatud mõjutusvahenditest, 2004. aastal oli sama näitaja langenud 3%-ni, 2006. aastal moodustas alaealiste kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine 2,1% kõigist alaealiste komisjonide poolt kohaldatud mõjutusvahenditest, 2008. aastal oli sama näitaja 2,3% ning 2010. aastal 1,8%, 2011. aastal moodustas erikooli suunamine 2% kõigist samal aastal kohaldatud mõjutusvahenditest. Aastal 2010 esitasid alaealiste komisjonid kohtutele 63 taotlust alaealise suunamiseks erikooli ning kohus rahuldab neist taotlustest 51, seega suunati alaealiste komisjonide taotluste alusel 2010. aastal erikooli 51 alaealist. 2011. aastal esitasid alaealiste komisjonid 60 taotlust kohtutele alaealise õigusrikkuja suunamiseks erikooli ning kohtud rahuldabid neist taotlustest 40, seega aastal 2011 suunati alaealiste komisjonide taotluse alusel erikooli 40 alaealist.²⁵¹

Alaealistele korduvrikkujatele on käsitletava ajaperioodi (2008-2012) lõikes kohaldatud erikooli suunamist kokku 270 korral, mis on kohaldatavuselt kuuendal kohal 2,8%-ga. Analüüsitava korduvrikkujate puhul on esimese ja teise õigusvastase teo järelmina erikooli

²⁵⁰ Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudid. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 1. detsember 2010, lk 10.

²⁵¹ Haridus- ja Teadusministeerium 2005, lk 33.; Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009, lk 28.; Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011, lk 10.; Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012, lk 11.

suunamine kohaldatavuselt seitsmendal kohal vastavalt 1%-ga ja 2%-ga. Kolmanda, neljanda, viienda, kuuenda, seitsmenda ja kaheksanda õigusrikkumise juhtudel on erikooli suunamine kohaldatavuselt viiendal kohal, vastavalt 4,3%-ga, 4%-ga, 7,5%-ga, 11,3%-ga, 9%-ga ja 9,3%-ga. Üheksanda korduvrikkujate poolt toimepandud õigusrikkumiste arvestuses on erikooli suunamine kohaldatavuselt neljandal kohal 13,8%-ga ning kolmeteistkümnenda õigusrikkumise arvestuses, mida on analüüsitava ajaperioodi jooksul olnud kaks, on ühel juhtudest kohaldatud erikooli suunamist, mis moodustas 50% nimetatud arvu õigusrikkumiste eest määratud mõjutusvahenditest.²⁵² Eelnevast statistikast saab järeldada, et erikooli suunatud alaealiste arv on seoses nende poolt toimepandud õigusrikkumistega. Seega näevad ka komisjonid erikooli suunamist reeglina kui viimase võimaluse meetet ehk seda kohaldatakse alles siis, kui teised, vähem intensiivsed meetmed ei ole tulemust andnud. Kuid on ka juhtumeid, mil komisjoni suunavad alaealise erikooli juba pärast esimest õigusrikkumist.

2005. ja 2006. aastal alaealiste komisjonide liikmete seas läbi viidud küsitluse alusel näevad komisjonide liikmed probleemi erikooli suunamise praktika ebaühtluses, viidates asjaolule, et kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise osas peaks ühtlustama praktikat ning määratlema kindlad põhimõtted, millistel alustel alaealisi erikoolidesse suunatakse. Suureks puuduseks on erikoolide vähene diferentseeritus- puudub vahepealne variant tavakooli ja erikooli vahel. Komisjonide liikmete arvamusel tuginedes võib öelda, et kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolid ei taga alaealise õigusrikkuja viibimist seal ega vastuta nende loata puudumiste eest.²⁵³ Tallinna linnaosade alaealiste komisjonides 2006. aastal läbi viidud uuringu alusel selgus, et komisjoni liikmete arvates ei mõju erikoolid kasvatuslikult, sest samadesse erikoolidesse suunatakse eri vanustes ja erinevaid õigusrikkumisi toime pannud alaealised.²⁵⁴

2007. aastal läbi viidud uuringu tulemusena toodi välja kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste koolidega seonduvad probleemid, milleks on peamiselt kriminaalse subkultuuri levik ning distsipliini puudumine ja erikoolide vajalikul tasemel diferentseerituse puudumine.²⁵⁵

Justiitsministeeriumi 2010. aasta analüüsile tuginedes võib öelda, et kohtute praktika alusel rahuldatakse 80% alaealiste komisjonide poolt esitatud erikooli suunamise taotlustest. Taotluste rahuldumata jätmise osakaal erines kohtuti oluliselt, näiteks, kui Viru Maakohus rahuldab peaaegu kõik taotlused alaealise suunamiseks erikooli analüüsitava kahe ja poole

---

²⁵² Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

²⁵³ I.-E. Rannala, A. Tiko, A. Rohtla 2006, lk 38-40.

²⁵⁴ T. Kalle 2008, lk 134.

²⁵⁵ A. Markina, M. Märtsen. Alaealiste karistuste tulemuslikkus. Tallinn: Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2008, lk 35-36.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=37875/Alaealiste+karistuste+tulemuslikkus.+Tartu+%DClkooli+%D5igusinstituut,+A.+Markina,+M.+M%E4rtson+%282008%29.pdf> (16.04.2012)

aasta jooksul, siis Harju Maakohus jättis iga teise taotluse rahuldamata. Komisjonide poolsete erikooli suunamise taotluste rahuldamata jätmise peamised põhjused olid järgnevad: alaealiste komisjon soovis kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli suunata alaealist, kes ei olnud süütegu toime pannud; alaealiste komisjonide poolt polnud ammendunud leebemate mõjutusvahendite kasutamine; alaealise käitumine oli komisjoni poolt esitatud suunamistaotluse menetlemise ajal parenenud ning kohtu arvamusel vajadus erikooli suunamiseks puudub.²⁵⁶

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolist lahkudes paneb 81% alaealistest toime uue süüteo kahe aasta jooksul ning 41% uue kuriteo. Mõne aasta möödudes alates erikoolist lahkumisest on noorukitest 43 protsendil kokkupuude kinnipidamisasutustega. Erikoolist lahkunud õpilaste osas puudub järelhooldus ning seega ei ole tagatud ka resotsialiseerimine ühiskonda.²⁵⁷

Aastatel 2005-2006 erikooli õpilaste ja õpetajate seas läbi viidud uuringust selgus, milliseid erikoolide funktsioone peavad erikoolidega kõige rohkem seotud isikud tähtsamateks. Selgus, et kõige olulisemaks funktsiooniks peetakse õpilastele teadmiste andmist, millele järgnev õpilaste käitumise kontrollimine ja õpilaste karistamine ning kõige vähem tähtsateks peetakse õpilaste isiksuse ümberkujundamist, õpilaste haiguste ravimist ja õpilaste sulandamist ühiskonda.²⁵⁸

Probleemiks alaealiste erikooli suunamisel on nii alaealiste komisjonide kui ka kohtute poolne ühtlustamata käitumisviis, puuduvad samased alused või suunised, millistel juhtudel alaealine erikooli suunata ning millistel juhtudel peaks kasutama vähem intensiivseid ja vabadust riivavaid mõjutusvahendeid. Samuti on vajadus esikooli ja tavakooli vahepealse variandi järele. Tegemist võiks olla näiteks õpilaskodu sarnase asutusega, kuhu saaks suunata alaealisi järelevalve alla, kui on oluline alaealine mingiks ajaks eraldada senisest keskkonnast ja suhtlusringkonnast. Praeguse korra alusel selline vahepealne variant puudub, olemas on küll mõned õpilaskodud, kuid alaealiste komisjon sinna alaealisi õigusrikkujaid kehtiva korra alusel suunata ei saa, kuigi selleks oleks vajadus.

Alaealise õigusrikkuja suunamine kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli peaks olema erandjuht ning igal võimalikul juhul peaks seda varianti vältima. Eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine tähendab alaealise eemaldamist tavapärasest elukeskkonnast.

---

²⁵⁶ K. Tamm. Erikooli suunamise kohtupraktika. Tallinn: Justiitsministeerium 2010, lk 7-9.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53129/ERIKOOLI+SUUNAMISE+KOHTUPRAKTIK+A.+Justiitsministeerium,+2010.pdf> (16.04.2012)

²⁵⁷ Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 1. detsember 2010, lk 13.

²⁵⁸ K. Kõiv. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolid Eestis: ülevaade. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2007, lk 21.

käsitletav mõjutusvahend võib evida negatiivset mõju alaealisele õigusrikkujale, kui alaealiste komisjon ei ole otsuse tegemisel täielikult kindel mõjutusvahendi vajalikkuses. Töö autor leiab, et erikoolide problemaatika on seotud rangete meetetega, vähese järelevalvega ning pikaaegne negatiivne mõju alaealise vaimsele tervisele ning ka tulevikupotentsiaali vähenemine. Erikoolides eraldatakse poisid tüdrukutest, kuid puudub eristamine õigusrikkumise järgi, mis oleks antud juhul väga vajalik. Ühte erikooli paigutatakse nii pisivarguse toimepannud kui ka kuriteo toimepannud alaealised õigusrikkujad. Eelpoolnimetatud eristamise puudumine võib põhjustada uute õigusrikkumiste toimepanemise. Seega peaks töö autori arvates eraldama alaealised õigusrikkujad üksteisest õigusrikkumiste alusel. Kuna mõjutusvahendi puhul on tegu alaealise vabaduse piiramisega, peaks alaealiste komisjon väga hoolikalt kaaluma võimalust rakendada mõnda teist mõjutusvahendit, mis oleks sama efektiivne, kuid vabadust vähem piirav.

3.11. Üldine hinnang mõjutusvahenditele

Analüüsitava ajaperioodi (2008-2012) jooksul kohaldati alaealiste korduvrikkujatele esmaste õigusrikkumiste tagajärjena kokku 3347 mõjutusvahendit ning korduvrikkumiste tagajärjena kokku 6385 mõjutusvahendit. Tabelis number 1 on näidatud võrdlusena mõjutusvahendite kohaldamise erinevusi esmarikkumiste ja korduvrikkumiste puhul. Esimese õigusrikkumise puhul kohaldasid alaealiste komisjonid õigusrikkujatele kõige enam hoiatust, korduvrikkujate puhul on kohaldatavuselt esimesel kohal spetsialisti juurde vestlusele suunamine. Hoiatuse määramine korduvrikkujatele on kohaldatavuselt kolmandal kohal. Spetsialisti juurde suunamine on esimese õigusrikkumise puhul kohaldatavuselt teisel kohal. Seega üldiselt ei peeta hoiatust korduvrikkumiste puhul tulemuslikuks mõjutusvahendiks, kuid sellest olenemata kohaldatakse hoiatust siiski ka korduvrikkujatele olulisel määral. Spetsialisti juurde suunamist peetakse tulemuslikuks nii esimeste õigusrikkumiste puhul kui ka korduvrikkumiste puhul. Esimeste õigusrikkumiste eest määratud mõjutusvahenditest on kohaldatavuselt kolmandal kohal üldkasulik töö, korduvrikkumiste puhul on alaealiste komisjonid poolt määratav üldkasulik töö kohaldatavuselt teisel kohal, mis näitab, et komisjoni peavad üldkasuliku töö kohaldamist õigusrikkujatele tulemuslikuks meetmeks, seda eriti korduvrikkujate puhul. Noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuurides osalemise kohustuse määramine alaealistele õigusrikkujatele on nii esimese õigusrikkumise kui ka korduvrikkumise korral kohaldatavuselt neljandal kohal, oluliselt erineb protsentuaalne näitaja, millest tulenevalt võib öelda, et komisjonid peavad kõnealust mõjutusvahendit enam tulemuslikuks just korduvrikkumiste juhtudel. Koolikorralduslike mõjutusvahendite kohaldatavuse määr on nii

esimeste õigusrikkumiste kui ka korduvrikkumiste puhul suhteliselt väike, millest tulenevalt võib öelda, et alaealiste komisjonid ei pea koolikorralduslike meetmete kohaldamist õigusrikkujatele tulemuslikuks. Kohustuse elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus kohaldamise määr on samuti väikese osatähtsusega, kuid kõnealust mõjutusvahendit kohaldatakse enam korduvrikkujatele, kui esmase õigusrikkumise juhtudel. Erikooli suunamine esimese õigusrikkumise tagajärjel on kohaldatavuselt seitsmendal kohal ning korduvrikkumiste tagajärjel viiendal kohal. Erikooli suunamise kohaldamise määr on korduvrikkumiste puhul oluliselt suurem, mis on ka loomulik, sest autori arvates ei ole erikooli suunamine kohane mõjutusvahend esimese õigusrikkumise juhtudel. Käendus ning lepitamine on nii esimese õigusrikkumise kui ka korduvrikkumiste korral kohaldatavuselt eelviimasel ja viimasel kohal, erinevus on kohaldatavuse määrades. Seega esineb olulisi erinevusi alaealiste komisjonide poolt määratavate mõjutusvahendite kohaldatavuses, kui võrrelda omavahel esimese õigusrikkumise eest kohaldatud mõjutusvahendeid korduvrikkumiste eest kohaldatud mõjutusvahenditega.

Tabel 1. Alaealistele korduvrikkujatele kohaldatud mõjutusvahendite osakaalu võrdlus esmaste õigusrikkumiste ja korduvõigusrikkumiste juhtudel.

Mõjutusvahendid	Esimene õigusrikkumine	Korduvõigusrikkumine
Hoiatus	36,4%	23,3%
Vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde	26,6%	26,4%
Üldkasulik töö	20%	24,7%
Noorte- või sotsiaalprogrammides või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuurides osalemine	10,8%	16%
Koolikorralduslikud mõjutusvahendid	3%	2,8%
Kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus	1,6%	2,3%
Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine	1%	3,7%
Käendus	0,3%	0,7%

Lepitamine	0,3%	0,1%
------------	------	------

Allikas: Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

Alaealiste komisjonid saavad kohaldada alaealistele õigusrikkujatele üheksat erinevat mõjutusvahendi liiki, millest mõnedel on omakorda alaliigid. Tegemist on üldplaanis piisavate võimalustega, kuid vaja oleks seadust ajakohaseks muuta ning sisse viia mõned vajalikud muudatused. Vajalikud muudatused võiks jagada menetluslikeks kohaldamisprobleemideks ning materiaalõiguslikeks puudujääkideks olenevalt muudatuse iseloomust. Materiaalõiguslikuks probleemiks on näiteks see, kui puudub otsene seos toimepandud õigusrikkumise ning selle eest kohaldatud mõjutusvahendi vahel. Menetluslikeks probleemideks on komisjonide tööga seonduv problemaatika, näiteks vajadus ümbertöötada mõjutusvahendite täitmise järelevalve süsteem ning sellest tulenevalt vajadus eraldi komisjoni liikme järele, kelle ainus ülesanne oleks tegeleda mõjutusvahendite täitmise järelevalvega, samuti probleem pikkade menetlusaegadega nii komisjonis kui ka enne komisjoni jõudmist, näiteks prokuröride ning politseiametnike poolt komisjoni suunatud juhtumite osas.

Vajaliku muudatusena näeb töö autor täpsemate juhiste määratlemiseks mõjutusvahendite valikul ning kohaldamisel alaealiste komisjonide poolt. Juhised ei peaks olema üksikasjadeni määratletud, vaid tegemist peaks olema üldiste juhistega, näiteks millistel juhtudel suunata alaealine erikooli või millised mõjutusvahendid ja millises ulatuses peavad olema alaealisele kohaldatud enne, kui oleks komisjonil võimalik suunata alaealine kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli. Esineb olukordi, mil mõjutusvahend ei vasta teo raskusastmele, kas siis on liiga range meede või vastupidi kohaldatakse liiga leebet meedet. Eelnev võib tuleneda sellest, et väärted ning ka kuriteod on erinevate raskusastmetega ning erineva tähtsusega õigusi riivavad, kuid siiski näeb autor vajadust ühtlustada komisjonide praktikat. Tihti puuduvad tulemuslike mõjutusvahendite kohaldamiseks võimalused ning seega peavad komisjonid alaealistele määrama neid mõjutusvahendeid, mida on võimalik kohaldada. Vajalik oleks välja töötada riiklik ühtne süsteem ning keskus vastavate teenusepakkujate kättesaadavuse tagamiseks. Järgnevas lõigus toob autor välja näiteid erinevuste kohta alaealiste komisjonide poolt mõjutusvahendite kohaldamise praktikas.

Alla 14-aastane alaealine pani toime neli väärtegu ning kõigi nelja väärteto eest kohaldati talle komisjoni poolt hoiatus, samas kui teine alla 14-aastane alaealine pani toime kolm väärtegu, millest esimese eest kohaldati komisjonis üldkasulikku tööd, teise väärteto eest

kohaldati eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamist ning kolmanda väärteo eest kohaldati käendust.²⁵⁹ Viimati kirjeldatud näite puhul on probleemiks ka see, et seadusest tulenev erikooli suunamisele eelnema pidanud muude meetode kasutamise ammendavuse nõue ei ole täidetud. Järneva näitena võib tuua alla 14-aastase alaealise juhtumi, mil alaealine pani toime kaks väärtegu, mille eest määras komisjon alaealisele hoiatuse ning seejärel rikkus alaealine koolikohustuse täitmist, mille eest suunas alaealiste komisjon õigusrikkuja erikooli.²⁶⁰ Samas esineb juhtumeid, mil alaealine paneb toime korduvaid väärtegu ning kuritegu, kuid komisjon ei suuna alaealist erikooli. Näitena võib tuua alla 14-aastase alaealise juhtumi, mil alaealine pani toime seitse väärtegu ja kaks kuritegu ning rikkus koolikohustuse täitmise nõuet, mille tagajärjel kohaldati talle järgnevaid mõjutusvahendeid: esimese väärteo ja kuriteo eest määras komisjon alaealisele hoiatuse ja suunamise pikapäevarühma, teise väärteo eest määras komisjon alaealisele hoiatuse ja üldkasuliku töö, teise kuriteo eest määras komisjon alaealisele hoiatuse, suunamise pikapäevarühma, vestlusele suunamise psühholoogi juurde ja üldkasuliku töö, kolmanda väärteo eest määrati alaealisele hoiatus, koolikohustuse mittetäitmise eest määras komisjon alaealisele hoiatuse ja vestlusele suunamise psühhiaatri juurde, neljanda väärteo eest määras komisjon alaealisele hoiatuse ning kohustuse osaleda rehabilitatsiooniteenuses, viienda väärteo eest määras komisjon õigusrikkujale hoiatuse ja üldkasuliku töö ning kuuenda ja seitsmenda väärteo eest määras komisjon alaealisele hoiatuse.²⁶¹

Eelnevatest näidetest tuleb selgelt välja erinevus komisjonide poolt mõjutusvahendite kohaldamise osas. Kehtiva õiguse alusel sõltub mõjutusvahendi valik töö autori arvates liiga palju komisjoni soovist ning võimalustest. On komisjone, kes juba esimeste õigusrikkumise tagajärjel suunab alaealise erikooli, kuid on ka komisjone, kes ei suuna isegi peale mitmendat kuritegu ning korduvaid väärtegu alaealist õigusrikkujat erikooli. Eelnevast tulenevalt näeb töö autor vajadust alaealiste komisjoni poolt mõjutusvahendite kohaldamise praktika ühtlustamiseks.

Alaealiste komisjonide käsutuses on rakendada pigem karistusliku eesmärgiga mõjutusvahendeid, mis on ühekordse mõjuga, ning mida ei peeta alaealiste õigusrikkujate puhul tulemuslikuks. Kõige rangem meede on erikooli suunamine, kuid see ei suuda täita

---

²⁵⁹ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

²⁶⁰ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

²⁶¹ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

kasvatuslikke eesmärke.²⁶² Töö autor nõustub eelpool nimetatud väitega, et erikool ei täida kasvatuslikke, rehabiliteerivaid ega ka õiguskuulekusele suunamise eesmärke. Erikooli võib käsitleda ka kuritegevuse kasvulavana, sest puudub oluline diferentseeritus olenevalt alaealise poolt toimepandud õigusrikkumisest. Seega näeb autor vajadust erikoolide süsteemi ümbertöötamiseks, alaealised peaksid olema ühes asutuses koos olenevalt vanusest ning õigusrikkumise raskusastmest, mitte nagu praeguses olukorras, mil ainuke eristamine toimub õigusrikkujate soo järgi. Samuti näeb autor vajadust erikooli ja tavakooli vahepealse variandi järele, milleks võiks olla näiteks õpilaskodu, kuhu võiks suunata alaealisi, kes on toime pannud vähese tähtsusega õigusrikkumisi, kuid kindlasti mitte kuritegusid või isikuvastaseid süütegusid.

Alaealisi ei tohiks suunata erikooli esimese õigusrikkumise eest, aga on näiteid milles on seda nõuet rikutud, samuti ka nõue, et erikooli saab suunata ainult süüteo eest ning muud vahendid peavad olema ammendatud ning mitte tulemust andnud, ka neid nõudeid on mitmel juhul rikutud. Erikooli suunamise problemaatika näitlikustamiseks võiks tuua järgnevad näited: alla 14-aastane alaealine pani toime väärteo mille tagajärjel suunati ta komisjoni poolt erikooli, seejärel tarvitas keelatud aineid, mille tagajärjel suunati alaealine samuti erikooli. Teise näitena võib tuua juhtumi, mil 14-18-aastane alaealine pani toime väärteo ning rikkus koolikohustuse täitmist, mille eest kohaldati komisjoni poolt muu spetsialisti juurde vestlusele suunamist, seejärel rikkus sama alaealine veel kahel korral koolikohustuse täitmist, mille tagajärjel suunati alaealine esimesel juhul sotsiaalprogrammi ning teisel juhul juba kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli. Kolmandaks näiteks on alla 14-aastase alaealise juhtum, mil alaealine pani toime kaks väärtegu, mille eest määras komisjon alaealisele hoiatuse ning seejärel rikkus alaealine koolikohustuse täitmist, mille eest suunas alaealiste komisjon õigusrikkuja erikooli.²⁶³

Esimese näite puhul on alaealiste komisjon rikkunud alaealise suunamisel kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli meetete ammendavuse nõuet, samuti on teistkordse erikooli suunamise puhul rikutud nõuet, et alaealine peab olema toime pannud süüteo, mida antud juhul ei olnud. Teise näite puhul ei ole samuti alaealine toime pannud süütegu, vaid erikooli suunamine toimus koolikohustuse rikkumise tagajärjel. Kolmanda näite puhul ei saa samuti rääkida meetete ammenduvusest, samuti on komisjon rikkunud seadust selles osas, et alaealine ei pannud toime süütegu, kuid ta suunati siiski erikooli.

---

²⁶² Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 1. detsember 2010, lk 18.

²⁶³ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolide puudulikku tulemuslikkust näitavad kõige paremini alaealised õigusrikkujad, kes peale erikoolist vabanemist või erikoolis viibimise ajal jätkuvalt panevad toime uusi õigusrikkumisi. Järgnevalt toob töö autor ühe näite, kuid tegemist ei ole üksikjuhtumiga, selliseid näiteid võiks tuua mitmeid.

Näitena võib tuua alla 14-aastase alaealise juhtumi, mil alaealine pani toime kuriteo, mille eest alaealiste komisjon suunas ta erikooli, seejärel pani sama alaealine toime veel neli kureitegu ja ühe väärteo ning rikkus koolikohustuse täitmist, esimese kuriteo eest määras komisjon talle üldkasuliku töö, teise kuriteo eest suunas komisjon alaealise vestlusele sotsiaaltöötaja juurde ning seejärel toime pandud väärteo ja kuriteo tagajärjena suunas komisjon alaealise sotsiaalprogrammi, seejärel ei täitnud sama alaealine koolikohustust, mille tagajärjel määras komisjon talle hoiatuse, suunamise noorteprogrammi ning sotsiaalprogrammi ning sama alaealine, olles juba vanemas vanuserühmas ehk 14-18-aastane, pani toime kuriteo, mille eest komisjon määras hoiatuse.²⁶⁴

On alaealisi, kes on väga noores eas väljakujunenud korduvrikkujad ning olenemata neile kohaldatavatest mõjutusvahenditest, jätkavad kirjeldatavad alaealised õigusrikkumiste toimepanemist ikkagi, seega ei ole teatud juhtudel komisjonide töö mingit moodi tulemuslik. Komisjonide töö puudulikku tulemuslikkust iseloomustab hästi järgnev näide, mis on küll üsna harukordne, kuid siiski antud konteksti hästi sobiv.

Alla 14-aastane alaealine pani toime kuriteo, mille eest suunati ta psühholoogi juurde vestlusele, seejärel pani sama alaealine toime väärteo, mille eest suunas komisjon ta muu spetsialisti juurde vestlusele, järgnes uus väärtegu, mille eest suunas komisjon ta spetsialisti juurde vestlusele, seejärel pani sama alla 14-aastane alaealine toime kuriteo, mille eest komisjon määras talle üldkasuliku töö, järgnesid kuritegu ning väärtegu, mille eest komisjon suunas alaealise rehabilitatsiooniteenusesse, seejärel pani alaealine toime uue kuriteo, mille eest suunas komisjon ta erikooli, kuid süüteod erikooli suunamisega ei lõppenud ning alaealine pani järgnevalt toime üheksa väärtegu ning neli kuritegu, mille eest komisjon kohaldas järgnevaid mõjutusvahendeid: kolme väärteo eest suunas komisjon alla 14-aastase alaealise sotsiaalprogrammi, järgneva väärteo eest suunas komisjon alaealise ravikuuri, seejärel muu spetsialisti juurde, järgneva kahe väärteo eest suunas komisjon alaealise noorteprogrammi, seejärel pani alaealine toime kolm kuritegu ning väärteo, mille eest suunas komisjon alaealise psühhiaatri juurde vestlusele, järgnes kuritegu, mille eest suunas komisjon

---

²⁶⁴ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

alaealise muu spetsialisti juurde ning teadaolevalt viimase teona pani alla 14-aastane alaealine toime väärteo, mille eest komisjon kohaldas hoiatuse.²⁶⁵

Alaealiste komisjoni suunatud alaealise vanemate koostöö või vastuseis mõjutab oluliselt kohaldatavate mõjutusvahendite tulemuslikkust. Seega oleks vajadus komisjonidele anda õigus kohaldada alaealisele mõjutusvahendit ilma vanema või seadusliku esindaja nõusolekuta ning neile siduvalt kohustuslikus korras. Vajaliku muudatusena näeb töö autor ka käenduse, kui mõjutusvahendi ümbertöötamist, sest praegusel juhul mõjutusvahendit ei kasutata ning seega puudub ka võimalus hinnata objektiivselt selle tulemuslikkust. Seoses mõjutusvahendite ning alaealiste komisjonide töökorraldusega esineb veel mitmeid puudujääke, mida on autor kirjeldanud vastava mõjutusvahendi juures või komisjonide tööd puudutavas peatükis.

---

²⁶⁵ Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).

KOKKUVÕTE

Eesti aladel ning Eesti Vabariigis kehtinud õiguskorras ning seadusandluses on aja jooksul alaealistele õigusrikkujatele kohaldatavad karistused ning mõjutusvahendid muutunud. Alaealistele õigusrikkujatele Eestis kohalduv sanktsioonisüsteem on kolmekülgne: esmalt alaealiste komisjonide poolt kohaldatavad mõjutusvahendid, mis on pigem hoiatava ning kasvatusliku mõjuga, teisalt kohtu poolt kohaldatavad mõjutusvahendid, mis on juba karistuslikku laadi, kuid siiski veel mõjutusvahendid mitte karistused ning viimaks kohtulik kriminaalkaristus, mis on oma eesmärgilt ja olemuselt karistuslikku funktsiooni täitev.

Käesolevas töös käsitleti peamiselt alaealiste komisjonidega seonduvat ning alaealistele õigusrikkujatele kohaldatavate mõjutusvahenditega seonduvat temaatikat. Alaealiste komisjonide poolt määratavad mõjutusvahendid on oluline abivahend alaealiste õigusrikkumiste vähendamiseks ning alaealiste retsidiivide tekkevõimaluse vähendamiseks. Alaealiste komisjonide seadusandlik alus on alaealise mõjutusvahendite seadus, millele põhineb ka käesoleva töö üks olulisi osasid. Selgusid ka mõned probleemkohad seoses kehtiva seadusega.

Alaealise mõjutusvahendite seaduse esmase puudusena toob autor välja konkreetse seaduse aegumise ning vähese muutumise ajas. Iga seadus peab arenema ning iga õiguskord peab ajaga kaasas käima. Töö autori arvamus on, et kõnealune seadus ei vasta tänapäevastele nõuetele ning ühiskonna vajadustele. Eelneva väite kinnituseks on töö autor nimetanud konkreetsemad probleemkohad. Esmalt võib välja tuua alaealiste komisjonide koosseisu mittevastavuse seaduse nõuetele. Nõuete täitmise vajadus tuleneb sellest, et vajalike spetsialistide kohalolek komisjonide istungitel on oluline, sest iga komisjoni liige esindab olulist valdkonda ning alaealise probleemidest ülevaate saamiseks ning hinnangu andmiseks on vajalik erinevate valdkondade esindajate arvamus. Teise probleemina võib välja tuua ajavahemiku liigse pikkuse, alaealise poolt toime pandud õigusrikkumisest, kuni komisjoni istungini. On juhtumeid, mil alaealise poolt toime pandud õigusrikkumisest kuni tema õigusrikkumist käsitleva komisjoni istungini kulub aasta ning sellisel juhul ei saa osasid mõjutusvahendeid enam kohaldada või ei ole mõjutusvahendi kohaldamine enam otstarbekas. Nii pika ajavahemiku puhul esineb ka oht, et alaealine ei seosta talle määratud mõjutusvahendit enam tema poolt toime pandud teoga, seega jääb ära preventatiivne otstarve.

Järgneva probleemina komisjonide töökorralduses näeb töö autor vähest järelevalvet komisjonide poolt määratud mõjutusvahendite üle. Alaealiste komisjonide sekretär tegeleb komisjonidepoolse järelevalvega, kuid tihti puudub tagasiside konkreetse mõjutusvahendi kohaldaja poolt ning seega ei saada teada, kas alaealisele määratud mõjutusvahend oli tulemuslik või kas alaealine üldse täitis talle määratud mõjutusvahendist tulenevaid nõudeid.

Töö autor pakub lahendusena luua eraldi ametikoht alaealiste komisjonide juurde inimesele, kelle ülesandeks oleks tegeleda mõjutusvahendite kohaldamise kontrollimisega ning mõjutusvahendite tulemuslikkuse hindamisega. Problemaatiline on ka järelevalve alaealiste komisjonide töö üle ning sellest tulenevalt oleks vaja koordineeritud kontrolli komisjonide töökorralduse ning nende poolt seaduse järgimise üle.

Autor toob järgmise probleemina välja alaealiste komisjonide õiguste puudumise seoses alaealise vanemate ning alaealise seaduslike esindajate võimaliku vastuseisuga alaealisele õigusrikkujale määratud mõjutusvahendi suhtes. Lahendusena pakub töö autor välja, et alaealiste komisjonil võiks olla vajaduse korral õigus kohustada alaealise õigusrikkuja vanemat või seaduslikku esindajat komisjonipoolset otsust järgima. Alaealiste komisjonide ning alaealise õigusrikkuja vanema või seadusliku esindaja tihedam koostöö vähendaks oluliselt eelpoolnimetatud probleemi.

Alaealistele kohaldatavate mõjutusvahenditega seonduvaid probleeme ning mõjutusvahendite tulemuslikkust käsitles töö autor kolmandas peatükis. Autori analüüs tõi välja mitmeid probleeme, mida on iga mõjutusvahendi juures eraldi käsitletud.

Hoiatuse määramine alaealiste komisjonide poolt on efektiivne väiksemate üleastumiste korral ning esimeste õigusrikkumiste puhul, edasiste korduvrikkumiste puhul ei ole hoiatus efektiivne mõjutusvahend ning peaks kaaluma juba rangemate meetode kasutamist.

Koolikorralduslike mõjutusvahendeid kohaldati alaealiste komisjonide poolt ka olukorras, mil alaealine oli toime pannud süüteo, kuigi kõnealune mõjutusvahend on mõeldud kohaldamiseks koolikohustuse mittetäitmise juhtudel. Probleemiks on kasvatusraskustega õpilaste klasside vähesus ning seega on paljude komisjonide jaoks tegemist mõjutusvahendiga, mis on seaduses küll sätestatud, kuid mida reaalselt ei ole võimalik kohaldada. Mõjutusvahendid ei anna tihti tulemust, sest alaealised suunatakse komisjoni, kui koolid ei saa enam iseseisvalt hakkama ning alaealised probleemid on juba kuhjunud.

Psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või muu spetsialisti juurde suunamine on efektiivne mõjutusvahend alaealistele õigusrikkujatele, kes vajavad isiklikku lähenemist nende probleemidele, mõjutusvahendi probleemiliseks küljeks on mõjutusvahendi kättesaadavus.

Lepitamine kui mõjutusvahend praegusel kujul ei toimi, sest ajaks mil alaealine jõuab komisjoni on paljudel juhtudel juba liiga pikk aeg möödunud teo toimepanemisest ning lepitamine ei ole enam võimalik.

Alaealiste komisjonide poolt määratava kohustuse elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või asenduskodus puhul peaks väga hoolikalt teostama järelevalvet ning seda regulaarselt, et mõjutusvahend ei muutuks sisuliselt

hoiatuseks. Problemaatiline aspekt on samuti see, et kui alaealine ikkagi ei soovi elada talle määratud kohas ning sellel on mingid objektiivsed põhjused, siis ei saa alaealist sundida elama kohas, kus ta ei taha.

Üldkasulik töö on efektiivne mõjutusvahend, eriti korduvrikkujate puhul, mis pakub alaealisele võimalust tempoolne kahju heastada. Probleem eelpoolnimetatud mõjutusvahendi puhul on üldkasuliku töö täitmiseks töökohtade leidmine.

Käendus kui mõjutusvahend praeguses situatsioonis ei toimi ning kõnealust mõjutusvahendit kohaldatakse alaealistele õigusrikkujatele marginaalselt. Probleemiks on leida sobivaid inimesi, kes oleksid nõus hakkama käendajaks alaealisele õigusrikkujale. Autor pakkus välja lahendusena asendada käendus Suure Venna/Suure Õe programmiga.

Alaealisele õigusrikkujale kohaldatava sotsiaal- või noorteprogrammis või rehabilitatsiooniteenuses või ravikuuris osalemise kohustuse probleem on see, et tegemist on lühiajaliste meetetega, kuigi alaealine vajaks pikemaajalist tuge. Samuti on probleemiks vähene kättesaadavus ning seda eriti väikestes omavalitsustes. Kõnealuse mõjutusvahendi puhul on tegemist efektiivse meetmega.

Alaealise õigusrikkuja suunamist kasvatusel eritingimusi vajavate õpilaste kooli kasutatakse kõige enam korduvrikkujate puhul. Probleemiks on alaealiste komisjonide ebauhtlane praktika erikooli suunamise osas. Autor näeb vajadust erikooli ja tavakooli vahepealse asutuse järgi, kuhu võiks suunata alaealisi õigusrikkujaid, kes vajavad järelevalvet ning eraldamist senisest keskkonnast, kuid mitte nii radikaalsel meetodil nagu see toimub erikoolide puhul. Erikoolide süsteem vajab ümbertöötamist ning suuremat diferentseeritust. Praeguses situatsioonis ei ole erikooli suunamine tulemuslik mõjutusvahend, sest sealt vabanevad alaealised panevad jätkuvalt toime õigusrikkumisi.

Mõjutusvahendite üldiseks probleemiks on vähene kättesaadavus. Komisjonide töö üldise efektiivsuse parendamiseks oleks vaja määratleda täpsemaid juhiseid mõjutusvahendite määramise osas, et ühtlustada komisjonide praktikat. Probleemiks on ka seadusest tulenevate nõuete täitmine komisjonide poolt, näiteks erikooli suunatakse alaealisi koolikohustuse mittetäitmise tagajärjel ning paljudel juhtudel ei ole täidetud ka meetmete ammendavuse nõue. Samuti esineb juhtumeid, mil komisjonide poolt kohaldatavad mõjutusvahendid ei anna mingit tulemust ning sellistes situatsioonides ei ole komisjonidel muud teha, kui piirduda nende kasutuses olevate mõjutusvahendite kohaldamisega.

Magistritööle seatud eesmärk sai täidetud, töö autor analüüsis alaealistele õigusrikkujatele alaealiste komisjonide poolt kohaldatavatele mõjutusvahenditele ja alaealiste komisjonidele kohalduvat seadusandlust ning hindas kohaldatavate mõjutusvahendite tulemuslikkust. Töö autor tõi välja alaealiste komisjonide tööga seonduva probleematika ning

pakkus omapoolseid lahendusi ja hindas komisjonide töö efektiivsust. Autor analüüsis alaealiste komisjonide poolt korduvrikkujatele määratud mõjutusvahendite kohaldatavust ning seeläbi ka mõjutusvahendite tulemuslikkust ning iga mõjutusvahendi juures toodi välja konkreetse mõjutusvahendi kohaldamisega seonduv problemaatika ja mõjutusvahendit puudutav materiaaõiguslik problemaatika.

Alaealiste komisjoni poolt kohaldatavate mõjutusvahendite ning alaealiste komisjoni töö tulemuslikkuse hindamine on väga keerukas ning mitmekõlgne probleem. Tulemuslikkust mõjutavad väga paljud erinevad faktorid alustades tegude avastamisest ning nendest teavitamisest ja jõudes välja alaealise enda arenguni ja muutumiseni. Seega on ühtse ning lõpliku hinnangu andmine keeruline ülesanne, kuid autor jõudis töö tulemusena järelduseni, et tööle püstitatud hüpoteesid jäid kehtima. Seega alaealiste komisjonide poolt alaealistele õigusrikkujatele kohaldatavad mõjutusvahendid vajavad ümbertõtamist vähese mõjususe tõttu, eriti kohaldamisel korduvrikkujatele, ning seega ka uut seadusandlikku tuge. Tööle seatud teiseks hüpoteesiks oli, et alaealiste komisjonide töökorraldus vajab ühtlustamist ja ülevaatamist vähese efektiivsuse tõttu ning ka see hüpotees jäi püsima. Seega näeb autor vajadust komisjonide töökorralduse muutmiseks ja ühtlustamiseks ning mõjutusvahendite ümbertõtamiseks vähese efektiivsuse ning puuduliku tulemuslikkuse tõttu. Autor on pakkunud töös mitmeid lahendusi eelpool kirjeldatud probleemidele ning loodab, et käsitlus pakub uut vaatenurka ja lähenemist nii alaealiste komisjonidele kui ka nende poolt kohaldatavatele mõjutusvahenditele.

Alaealiste komisjonide ning nende poolt kohaldatavate mõjutusvahendite tulemuslikkuse analüüsi ning uuringut võiks edasi arendada hõlmates näiteks kümne aastast perioodi. Tegemist võiks olla uurimusega, milles käsitletakse alaealiste komisjoni jõudnud alaealisi ning nende edasist käekäiku, näiteks järgneva kümne aasta lõikes. Töö peaks hõlmama nii väärtegusid kui ka kuritegusid, nii süüdimõistva otsusega juhtumeid kui ka kahtlustuse esitamist, et anda alaealise arengust, kas siis õiguskuulekaks inimeseks või juba retsidiiviks, adekvaatne ülevaade. Kirjeldatud uurimus oleks juba oluliselt pikemaajalisem ning mahukam kui magistr töö vorm seda võimaldab.

Aastatel 2011-2015 plaanib Haridus- ja Teadusministeerium koostöös Justiitsministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi, Siseministeeriumi ja Eesti Noorsootöö Keskusega läbi viia alaealiste õigusrikkujate kohtlemissüsteemi puudutava õigusliku regulatsiooni sisulised muudatused. Autor loodab, et tehtavad muudatused parendavad alaealiste õigusrikkujate resotsialiseerimisvõimalusi, muudavad alaealiste komisjoni töö efektiivsemaks ning seeläbi alaealistele kohaldatavad mõjutusvahendid tulemuslikumaks.

SANCTIONS IMPOSED BY THE JUVENILE COMMITTEES: SYSTEM AND EFFECTIVENESS

Summary

In Estonia the sanctionssystem applicable to minors is divided between three different proceedings. The first one is criminal proceeding that is part of the general penal system according to the Penal Code, the second part is also stipulated in the Penal Code but the difference is that the court releases the minor from punishment and imposes sanctions and the third part is stipulated in the Juvenile Sanctions Act which provides sanctions applicable to minors. This Magister's thesis is focused on administration of juvenile committees and sanctions applied by the juvenile committees to juvenile offenders.

The author of this Magister's thesis is focused on delinquently behaving minors. The author specifies minors delinquency and applicable reactionsystems. Juvenile committees, sanctions applicable by the juvenile committees and the effectiveness of those sanctions are in this Magister's thesis the objects of analysis. The analysis of the legislation includes the analysis of the currency of applicable legislation and issues arising from it, as well as the effectiveness of the sanctions. After analysing each issue the author offers solutions to the occurred problem.

The author has chosen the object of research because of the theme of effectiveness of the sanctions applied by the juvenile committees to minors is problematic and because the theme is topical. Delinquent behaviour of minors is a social problem and the topic of juvenile offences is topical theme in all well developed countries. Resocialisation and direction to law-abiding behaviour is especially important concerning the future.

Juvenile delinquency can be presented as age concerning issue and while following the mentioned principle than while becoming adult the offences should stopp, but the reality in many cases is not as described. Because of the delinquent behaviour of minors can not be fully eliminated than it is especially important to find a way to reduce repeated offences committed by minors. Minors who commit smaller offences today may become recidivists or professional criminals in the future. To prevent criminal career from evolving, necessary measures have to be taken and sanctions imposed.

The juvenile committees have an important role concerning juvenile offenders becoming law-abiding citizens. Sanctions imposed on juveniles by juvenile committees have more of educational and instructional purposes than to punish the offenders. The priority objective is to make the offender understand that what he or she did is wrong and to cure it.

Delinquent behaviour of minors and the reactionsystem applicable to it is a substantial theme and the author has delimited it by disserting the sanctions applicable by the juvenile committees and the effectiveness of the sanctions. In this Magister's thesis is also described delinquent behaviour as a sociological problem, the delinquent behaviour of minors, the reactionsystems applicable to minors in Estonias recent history as well as the criminal proceeding applicable to juvenile offenders for the purpose of giving comprehensive overview.

The purpose of this Magister's thesis is to analyse the valid legislation, which applies to juvenile offenders, and to juvenile committees and regulates their work and applies to the sanctions imposed to juvenile offenders. The author focuses to the essence of the problems concerning of the sanctions applied by juvenile committees to juvenile offenders as well as giving objective assessment to the effectiveness of the sanctions. Proposals made by the author are being offered to each problem that occurred in the analysis.

The main sources of this Magister's thesis are specialized literature, legislation applicable to juvenile offenders, different researches done by different authors, analysis of the work of juvenile committees done by Estonian Youthwork Centre, but also statistics and other information about juvenile repeated offenders from the Education Informationsystem as a result of the authors informationinquire. The author has also used foreign literature to offer comparison of the legislation applicable to juvenile offenders in Germany.

This Magister's thesis is divided into three chapters: juvenile delinquency and applicable reactionsystems, juvenile committees in Estonia and the effectiveness of the sanctions applicable by the juvenile committees. In the first chapter the author describes delinquent behaviour as a sociological problem and separately describes delinquency of minors, determines the necessity of age limit, gives overview of historical reactionsystems to juvenile offenders in Estonia and at the end of the chapter specifies valid reactionsystem in relation of juvenile offenders.

The second chapter of this Magister's thesis describes different aspects and functions of the work of juvenile committees in relations to juvenile offenders as well as analyses valid legislation applicable to the juvenile committees. The chapter is divided into different subsections which describe general system of juvenile committees, membership, jurisdiction, system of entering applications, preparation of hearings, performance of hearings, decisions of the juvenile committees, enforcement of the decisions, supervision of the enforcement, appeals and the supervision of juvenile committees. In the Magister's thesis the author points out the problems occurred concerning the juvenile committees and gives solutions to the problems raised.

The third chapter of this thesis is divided into subsections, which describe the sanctions applicable to juvenile offenders by the juvenile committees, problems related to the sanctions and the author's solutions to problematic aspects of the same sanctions also the author estimates the effectiveness of the sanctions. The chapter begins with an overview of sanctions in general, and the statistics used in different subsections. In the last subsection the author gives an overall assessment of the system of sanctions, as a whole, and points to various examples of application of the sanctions stipulated in the Juvenile Sanctions Act.

Magister's thesis is set by two hypotheses, the first one is, that sanctions applicable by the juvenile committees to juvenile offenders are in need of reworking because of low efficiency, especially in case of applying to re-offenders, and thus the new legislative support. The second hypothesis is relates to juvenile committees and their work and is as follows: administration of juvenile committees needs harmonization and revision, due to low effectiveness.

Sanctions imposed on juvenile offenders do not have punishing purposes. Sanctions are necessary for aiding and help them to understand the difference between law-abiding and unlawfulness. The sanctions applied by juvenile committees are needed for restricting crimes and preventing juvenile recidivists from evolving. The legal basis for the juvenile committees is the Juvenile Sanctions Act which is also the primary basis for this Magister's thesis.

Estonian legal system and legislation has changed many times during recent history and there has been no consistency. The legislative base for the juvenile committees is the Juvenile Sanctions Act, which is also one of the essential analysis object of this Magister's thesis and it also revealed some problematic issues under the existing law.

The main concern to be brought out by the author is the expiry of the valid law and the slight changes in time. Every law and legal order must develop through time, but the author's opinion is that the Juvenile Sanctions Act does not apply to nowadays needs and demands. The author has brought out specific problems to affirm the last statement. Firstly can be mentioned that some juvenile committees do not comply membership requirements stipulated in the Juvenile Sanctions Act. Compliance with the requirements is necessary because of the fact that the presence of specialists in committee meetings are important because each member represents a significant area and for an overview of juveniles problems and for an assessment of the juveniles problems is necessary that different representatives of various sectors give opinions.

Another problem is that there some times is too long timeperiod between the offence committed by the juvenile and the hearing in the juvenile committee. There are cases when there is a one year period between the offence committed by the juvenile and sanctions

imposed by the juvenile committees and in that case some of the sanctions can no longer be applied or the sanctions are no longer effective. In case of such a long period there is also a risk that the minor does not attach the sanction to the offence committed by him, thus there is no preventional purpose anymore.

The author has brought out the issues with surveillance on the conduct of the sanctions imposed to juvenile offender. The surveillance is performed by the secretary of the juvenile committee. In larger local governments it is unlikely that one person is able to deal with each offender`s surveillance. The other problem is that often there is no feedback given by enforcer of the appointed sanction, and therefore the juvenile committee does not find out whether the sanction was effective or whether the juvenile complied with the requirements of the sanction. The author offers for solution to employ another waged and fulltime employee next to the secretary, whos only task is to conduct surveillance and assess the effectiveness of the sactions applied to the juvenile offenders.

Another problematic aspect is the lack of supervision of the work of juvenile committees, so there is consequent need for coordinated control of the organization of committees and their compliance with the Juvenile Sanctions Act.

Another problem is lack of rights of juvenile committees in connection with the parents or legal representatives, when occurs contradiction with the sanctions imposed to juvenile offenders. As a solution the author of this Magister`s thesis offered to give juvenile committees the right to require juvenile`s parents or legal representatives, when the need occurs, to adhere to requirements of juvenile committees. Closer cooperation between the juvenile committees and minors parents or legal representative would greatly reduce the above mentioned problem.

Juvenile committees can impose on a minor one or several of the following sanctions: warning, sanctions concerning the organisation of study, referral to psychologist, addiction specialist, social worker or other specialist for consultation, conciliation, an obligation to live with a parent, foster-parent, guardian or in a family with a caregiver or in a children`s home, community service, surety, participation in youth, social or medical treatment programmes, placement in a School for Students with Special Needs.

The problems concerning the sanctions applicable to minors, and concerns about the effectiveness of sanctions have been analysed by the author in the third chapter. Author's analysis highlighted a number of problems which were analysed separately at each sanction.

Warning is effective in the case of minor offences, and first time offenses, in case of further violations applying warning is not effective measure and the juvenile committee should consider to impose on the minor more strict measures than warning.

Sanctions concerning organisation of study were imposed on minors also in cases on offences, even though the sanction is intended to be applied only in the case of violation of compulsory school attendance. There is also a problem with sending students in basic education who have behavioural problems to separate classes, because these classes are rare especially in smaller local governments. The mentioned sanction does not often give good results because the juveniles are sent to the committees after the schools realise that they are not able to deal with the juveniles problems and in that case often problems with the minor have accumulated.

Referral to a psychologist, addiction specialist, social worker or other specialist for consultation is an effective sanction to juvenile offenders who need personal approach to their problems. The main problem with the mentioned sanction is that the specialists are often not available especially in the smaller local governments.

Conciliation as a sanction should take place immediately after the offence, that way the juvenile offender can compensate his/her doings. In the current situation the mentioned sanction does not work and therefore is also not effective.

The obligation to live with a parent, foster-parent, guardian or in a family with a caregiver or in a children's home should be carefully and regularly supervised since there is a risk that the mentioned sanction then works as a warning. The problematic aspect is the fact that the minor would still not want to live in a designated place, and it also has some form of objective reasons, than the juvenile committees can not force the minor to live at a place where he/she does not want to live.

Community service is an effective sanction, especially in the case of re-offenders, which offers the possibility for a minor, on his part to remedy the damage. The main problem with the mentioned sanction is finding the right job for community service.

Surety as a sanction in the current situation does not work. The mentioned sanction is rarely applied to juvenile offenders. The problem is to find suitable people who are willing to become surety for juvenile offenders. The author proposed for solution to replace the surety with a Big Brother/Big Sister program. Surety as a sanction offers juvenile offenders personal solutions for their problems, but surety finding is difficult.

Participation in medical treatment programs is a sanction which is necessary when the juvenile offender cannot give up consuming illegal substances without medical intervention. Participation in youth or social programs or rehabilitation service gives the juvenile offender opportunity for social contacts and positive emotions, which lower the risk of committing new offences. Participation in youth, social or medical treatment programmes as sanctions are effective measures, but also problematic because they are short-term measures, although a

minor would need long-term support. Another problem is the lack of availability, especially in smaller local governments.

Sending a juvenile offender to school for students with special needs is most often used on re-offenders. Problem with sending juvenile offenders to school for students with special needs is that the juvenile committees practice needs to be unified. The author of this Magister's thesis sees a need for an intermediate institution between ordinary school and school for students with special needs, where juvenile committees could send minors who have committed minor offences and need supervision and separation from their usual environment, but not as radically as in case of sending to school for students with special needs.

The system of schools for students with special needs certainly needs reworking, and greater differentiation. Sending a juvenile offender to school for students with special needs has to be carefully deliberated by the juvenile committee, because it restricts minors freedom and the juvenile committee should consider imposing another sanction which is less restricting but as efficient as the first one. In the current situation sending juvenile offenders to school for students with special needs is not an effective sanction, because minors after being released from the institution still keep committing offense.

The general problem with the sanctions is that they are insufficiently available. For the general improvement of the work of juvenile committees there need to be stipulated more accurate instructions on imposing the sanctions to juvenile offenders, for the purpose of unifying the general practice of the juvenile committees. A problematic issue of the work of juvenile committees is also meeting the requirements of the legislation, for example in some cases juveniles are sent to school for students with special needs in case of violation of compulsory education or consuming illegal substances and in many cases also the need for other measures to be exhausted and not given any result.

There are also some cases when none of the sanctions applied by the juvenile committee gives no results and in these cases the committees can not do anything else than to limit themselves to imposing the sanctions that they are able to impose.

The purpose of the Magister's thesis has been achieved by the author. The author of this Magister's thesis has analysed the legislation applicable to juvenile committees, brought out the problems and offered solutions, as well as analysed sanctions applied by the committees to juvenile offenders and the effectiveness of these sanctions. Next to each sanction the author pointed out the applicability of that sanction and the problematics.

Assessment of the effectiveness of the sanctions imposed by the juvenile committees as well as assessment of the effectiveness of the work of juvenile committees is a very

complicated and versatile problem. The effectiveness is influenced by very many different factors starting from the discovery of the offences and ending with the development of the minor. Therefore giving an united and final assessment is a difficult assignment, but the author of this Magister`s thesis has come to a conclusion that the both hypotheses set up for this Magister`s thesis have been confirmed.

Sanctions applied by the juvenile committees to juvenile offenders need reworking because of their low effectiveness, especially applying to re-offenders, and therefore the sanctions need a new legislative support. The working order and system of juvenile committees needs overiewing and unifying because of the low effectiveness.

The autor has offered many different solutions to the described problems concerning juvenile committees and the effectiveness of the sanctions applicable by the committees, and therefor the author hopes that her interpretation gives new perspectives and point of view on the juvenile committees and the sanctions applicable by the committees.

KASUTATUD MATERJALIDE LOETELU

Kasutatud kirjandus

1. Alaealiste komisjonid Eestis. Tallinn: Eesti Noorsootöö Keskus/Haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakond 2008.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonid%20Eestis.pdf> (16.04.2012)
2. Alaealiste komisjonid Eestis 2010. aastal. Statistiline ülevaade EHIS-e 2010. aasta andmete põhjal. Haridus- ja Teadusministeerium/Eesti Noorsootöö Keskus 2011.- Arvutivõrgus: http://www.entk.ee/sites/default/files/2010_%20ulevaade_Ehis.pdf (16.04.2012)
3. Alaealiste komisjonide koosseisu analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2010.– Arvutivõrgus: <http://www.hm.ee/index.php?0512580> (16.04.2012)
4. Alaealiste komisjonide tegevuse ülevaade 2008. aasta statistika põhjal. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2009.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonide%20tegevuse%20C3%BClevaade%202008.a.%20andmete%20p%C3%B5hjal.pdf> (16.04.2012)
5. Alaealiste komisjonide 2009. aasta tegevuse analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2010.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/Microsoft%20Word%20%20ALAEALISTE%20KOMISJONIDE%202009%20statistika.pdf> (09.05.2010)
6. Alaealiste komisjonide 2010. aasta analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2011.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/AEK%20statistika%202010.a..pdf> (16.04.2012)
7. Alaealiste komisjonide 2011. aasta tegevuse statistiline ülevaade. Eesti Noorsootöö Keskus 2012.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonid%202011.a.%20ulevaade.pdf> (16.04.2012)
8. Ahven, A. jt (koost). Kuritegevus Eestis 2010. Tallinn: Justiitsministeerium 2011.
9. Ahven, A., Salla, J., Ahtrus, S. Retsidiivsus Eestis 2010. Tallinn: Justiitsministeerium 2010.
10. Aimre, I. Sotsioloogia. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2001.
11. Ashworth, A. Principles of Criminal Law. Sixth edition. Oxford: Oxford University Press 2009.
12. Auväärt, L. Kriminaalkaristuse teadvustamisest õiguslikus resotsialiseerimises.– Kaugia, S. (koost) Õiguse sotsiaalsest olemusest ja toimest ühiskonnas. Artiklite kogumik. Tallinn: Avatar Holding OÜ 2009.
13. Auväärt, L. Lapsed ja puuetega inimesed õigusmenetluses. Juriidilised, kriminoloogilised ja õiguspsühholoogilised aspektid. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2001.
14. Auväärt, L., Sootak, J. Kriminaalõigus. Metoodilisi materjale TRÜ majandusteaduskonna üliõpilastele. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool 1987.
15. Bohlander, M. Principles of German Criminal Law. Oregon: Hart 2009.
16. Denso, C. Jugendkriminalität. Gefühlte Bedrohung. Die Zeit. Nr. 03, 10.01.2008.- Arvutivõrgus: <http://www.zeit.de/2008/03/Jugendkriminalitaet>.
17. Dünkel, F. jt. (Eds). Juvenile Justice Systems in Europe. Current Situation and Reform Developments. Vol. 2. Germany, Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg 2010.

18. Edovald, T. Self-Report Delinquency in a Post-Soviet Context. Prevalence and Correlates on a National Survey in Estonia. Saarbrücken, Germany: LAP LAMBERT Academic Publishing 2011.
19. Edovald, T. Ülevaade alaealiste kuritegevuse vähendamise strateegiatest ja programmide maailmas. Tallinn: Justiitsministeerium 2005.- Arvutivõrgus: <http://www.kuriteoennetus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=20397/risikifaktorid+ja+sekkumised.pdf> (23.04.2012)
20. Eesti Noorsootöö Keskuse andmed alaealiste komisjonidesse taotluse esitanud institutsioonide ja isikute kohta, aastatel 2002-2011. Vastus autori teabepäringule. (Tekst autori valduses).
21. Eesti statistika aastaraamat 2011. Tallinn: Statistikaamet 2011.
22. Eesti Statistikaamet. Rahvastik aasta alguses ja aasta keskmine rahvaarv soo ja vanuse järgi.- Arvutivõrgus: http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RV0212&ti=RAHVASTIK+AASTA+ALGUSES+JA+AASTA+KESKMINE+RAHVVAARV+SOO+JA+VANUSE+J%C4RGI&path=../Database/Rahvastik/01Rahvastikunaitajad_ja_kooseis/04Rahvaarv_ja_rahvastiku_kooseis/&lang=2 (16.04.2012)
23. Elkind, E. jt. Valikuliselt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi praktikast õiguse tõlgendamisel ja edasiarendamisel.- Juridica 2009/VIII.
24. Entorf, H., Spengler, H. Crime in Europe. Causes and Consequences. Germany, Berlin: Springer 2002.
25. Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 1. detsember 2010.- Arvutivõrgus: <http://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2163/Area/1/language/et-EE/Default.aspx> (16.04.2012)
26. Ginter, J. Alaealiste komisjoni käsiraamat. Eesti Noorsootöö Keskus 2004.- Arvutivõrgus: http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste_komisjoni_kasiraamat.pdf (19.04.2012)
27. Ginter, J., Saarsoo, H., Sootak, J. Alaealiste õigusrikkumised: kriminaalõiguslik, menetluslik ja kriminoloogiline aspekt. Tartu: Juura 2000.
28. Graham, J., Bennett, T. Kriminaalpreventsioon Euroopas ja Põhja-Ameerikas. Tallinn: Kriminaalpreventsiooni Nõukogu 1998.
29. Haridus- ja Teadusministeerium. Eesti alaealiste komisjonide tegevus aastatel 1999-2004. Tallinn: MTE Kirjastus OÜ 2005.
30. Haridus- ja Teadusministeeriumi vastus autori teabepäringule EHIS-e andmebaasist korduvrikkujate ning neile aastatel 2008-2012 kohaldatud mõjutusvahendite osas. (Tekst autori valduses).
31. Kadari, H. jt. Nõukogude kriminaalõigus. Üldosa. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus 1963.
32. Kalle, T. Alaealiste komisjonid õiguspoliitikat teostava institutsioonina.- Kaugia, S. (koost) Vaateid õiguspoliitikale. Artiklite kogumik. *Sine loco*: Avatar Holding OÜ 2008.
33. Kangur, J. Vaimupuue ja süüdivus kriminaalpoliitikas ning karistusõiguses.- Kaugia, S. (koost). Vaateid õiguspoliitikale. Artiklite kogumik. *Sine loco*: Avatar Holding OÜ 2008.
34. Kaugia, S. Alaealine õigusliku vastutuse subjektina.- Kaugia, S. (koost) Õigus Psühholoogia Sotsioloogia. Õppematerjale III. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2003.
35. Kaugia, S. Kasvumiljöö mõju kurjategijate taastootmisele.- Sootak, J. (koost) Eesti kriminaalõiguse arenguteedest. Artiklite kogumik. Tartu: Juristide Täienduskeskus 1997.

36. Kenkmann, P. Hälbekäitumine sotsioloogia vaatekohast.– Kaugia, S. (koost). Õigus Psühholoogia Sotsioloogia. Õppematerjale III. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2003.
37. Kereme, H. Alaealiste komisjonide tegevuse analüüs. Eesti Noorsootöö Keskus 2010.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/Alaealiste%20komisjonide%20tegevuse%20anal%C3%BC%C3%BCs.pdf> (16.04.2012)
38. Keskel, A., Kereme, H., Salla, K. A. (koost). Koolikorralduslikud tugimeetmed kasvatusraskustega õpilastele. Tallinn: Haridus- ja Teadusministeerium/Eesti Noorsootöö Keskus 2010.-Arvutivõrgus: <http://www.hm.ee/index.php?0512580> (16.04.2012)
39. Kiris, A. jt. Õigusõpetus. Tallinn: Külim 2007.
40. Kiris, A. jt. Õiguse alused. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus 2003.
41. Koolikohustuse täitmine ja selle tagamise tulemuslikkus. Riigikontrolli aruanne Riigikogule. Tallinn, 27. august 2007.- Arvutivõrgus: <http://www.andmemasin.eu/reports/failid/136-koolikohustuse-taitmise-tagamine-2007.pdf> (16.04.2012)
42. Kõiv, K. Kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste koolid Eestis: ülevaade. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium 2007.
43. Kühl, K. Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2002.
44. Laane, E., Laane, K. Teavet probleemkäitumiste ennetustööks. Tallinn: Sotsiaalministeerium/Eesti Sõltuvushaigete Rehabilitatsiooni Ühing 1999.
45. Laine, M. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia 1997.
46. Laulasmaa deklaratsioon kuritegevusevastase võitluse eelistustest. Allkirjastatud justiitsministri ja siseministri poolt 23. augustil 2005.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/15087> (16.04.2012)
47. Lotz, R. Youth Crime in America. A Modern Synthesis. New Jersey: Pearson Education 2005.
48. Madisson, H. Sugemed alaealiste ulakuse ja kuritegevuse üle. - Õigus 1926/3.
49. Markina, A., Märtsen, M. Alaealiste karistuste tulemuslikkus. Tallinn: Tartu Ülikooli õigusteaduskond 2008.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=37875/Alaealiste+karistuste+tulemuslikkus.+Tartu+%DClkooli+%D5igusinstituut,+A.+Markina,+M.+M%E4rtson+%282008%29.pdf> (16.04.2012)
50. Markina, A., Šahverdov-Žarkovski, B. Eesti alaealiste hälbiv käitumine. Tartu Ülikooli Õigusinstituut/ Justiitsministeerium 2007.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=28387/Eesti+alaealiste+h%E4lbiv+k%E4itumine.pdf> (16.04.2012)
51. Miil, M. Alaealiste karistusõiguse lähtekohti.- Sootak, J. (koost). Eesti kriminaalõiguse arenguteedest. Artiklite kogumik. Tartu: Juristide Täienduskeskus 1997.
52. Nelis, E., Sepp, M., Klein, M. Et noor ei satuks kuritegelikule tee. – Politseileht 2008/1.
53. Nuuma, P. Karistusõiguse üldosa. Tallinna: Tallinna Tehnikaülikooli Kirjastus 2004.
54. Pikamäe, P., Kivi, L. Karistusõiguse põhiprobleeme. Õppematerjale kohtunikele 2003. Tartu: Sihtasutus Eesti Õiguskeskus 2004.
55. Ploom, T. Õigus(e)rikkumine- ühe mõiste iseseisev elu.- Parmas, A., Pruks, P. (koost). Tractatus terribiles. Artiklikogumik professor Jaan Sootaki 60. juubeliks. Tallinn: Juura 2009.

56. Popova, A., Jaanimägi, H. Alaealise mõjutusvahendite seaduse (AMVS) tõlgendused ja seadusandlik raamistik. Tallinn 2006.- Arvutivõrgus: <http://www.entk.ee/sites/default/files/AMVS.pdf> (16.04.2012)
57. Poronina, V. Alaealiste asjade komisjoni osatähtsusest ja nende tegevuse mõningaid küsimusi.- Kimmel, K. (koost). Alaealiste kuritegevusest ja selle ärahoidmisest. Tallinn: Eesti Raamat 1966.
58. Pruin, I. The scope of juvenile justice systems in Europe.- Dünkel, F. jt (Eds). Juvenile Justice Systems in Europe. Current Situation and Reform Developments. Vol. 4. Germany, Mönchengladbach: Forum Verlag Godesberg 2010.
59. Rajangu, V., Meriste, M. Käitumishälvikute koolid Eestis. Tallinn: Sotsiaalministeerium 1997.
60. Rakaselg, J. „Kurikalduvustega“ alaealiste kohtlemisest Eesti Vabariigis 1918-1940.- Akadeemia 2009/6.
61. Rannala, I.-E. Koolikohustuse mittetäitja probleemide taustast.– Tulva, T. (toim) Lapse heaolu eestis: riskid ja valikud. Artiklite kogumik. Tallinn: Lastekaitse Liit/Tallinna Ülikool 2006.
62. Rannala, I.-E., Tiko, A., Rohtla, A. Käitumisraskustega noored ja neile määratud mõjutusvahendite kohaldamine alaealiste komisjonides. Tallinn: Justiitsministeerium 2006.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=23249/alaealised28-06-2006.pdf> (16.04.2012)
63. Raska, E. Kriminoloogia. Sissejuhatus ainesse. Tallinn: Juura 2002.
64. Raska, E. (koost) Kriminoloogia. Üldkursus. Loengukonspekt I. Tallinn: Eesti Riigikaitse Akadeemia 1994.
65. Raukas, M. (uuringu koordinaator) Retsidiivsus. Uuring korduvalt kriminaalkorras vabadusekaotusega karistatud noormeestest, vanuses 16-24, retsidiivsuse mõjuteguritest Eestis. *Sine loco*: Kuriteoennetuse Sihtasutus ja Mauritiuse Instituut 2007.
66. Saar, J. Kiivakiskunud elu. Tallinn: Eesti Raamat 1988.
67. Saar, J. Kriminaalpsühholoogia. Tallinn: Juura 2007.
68. Saar, J. jt. Kuritegevus Eestis 1991-2001. Tallinn: Juura 2002.
69. Saar, J. Õigusvastane käitumine alaealisena ja kriminaalsed karjäärid (Eesti 1985-1999 longituuduuringu andmetel). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus 2003.
70. Saarsoo, H. Alaealise kasvatuslikud mõjutusvahendid. – *Juridica* 1995/X.
71. Salla, J. Alaealiste vägivallakuritegevus. Tallinn: Justiitsministeerium 2010.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49167/Alaealiste+v%E4givallakuritegevuse+anal%FC%FCs,+Justiitsministeerium.pdf> (13.04.2012)
72. Selliov, R. Alaealiste komisjonide menetluse pikkuse analüüs. Haridus- ja Teadusministeerium 2010.- Arvutivõrgus: <http://www.hm.ee/index.php?0512580> (16.04.2012)
73. Sootak, J. Alaealiste kriminaalvastutus- õigusdogmaatika ja seadusandluse eripära. - Eesti Jurist 1994/1.
74. Sootak, J. Juvenile Criminal Law. - *Juridica International* 1997/II.
75. Sootak, J. Karistusseaduse mõistest: omad, manulised ja lapulised.- *Juridica* 2011/I.
76. Sootak, J. (koost) Karistusõigus. Üldosa. Tallinn: Juura 2010.

77. Sootak, J. Kriminaalpoliitka. *Sine loco*: Juura 1997.
78. Sootak, J. Sanktsiooniõigus. Tallinn: Juura 2007.
79. Sootak, J. Sanktsioon kui õigusjärelm.- Sootak, J. (koost) Kuri karjas. Tartu: Ilmamaa 2008.
80. Sootak, J. Veretasust kriminaalteraapiani. Peatükke kriminaalõiguse ajaloost. Tartu: Juridica 1994.
81. Sootak, J. Veretasust kriminaalteraapiani.- Sootak, J. (koost). Kuri karjas. Tartu: Ilmamaa 2008.
82. Sootak, J. Veritasust kriminaalteraapiani. Käsitlus kriminaalõiguse ajaloost. 2. trükk. Tallinn: Juura 1998.
83. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik. Kommenteeritud väljaanne. 3. trükk. Tallinn: Juura 2009.
84. Sootak, J., Pikamäe, P. Kriminaaltäitevõigus. *Sine loco*: Ilo 2001.
85. Strafverfolgung. Statistisches Bundesamt. Wiesbaden 2012.- Arvutivõrgus: https://www.destatis.de/DE/PresseService/Presse/Pressmitteilungen/2011/09/PD11_363_243.html (12.04.2012)
86. Strömpl, J. (projekti juht). Projekt-uurimuse „Alaealiste kriminaalset karjääri mõjutavad sotsiaalsed faktorid“ aruanne: kuritegusid toime pannud isikute resotsialiseerimise süsteemi kujundamine. Tallinn: Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus 1999.
87. Strömpl, J. The K. School. Residential Management of Troublesome Girls in Transition-time Estonia. Tartu: Tartu University Press 2002.
88. Sööt, M.-L. (koost). Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Seltuskiri.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=50604/Seletuskiri+%28kriminaalpoliitika+arengusuunad+aastani+2018%29.pdf> (16.04.2012)
89. Tamm, K. Erikooli suunamise kohtupraktika. Tallinn: Justiitsministeerium 2010.- Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=53129/ERIKOOLI+SUUNAMISE+KOHTUPRAKTIKA.+Justiitsministeerium,+2010.pdf> (16.04.2012)
90. Traat, U., Markina, A. Üldkriminoloogia II. Tallinn: Sisekaitseakadeemia 2005.
91. Truuväli, E.-J. jt (toim). Eesti vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine väljaanne. Tallinn: Juura 2008.
92. Veiser, M.-L. Eesti kriminaalõiguse üldosa reform kahekümnendal sajandil võrdleva analüüsi peeglis. Tartu: Halo 2006.
93. Verhellen, E. Lapse õiguste konventsioon. Konventsiooni vastuvõtmise taust ja motivatsioon, selle peateemad ning strateegiad. 3. trükk. *Sine loco*: Lastekaitse Liit 2006.
94. White, R. Young people, crime and justice.- Furlong, A. (Editor) Handbook of Youth and Young Adulthood. New perspectives and agendas. Oxon: Routledge 2009.
95. Wikipedia. Jugendkriminalität.- Arvutivõrgus: <http://de.wikipedia.org/wiki/Jugendkriminalit%C3%A4t> (16.04.2010)
96. Õigusvastase teo toimepannud ja abi vajavate laste kohtlemise juhend. Kinnitatud politseipeadeirektori 18. märts 2008 käskkirjaga nr 92.- Arvutivõrgus: <http://ebookbrowse.com/juhend-2008-92-lisa-1-doc-d140060443> (14.04.2012)

Kasutatud õigusaktid

97. Alaealise kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamise kord. Haridusministri määrus 28.08.1998 nr 14.- RTL 1998, 277, 1157 ... RTL 2009, 92, 1329.
98. Alaealise kohustuse elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või lastekodus rakendamise kord. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037 ... RTL 2002, 10, 102.
99. Alaealise komisjoni poolt määratud isiku juurde vestlusele suunamise kord. Haridusministri määrus 28.08.1998 nr 14.- RTL 1998, 277, 1157 ... RTL 2009, 92, 1329.
100. Alaealiste komisjoni põhimääruse kinnitamine. Vabariigi Valitsuse määrus 22.09.1998 nr 207.- RT I 85, 1391.
101. Alaealise mõjutusvahendite seadus. 28.01.1998.- RT I 1998, 17, 264 ... RT I 2010, 41, 240.
102. Convention of the Rights of the Child. 20.11.1989., U.N. General Assembly, Document A/RES/44/25 (12 December 1989). - Arvutivõrgus: <http://www.cirp.org/library/ethics/UN-convention/> (10.04.2012)
103. Eesti NSV kriminaalkodeks. 01.04.1961.- Eesti NSV Ülemnõukogu Teataja, 1961, 1, 3.
104. Eesti NSV Ülemnõukogu alaealiste komisjonide põhimäärus. 19.08.1960.- Eesti NSV Ülemnõukogu Teataja 1960, 27, 63.
105. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus muudatuste ja täienduste tegemise kohta „Eesti NSV Kriminaalkodeksis“ 19.07.1977.- ENSV Ülemnõukogu ja Valitsuse Teataja 1977, 31, 350.
106. Eesti Vabariigi lastekaitse seadus. 08.06.1992.- RT I 1992, 28, 370 ... RT I, 21.03.2011, 3.
107. Eesti Vabariigi põhiseadus. 28.06.1992.- RT 1992, 26, 349 ... RT I, 27.04.2011, 1.
108. Haldusmenetluse seadus. 06.06.2001.- RT I 2001, 58, 354 ... RT I, 23.02.2011, 3.
109. Hoolekande seadus. 19.06.1925.- Riigi Teataja 1925, 80, 120/121.
110. Karistusregistri seadus. 17.02.2011.- RT I 21.03.2011, 3 ... RT I 29.12.2011, 1.
111. Karistusseadustik¹. 06.06.2001.- RT I 2001, 61, 364 ... RT I 29.12.2011, 1.
112. Kriminaalkodeks. 07.05.1992.- RT 1992, 20, 287.
113. Kriminaalmenetluse seadustik. 12.02.2003.- RT I 2003, 27, 166 ... RT I 29.12.2011, 1.
114. Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 heakskiitmine. 09.06.2010.- RT III 2010, 26, 51.
115. Kriminaalseadustik. 26.03.1929.- RT 1929, 56, 396.
116. Käenduse kord. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037 ... RTL 2002, 10, 102.
117. Lepitamise kord. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037 ... RTL 2002, 10, 102.
118. Noorteprogrammides osalemise kord. Haridusministri määrus 28.08.1998 nr 14.- RTL 1998, 277, 1157 ... RTL 2009, 92, 1329.

119. NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalseadusandluse alused.- NSV Liidu Ülemnõukoge Teataja, 1959, 1, 6.
120. Meditsiiniliste vastunäidustuste loetelu, mille olemasolu korral alaealist ei suunata kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037 ... RTL 2002, 10, 102.
121. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 16.12.1940.- NSVL Ülemnõukogu Teataja, 1940, 65, 868.
122. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 06.11.1940.- NSVL Ülemnõukogu Teataja, 1940, 46.
123. Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. 09.06.2010.- RT I 2010, 41, 240.
124. Sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemise rakendamise kord. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037 ... RTL 2002, 10, 102.
125. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27.03.2002.- RT I 2002, 35, 216 ... RT I 06.12.2011, 12.
126. Töö- ja puhkeaja seadus. 24.01.2001.- RT I 2001, 17, 78.
127. Töölepingu seadus. 17.12.2008.- RT I 2009, 5, 35 ... RT I, 10.02.2012, 1.
128. Vangistusseadustik. 12.02.1931.- RT 1931, 20, 121.
129. Väärteomenetluse seadustik. 22.05.2002.- RT I 2002, 50, 313; RT I 29, 12, 2011, 1.
130. Üldkasulike tööde loetelu kinnitamine. Vabariigi Valitsuse määrus 18.08.1998 nr 181.- RT I 75, 1237.
131. Üldkasuliku töö täitmise kord. Sotsiaalministri määrus 31.07.1998 nr 44.- RTL 1998, 250, 1037 ... RTL 2002, 10, 102.

Kasutatud kohtupraktika

132. RKKKo 3-1-1-14-06 (Kriminaalasi K. K. süüdistuses KarS § 263 p 1 järgi).
133. RKKKo 3-1-1-43-06 (Kriminaalasi M. J., S. S., I. S., R. T. ja A. Ä. süüdistuses KarS § 118 p 1 ja § 117 järgi).
134. RKKKo 3-1-1-99-06 (Kriminaalasi Eduard Sorokini süüdistuses KarS § 184 lg 2 p-de 1, 2 ja § 185 lg 3 järgi ning Taago Lehistes süüdistuses KarS § 185 lg 3 järgi).
135. RKKKo 3-1-1-76-07 (Kriminaalasi R. M.-i süüdistuses KarS § 114 p-de 2 ja 3, § 404, § 199 lg 2 p-de 4, 7 ja 8 ning § 209 lg 2 p-de 1 ja 4 järgi ja N. V.-i süüdistuses KarS § 114 p-de 2 ja 3, § 404, §199 lg 2 p-de 4, 7 ja 8 järgi).
136. RKKKo 3-1-2-1-10 (Viljandi maakonna alaealiste komisjoni taotlus alaealise K. A. saatmiseks kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli).